

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**ÖMER B. MUSTAFA'NIN RİSÂLE Fİ'L-KIR'ÂA İSİMLİ ESERİ
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNAN GÜLEÇ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. AHMET GÖKDEMİR

**YALOVA
NİSAN 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖMER B. MUSTAFA'NIN RİSÂLE Fİ'L-KIR'ÂA İSİMLİ ESERİ
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNAN GÜLEÇ
207213030

DANIŞMAN: DOÇ. DR. AHMET GÖKDEMİR

YALOVA
NİSAN 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “ÖMER B. MUSTAFA’NIN RİSÂLE Fİ’L-KIR‘ÂA İSİMLİ ESERİ (İNCELEME-METİN)” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza
Sinan GÜLEÇ

ÖNSÖZ

Kur'ân, Allah tarafından hidayet maksadıyla insanlara gönderilen ilahi bir kelamdır. Bu kelim, Hz. Peygamber döneminden itibaren çeşitli vasıtalarla bugüne kadar sahîh bir şekilde ulaşmıştır. Ömer bin Mustafa'nın *Risâle fi'l-Kır'âa* isimli eseri de bu maksatla kaleme alınmış olup, Kur'ân hattatları ve okuyucuları başta olmak üzere bütün Kur'ân talebelerine ışık tutması amaçlanmıştır. Bu çalışmada on yedinci yüzyılda yaşadığı düşünülen Kefe şehri müderrislerinden Ömer b. Mustafa'nın Osmanlı Türkçesi'yle kaleme aldığı *Risâle fi'l-Kır'âa* adlı eserinin tahkik ve tahlili yapılmıştır. Risâlede müellifin dönemindeki kitâbet/telaffuz eksenli bazı kelime, edat ve hareke hataları vurgulanıp, Resm-i Osmânî imlâsı merkeze alınarak tâlim, tecvîd ve kıraatlerle alakalı konulara değinilmektedir. Eserin inceleme metin olarak çalışılmasındaki maksat, okuyanlar tarafından içerisindeki güzîde bilgilerin kolayca anlaşılması ve kendi alanında yazılacak eserlere kaynaklık etmesini sağlamaktır. Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında tashîh, tenkid ve teşvikleriyle her türlü desteğini benden esirgemeyen tez danışmanım ve kıymetli hocam Doç. Dr. Ahmet Gökdemir'e en içten şükranlarımı sunarım. Yine kendilerinden çokça istifade ettiğim Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bağçivan, Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Uğur hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca tez yazım aşamasında Osmanlıca ve Arapça ifadelerin manalarını anlamam noktasında yardımlarını esirgemeyen İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi kıraat hocalarından Murat Sefiloğlu Hocam'a teşekkürü bir borç bilirim.

Nisan-2023

Sinan GÜLEÇ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tezin Amacı	1
1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği	2
1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri.....	2
1.5. Tezde Takip Edilen Yöntem.....	2
1.6. Araştırmanın Kaynakları	3
2. MÜELLİFİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ	4
2.1. Hayatı	4
2.2. Eğitimi, İlmi Şahsiyeti.....	4
2.3. Eserleri.....	5
2.3.1. <i>Risâle fi'l-Kır'âa</i>	5
2.3.2. <i>Risâle fi kavâ'id kırâ'âti'l-Kur'ân</i>	6
2.4. Hocası Muhammed el-Bebâi	6
2.5. Şeyhi Abdullah Afîfi (ö. 1640-1641/1050)	7
2.6. Görevleri.....	7
2.7. Çağdaşları.....	8
2.7.1. Sûfîzâde Mehmed Efendi (ö.?)	8
2.7.2. Mahmûd Efendi (ö. 1048/1639)	9
2.7.3. Sultan el-Mezzâhî (ö. 1075/1664)	9
2.7.4. Hüseyin b. Ali Amâsî Hüseyinî (ö. 1068/1657-58).....	10
2.7.5. Hüseyin b. İskender (ö. 1084/1673)	11
2.7.6. Muhammed b. Halil İslambulî (ö. 1085/1685).....	11
2.7.7. Şa'ban Efendi (ö. 1097/1686).....	11
2.7.8. Şeker Mehmed Efendi (ö. 1099/1688).....	12
2.7.9. Ayanzâde Muhammed Şemsüddîn (ö. 1100/1688)	12

2.7.10. İbrâhim b. Muhammed Birmâvî (ö. 1206/1694).....	13
2.7.11. İbrâhim b. Mustafa (ö. 1109/1697-98).....	13
2.8. Müstensihin Hayatı.....	13
3. <i>RİSÂLE FÎ'L-KIR'ÂA</i> ADLI ESERİN İÇERİĞİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	15
3.1. Eserin İsmi.....	15
3.2. Eserin Fiziksel Yapısı.....	15
3.3. Eserin İçerdiği Konular	15
3.3.1. Hemze-i maksûra konusu.....	16
3.3.2. Ūlû (أولوا) ve ūlâ (أولى) konusu	17
3.3.3. İki “vâv” konusu	18
3.3.4. Mev'iza (موعظة) ve rahmet (رحمة) kelimelerinin mansupluğu	19
3.3.5. Mev'iza (موعظة) ve rahmet (رحمة) kelimelerinin merfûluğu.....	19
3.3.6. Zikr (ذكر) kelimesinin elif ve tenvînle geldiği yerler	19
3.3.7. Zikr (ذكر) kelimesinin “yâ” ile geldiği yerler	20
3.3.8. Kefûr (كفور) kelimesinin beyânı	20
3.3.9. Muzârî fiilin “nûn”unun hazfolması konusu	21
3.3.10. Nef'a (نفع) ve zarra (ضر) kelimelerinin beyanı.....	21
3.3.11. (ينفع) ve (يضر) kelimelerinin beyanı	22
3.3.12. (لعب) ve (لهو) kelimelerinin beyanı.....	22
3.3.13. Kâne (كان)'nin haberinin isminden önce gelmesinin beyanı	22
3.3.14. Kâtiplere vasiyetler	23
3.3.15. Dua ve recâ	30
3.3.16. Hemze-i vasl bahsi.....	30
3.3.17. İbn kelimesinin beyânı.....	31
3.3.18. İki kâide	31
3.3.19. Hafs rivâyeti.....	31
3.3.20. Kârîlere tavsiyeler	38
3.3.21. Tilâvet edene hitap.....	39
3.3.22. Kur'ân-ı Kerîm'de yâ (ي) 'nın hazfolduğu yerler	41
3.3.23. Resm-i Osmânî	42
3.3.24. Ebû Amr kırâatinden bazı kâideler	45
3.3.25. İmâle-i kübrâ ve imâle-i suğrâ	48
3.3.26. Medler bahsi	49
3.3.27. Bazı kâideler	50

3.3.28. Kırâât-i seb‘a nüshası	53
3.3.29. Verş’in usûl konuları	56
3.3.30. Bezzî’nin idğâmı.....	58
3.3.31. Nâfi‘, İbn Kesîr, ‘Âsım’ın idğâmları	59
3.3.32. هل, قل, بل ifadelerinin idğâmı.....	59
3.3.33. لا kelimesinin idğâmı.....	60
3.3.34. قد kelimesinin idğâmı	60
3.3.35. Tâ-i te’nîslerin idğâmı	60
3.3.36. Tâ-i te’nîslerin imâleleri	60
3.3.37. İzâfet yâ’larından sonraki fethalı hemzeler	61
3.3.38. İzâfet yâ’larından sonraki kesralı hemzeler	62
3.3.39. İzâfet yâ’larından sonraki zammeli hemzeler.....	62
4. ÖMER B. MUSTAFA’NIN <i>RİSÂLE Fİ’L-KİR’ÂA</i> İSİMLİ ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU	63
5. SONUÇ	125
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR LİSTESİ

AYÜ	: Ahmet Yesevi Üniversitesi
b.	: Bin, İbn (Oğlu)
Bkz	: Bakınız
blm.	: Bölüm
b.y.y.	: Basım Yeri Yok
ens.	: Enstitü
haz.	: Hazırlayan
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
ktb.	: Kütüphane
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>TDVİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>TEİS</i>	: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
Thk.	: Tahkik Eden
t.y.	: Tarih yok
vr.	: Varak
y.y.y.	: Yayın Yeri Yok

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4. 1. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Çeviri Yazı Alfabesi..... 63

ÖMER B. MUSTAFA'NIN *RİSÂLE Fİ'L-KİR'ÂA* İSİMLİ ESERİ (İNCELEME METİN)

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunabilmesi ve yazıya geçirilmesi ile ilgili geçmişte ve günümüzde hacimli ve muhtasar birçok çalışma kaleme alınmıştır. Ömer b. Mustafa'nın yazmış olduğu *Risâle fi'l-Kır'âa* adlı eserde bu kapsamda yapılan önemli teliflerden biridir. Bu çalışmada, Ömer b. Mustafa'nın *Risâle fi'l-Kır'âa* adlı eserinin kırâat alanında öncü bir konumda bulunması nedeniyle, mevcut literatürden farklı bir perspektif sunması ve bu alana ilgi duyan araştırmacılar için örnek teşkil etmesi amacıyla yapılmıştır. Söz konusu tez, kırâat çalışmalarına katkıda bulunmayı ve literatürdeki boşlukları doldurmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, giriş, üç ana ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümü, tezin konusunu, amacını, kapsamını, önemini ve özgün değerini, kullanılan yöntemleri ve araştırma kaynaklarını içermektedir. Birinci bölümde, müellifin hayatı, eğitimi, ilmi kişiliği, hocası, şeyhi, eserleri ve çağdaşları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde Resm-i Osmânî, tecvîd ve kırâat ile alakalı konulara temas edilmiş, klasik ve günümüz tecvîd kaynaklarıyla karşılaştırılarak eserin incelenmesi yapılmıştır. Tezin üçüncü kısmı, eserin transkripsiyonlu metnini içermektedir. Sonuç kısmında ise eserin gerek içerdiği bilgiler gerekse bu verilerin ele alınış şekli açısından özgün bir yapıya sahip olduğuna dair tespitlere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Tecvîd, Resm-i Osmânî, Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*.

THE WORK OF OMER B. MUSTAFA TITLED *RISÂLE FI'L-KIR'ÂA* (REVIEW TEXT)

ABSTRACT

Many voluminous and concise works have been written in the past and present about the correct reading and transcription of the Qur'ân al-kerîm. 'Umar b. Mustafa's *Risâla fi'l-Kır'âa* is one of the important works written in this context. In this study, since 'Umar b. Mustafa's *Risâla fi'l-Kır'âa* is a pioneering work in the field of qiraat, it is intended to offer a different perspective from the existing literature and to serve as an example for researchers interested in this field. This thesis aims to contribute to qiraat studies and fill the gaps in the literature.

This study consists of an introduction, three main chapters and a conclusion. The introduction includes the subject, purpose, scope, importance and original value of the thesis, the methods used and the research sources. In the second chapter, information about the author's life, education, scholarly personality, teacher, sheikh, works and contemporaries is presented. In the third chapter, issues related to Resm-i Osmânî, tajwîd and qiraat are touched upon and the work is analyzed by comparing it with classical and contemporary tajwîd sources. The fourth part of the thesis includes the transcribed text of the work. In the conclusion, it is concluded that the work has a unique structure in terms of both the information it contains and the way this data is handled.

Keywords: Qiraah, Tajvîd, Resm-i Osmani, Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kiraa*.

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Tezin konusu, Ömer b. Mustafa'nın *Risale fi'l-Kırâa* isimli kırâat eseridir. Ömer b. Mustafa küçük yaşlarda iken Kırım Kefe şehrinden İstanbul'a gelmiş, burada Süleymaniye medreselerinde yıllarca ilim tahsili yapmış ve sonrasında Osmanlı Devleti tarafından tekrar memleketine geri gönderilmiş ve burada imamlık görevi ifâ ederek irşâd faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Yine burada bulunduğu dönemde bu güzide eseri kaleme almıştır. Eserde birbirinden farklı başlıklara yer verilmiş olup bu bağlamda, konu başlığı ve bütünlüğü bağlamında karışık bir manzara ortaya çıkmaktadır. Müellif, esere öncelikle Resm-i Osmânî konularıyla başlamış, ardından tecvîd konularıyla devam etmiş, sonrasında kırâat usûl konularını anlatmış ve son olarak da bazı kırâat imamlarının kırâat usûl konuları ekseninde farklı okuyuşlarına yer vererek eserini sonlandırmıştır. Ancak, yukarıda da bahsedildiği üzere onun, bir konuyu anlatırken farklı bir konuyu satır aralarında verdiği de olmuştur. Bu husus eserin inceleme bölümünde okuyucuların dikkatini çekecektir.

1.2. Tezin Amacı

Bu çalışmanın amacı, teze konu olan eserin yazarı, Ömer b. Mustafa'nın kimliği, yaşadığı dönemi, eğitim aldığı okulları, ilmî birikimini, görev yaptığı yerlerdeki vazifeleri ile kaleme aldığı eserleri ortaya koymaktır. Diğer bir gaye ise teze konu olan kırâat risâlesini, transkripsiyonunu yapmak ve tanıtmak suretiyle, özelde tecvîd ve kırâat alanının, genelde ise tüm ilim erbabının faydasına sunmaktır. Belirlenen gayeler doğrultusunda müellifin hayatı ve *Risâle fi'l-Kırâa* isimli eseri, çalışmanın esas metnini oluşturacaktır.

Üzerinde çalışma yapılan bu eser, Resm-i Osmânî, tecvîd ve kırâat konularını fasl adı altındaki başlıklarda anlatmaktadır. Bazı konularda kavramların tanımlarıyla beraber bunlara dair örneklere yer verilmiş, bazılarında ise misallerle yetinilmiştir. Çalışmaya konu olan bu risâlenin metot ve içerik açısından önemli bir eser olması nedeniyle bu tezde; ilgili eserin, daha fazla kitlelerin istifadesine sunulması suretiyle tanıtılması, dolayısıyla akademik camiaya kazandırılması amaçlanmıştır. Bu gaye ile tahlili yapılacak çalışmanın, Resm-i Osmânî, tecvîd ve kırâat alanlarıyla ilgilenen kimselerin

özellikle kırâatle alakalı konularda zihinlerini aydınlatması ve bu çalışmaya ilgi duyan kimselere de fayda sağlaması hedeflenmektedir.

1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği

Tezde, Ömer b. Mustafa'nın hayatı, ilmi kişiliği, eserleri ve eserin bugüne ulaşmasına vesile olan müstensihî Hacı Ömer Efendi'nin hayatı anlatılmaktadır. Sonrasında Resm-i Osmânî, tecvîd ve kırâat usûl konuları konu konu ayrıntılı bir biçimde ve örnekleriyle anlatılmaktadır. Eser, genel olarak Osmanlıca, yer yer Arapça ifadeler kullanılarak yazılmıştır. Eserin son bölümünde ise transkripsiyonu yapılmıştır.

1.4. Tezin Önemi ve Özgün Değeri

Yüce Allah tarafından mükemmel bir kelim olarak indirilen Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin en doğru şekilde yazılması ve okunması gerekmektedir. Ömer b. Mustafa, bu nedenle Kur'ân'ı istinsâh ve tilâvet edenlerin, düzgün bir şekilde yazmaları ve okumaları için bu eseri kaleme almıştır. Müellif, bu bağlamda tecvîd konularına da yer vermiştir. Müellif, ilim talebelerinin de Kur'ân'ın farklı kırâatler noktasında bu durumdan haberdar olmaları için kırâat usûl konularına değinmiş ve kırâat imamlarının farklı okuyuşlarına eserinde yer vermiştir. Bu bağlamda tez bütün bu yapılmak istenenleri akıcı, anlaşılır, yalın ifadelerle okuyanlara aktarmak maksadıyla yazılmıştır.

1.5. Tezde Takip Edilen Yöntem

Araştırmanın giriş bölümünde tezin konusu, amacı, kapsamı, özgün değeri, çalışmada takip edilen yöntem ve araştırmanın kaynaklarına değinilmiştir. İkinci bölümünde, Ömer b. Mustafa'nın hayatı, eğitimi, ilmî şahsiyeti, eserleri, hocası, görevleri, şeyhi, çağdaşları ve teze konu olan eserin müstensihinin hayatı hakkında malumatlar verilmektedir. Üçüncü bölümünde ise çalışmaya konu olan eserin adı ve fiziksel yapısı ile muhtevasına değinildikten sonra yazarın eserinde kaleme aldığı konular üç ayrı ana başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar; Resm-i Osmânî, tecvîd ve kırâat usûl konularından ibarettir. Ayrıca eserde bazı kırâat imamlarının bazı âyetlerdeki değişik okuyuş şekillerine değinilmektedir. Araştırmanın sonuncu bölümü olan dördüncü kısmında da incelemesi yapılan eser, transkripsiyonu yapılmak suretiyle Latinize edilmiştir.

1.6. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmada faydalanılan temel kaynaklar; Kur'ân-ı Kerîm, lûgat, resm-i hat, kırâat, tecvîd, tefsir, hadis, biyografi eserleri ile alakalı akademik çalışmalar şeklinde sıralanabilir. Bunların içinden, tezin asıl bünyesini oluşturan kırâat, tecvîd ve Kur'ân ilimleri kitapları öncelikli kaynak olarak kullanılmıştır. Lûgat, tefsir, hadis eserleri ve *TDVİA* maddelerine ise ihtiyaç duyuldukça başvurulmuştur.

Tezde, Ömer b. Mustafa'nın hayatıyla alakalı bilgiler genel olarak *Risâle fi'l-Kırâa* adlı eserin ilk sayfalarındaki malumatlardan elde edilmiştir. Buralardaki bilgilerde, *TDVİA* maddeleri ve internet adresindeki bilgilerden istifade edilmiştir. Risâlenin içeriğinin konu edildiği bölümde ise konular ele alınırken Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî'nin, *Kitâbü'l-Mukni' fi resmi meşâhifi'l-emsâr me'a kitâbi'n-naqt*, Abdülfettâh Pâlûvî'nin, *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-Kur'ân*'ı İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr'ı* ve *Ğâyetü'n-Nihâye*'si; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd'ın, *es-Sihâh: Tâcü'l-lüğa ve sihâhu'l-Arabiyye*'si gibi temel eserlerden istifade edilmiştir. Ayrıca Ramazan Pakdil'in *Tâlim, Tecvid ve Kiraat*'i, Nihat Temel'in *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, Mehmet Emin Maşalı'nın *Kur'ân'ın Metin Yapısı*, İsmail Karaçam'ın *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* ve Abdurrahman Çetin'in *Kur'ân Okuma Esasları* eserlerinde olduğu gibi modern teliflerden de yararlanılmıştır.

2. MÜELLİFİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Bu bölümde Ömer b. Mustafa'nın hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğine değinilecektir. Bu bağlamda yazarla ilgili bilgiler sırasıyla; hayatı, eğitimi, ilmî şahsiyeti, eserleri, hocaları, şeyhi, görevleri ve çağdaşları şeklinde ele alınacaktır.

2.1. Hayatı

Müellif, kaleme almış olduğu eserinde, kendisinden Mustafa oğlu Ömer diye bahsetmektedir.¹ O, aslî vatanının da Temrük Nam Kasabası² olduğunu beyan etmiştir. Yazarın doğum ve ölüm tarihine dair kaynaklarda bir malumat bulunmamaktadır. Ömer b. Mustafa'nın hocaları, intisap ettiği şeyhi ve kendisini vazifelendiren devlet adamının hayatına dair bilgilerden onun XVII. asır âlimlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yazarı vazifelendiren devlet adamı Molla Mûsâ Efendi, IV. Murâd devrinde, Kırım Kefe şehrinde müftülük vazifesi yapmıştır. Bundan dolayı Ömer b. Mustafa'nın yaşadığı zaman dilimi Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine denk gelmektedir.

2.2. Eğitimi, İlmi Şahsiyeti

Ömer b. Mustafa, ilim tahsil etmek üzere İstanbul'a gelmiştir. O, burada Süleymaniye Dârülkurrâsı'nda³ yıllarca tecvîd, talim ve kırâat-ı seb'a⁴ ilimlerini okumuştur. Onun çok ince, naif ve vefakâr bir yapıya sahip olduğu bazı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Onun eserinin başında hocasından, şeyhinden ve kendisini Kırım'a vazifelendiren devlet adamından bahsederken kullandığı güzel cümleler bu durumun göstergelerindendir. Yine yazar, eserinin ilim ehli tarafından okunup anlaşılmasını, varsa hatalarının bulunmasını ve ümmetin hizmetine sunulmasını vasiyet etmiştir.

¹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

² Temrük, Kırım'ın Kefe şehrine bağlı bir bölgedir. Yapılan araştırmalar neticesinde buranın kale, hisar ve kasaba olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Burası, uzun dönemler Osmanlı toprağı olarak kalmıştır. Bkz. Feridun Emecen, "Sahib Giray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/519-520; Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Tarih Arşivi*; "Çerkezler", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), (Gözden Geçirilmiş II. Basım), Ek-1/287-290; Cengiz Fedâkar, "Anapa", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), (Gözden Geçirilmiş II. Baskı), Ek-1/92-94.

³ Nebi bozkurt, "Dârülkurrâ", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/543-545; M. Baha Tanman, "Mimarî", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/545-548.

⁴ Kırâat-ı seb'a, yedi tane farklı kırâat imamının râvîleriyle beraber Kur'ân ayetlerindeki farklı okuyuşlarına denilmektedir. Abdülhamit Birişik, "Kırâat", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/425-432.

Onun bu vasiyeti okuyanlarına mütevâzi bir şahsiyete sahip olduğu izlenimini vermektedir.

2.3. Eserleri

Müellifin kaynaklarda sadece iki tane eseri tespit edilebilmiştir. Bunlar; *Risale fi'l-Kirâa* ve *Risale fi kavâ'id kira'âti'l-Kur'ân*'dır. Şimdi aşağıda bu eserler tanıtılacaktır.

2.3.1. *Risâle fi'l-Kır'âa*

Risâle fi'l-Kırâa adlı eserin iki nüshasına ulaşılmıştır. Bunlardan bir tanesi İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde,⁵ diğeri ise Ankara Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁶ Bu nüshalar incelendiğinde ikisinin de aynı eser olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tezde, eserin Süleymaniye nüshası esas alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Bunun sebebi ise bahsedilen nüshanın sayfalarının tam ve daha okunaklı olmasıdır.

Eser, Osmanlıca yazılmış olup, akıcı bir uslûba sahiptir. Risâlenin içeriğinde çok çeşitli konulara değinilmiş, birbirinden farklı başlıklara yer verilmiştir. Eserin baş kısmında yazar kendisi ve yaşadığı dönem hakkında geniş malumatlar vermiştir. Müellif, eserde her bir konuya fasl başlığı atmış ve bu başlıklar altında birbirinden bağımsız konuları işlemiştir. Müellif, eserin devamında; hemzetü'l meksûra ile başlayıp ulû, vâveyn, mev'iza, rahmet, zikrâ, kefûr, muzârî nûnunun hafiflik için hazfedildiği durumlar, kânenin isminin haberinden önce yazıldığı yerler gibi meseleleri ele alarak Resm-i Mushaf konularına genişçe yer vermiştir. Yazar, vasl hemzesini ise müstakil bir başlıkta ele almıştır. Müellif, eserin devamında Kur'ân kâtiplerine vasiyetlerde bulunmuş ve kırâatla alakalı usûl konularına değinmiştir. Bunun yanı sıra eserde kırâat imamlarından da bahsedilmiş ve bu kişilerin okuyuşlarıyla alakalı bazı malumatlara yer vermiştir. Eserde her konu geniş bir şekilde ele alınarak, anlatılan meselelerin hepsine fazlaca örnekler verilmiştir. Mezkûr eserin geniş incelemesi çalışmanın üçüncü bölümünde yapılacaktır.

⁵ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229.

⁶ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, Millet Ktp., Ali Emiri Şeriyeye Blm., nr. 120.

2.3.2. *Risâle fî kavâ'id kırâ'âtî'l-Kur'ân*

Bu esere Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi'nde ulaşılmıştır.⁷ Eser aslında *Risale fî'l-Kırâa* adlı eserin özeti mahiyetindedir. Eserin içeriğinde resm-i Mushaf ve tecvîdle alakalı bazı konu başlıkları yer almaktadır. Bu mevzûlar, *Risâle fî'l-Kırâa* adlı eserdeki bahsi geçen konulara büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ancak bu eser, *Risâle fî'l-Kırâa* adlı eserin dörtte biri kadardır. Yazarın hangisini daha önce yazdığı konusunda bir malumata ulaşılamamıştır. Burada iki ihtimal söz konusudur. Yazar tarafından ya önce *Risâle fî kavâ'id kırâ'âtî'l-Kur'ân* yazılıp sonra daha büyük hacimli *Risale fî'l-kırâa* adlı kaleme alınmıştır. Ya da aksine önce *Risâle fî'l-Kırâa*, sonrasında özet mahiyetinde diğer eser yazılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde bu iki eserin birbirinden farklı, bağımsız eserler oldukları kanaatine varılmıştır. Çünkü ikisinin de benzer konuları olmasına rağmen birbirlerinden farklı ve bağımsız konuları vardır. Büyüklük olarak da bunlar, birbirlerinden farklıdır. Şöyle ki *Risâle fî kavâ'id kırâ'âtî'l-Kur'ân*, on dokuz varaktan; *Risâle fî'l-Kırâa* adlı telif ise yetmiş iki varaktan oluşmaktadır.

2.4. Hocası Muhammed el-Bebâî

Ömer b. Mustafa, İstanbul'da Ahmed el-Mesyerî'nin⁸ talebelerinden Muhammed el-Bebâî'den tecvîd, talim ve kırâat dersleri almıştır. Muhammed el-Bebâî, yazarın hocasıdır.⁹ Kendisi, Ahmed el-Mesyerî'nin önemli talebelerindendir. O, kıraat ilmine katkısı olan âlimlerdendir. Muhammed el-Bebâî, İstanbul Süleymaniye Camii

⁷ Ömer b. Mustafa, *Risale fî kavâ'id kırâ'âtî'l-Kur'ân* (yazma), Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, kod no: 19 Hk 218/4, konu no: 297.18.

⁸ Ahmed el-Mesyerî, Mısır Kahire'nin Mesyer köyünde dünyaya gelmiştir. Abdullah Muhammed b. Sâlim et-Tablâvî'den kırâat eğitimini tamamlayarak, bu alanda aynı hoca efendiden icâzet almıştır. İstanbul'a ilk defa Kanuni döneminde, Sokullu Mehmet Paşa tarafından getirilmiştir. Mesyerî, Eyyüp Sultan Camii imamlığı yapmış ve kendisinden o dönemin önemli kırâat âlimleri istifade etmiştir. Bu zat Sokullu Medresesi'nde uzun yıllar müderrislikte bulunmuştur. Teysir tariki, bu sayede zamanla İstanbul tariki diye anılmaya başlamıştır. Ahmed el-Mesyerî, 1006/1598 senesinde vefat etmiş, cenazesi Mehmet Paşa Türbesi haziresinde bulunmaktadır. Bkz. Sevgi Parlak, "Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/358-359; Muhammed Emin Efendi, 'Umdetü'l-hullân fî idâhi Zübde'ti'l-'irfân, (İstanbul: Karahisarzâde Sahaf Esad Matbaası, 1287), 115.

⁹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fî'l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

imamlığı yapmış¹⁰ ve Süleymaniye Dârulkurrâsı'nda müderrislikte bulunarak, Şaban Efendi ve Ömer b. Mustafa da dâhil olmak üzere burada birçok talebe yetiştirmiştir.¹¹

2.5. Şeyhi Abdullah Affî (ö. 1640-1641/1050)

Ömer b. Mustafa, Kırım Kefe'de Halveti şeyhi olan Abdullah Afüfiddîn'e mensup olmuştur. O, teze konu olan eseri, şeyhinin isteği ve telkinleriyle kaleme aldığını belirtmiştir. Ömer b. Mustafa'nın şeyhinin adı Abdullah Afifüddîn'dir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir mâlumat bulunmamaktadır. Kendisi Hak Muhammed Efendi'nin torunudur. Babası *Medâric* ve *Mekâtib* adlı eserlerin sahibi olan, Tatar Şeyhi İbrahim Efendi'dir. Babasına hürmeti olan Sultan III. Murâd, onun, İstanbul'da medrese eğitimi almasına vesile olmuştur. Daha sonra o, derece derece yükselerek Sahn Medresesi'nde¹² müderrislik yapmıştır. O, Kırım Hanı Selamet Giray döneminde de Kırım müftülüğü görevinde bulunmuştur. Kırım Hanı Giray vefat edince hacca gitmiş, hac dönüşünde Kefe'de bulunan Seyyideli Köyü'ndeki tekkesinde irşâd faaliyetlerine devam etmiştir. Kendisinin *Aruz Risalesi* ve *Menâzilü's-Sâ'irin Tercümesi* adlı eserleri vardır. Afî, 1050/1060 yılında Kefe'de vefat etmiştir.¹³

2.6. Görevleri

Ömer b. Mustafa, İstanbul'da kırâat ilmine dair eğitimini tamamlamıştır. Onun, buradaki ilmi faaliyetleri ve yaşantısıyla alakalı kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda kendisiyle alakalı edinilen bilgiler, yine incelemeye konu olan eserden elde edilmiştir.¹⁴ Bahsi geçen eserin giriş kısmındaki bilgilere göre yazar, Molla Mûsâ

¹⁰ Muhammed Emin Efendi, '*Umdetü'l-hullân*', 6.

¹¹ Muhammed el- Bebâî, iki önemli kırâat âlimi Şa'ban Efendi ve Ömer b. Mustafa'nın hocalığını yapmıştır. Bkz. Mustafa b. Hasen İstanbulî, *Mürşidü't-talebe ilâ marifeti turuki't-Tayyibe*, Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 29, vr. 66b, 69b; Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

¹² Sahn Medresesi, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra kurduğu eğitim kurumları arasında en üst düzeyde eğitim veren yükseköğretim kurumudur. Burada Kur'an, hadis, kelâm, fıkıh, tefsir gibi islam bilimlerinin yanı sıra fizik, kimya, matematik, astronomi gibi aklî bilimlerde dersler verirdi. Fatih Külliyesi içerisinde yer alan Sahn-ı Seman, külliye bütünlüğü içerisinde yapılmıştır. İnşaatı 1462 ile 1470 yılları arasında sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahri Unan, "Sahn-ı Seman", *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/532-534.

¹³ Ahmet Yesevi Üniversitesi, (AYÜ), "Affî, Şeyh Abdullah Afifüddin Efendi", (Erişim 24.02.2014).

¹⁴ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

Efendi¹⁵ tarafından Kırım Kefe’de bulunan Müftü Camii’ne¹⁶ imam olarak görevlendirilmiş; burada imamlık vazifesinin yanında talim, tecvîd ve kırâat dersleri vererek çok sayıda talebe yetiştirmiştir.¹⁷ Fakat kendisi talebelerinden herhangi birinin ismini paylaşmamıştır.

2.7. Çağdaşları

Bu bölümde Ömer b. Mustafa ile aynı dönemde yaşamış, kırâat alanında gerek eser telifinde bulunmuş gerekse talebe yetiştirmiş kırâat âlimlerinden bahsedilecektir. Bu dönemde kırâat ilmine katkı sağlayan âlimler Sûfîzâde Mehmed Efendi (ö. 1024/1615), Mahmud Efendi (ö. 1048/1639), Sultan el-Mezzâhî (ö. 1075/1664), Hüseyin b. Ali Amasî Hüseyinî (ö. 1068/1657-58), Hüseyin b. İskender (ö. 1084/1673), Muhammed b. Halil İslambulî (ö. 1085/1685), Şa’bân Efendi (ö. 1097/1686), Şeker Mehmed Efendi (ö. 1099/1688), Ayinzâde Muhammed Şemsüddîn (ö. 1100/1688), İbrahim b. Muhammed Birmâvî (ö. 1206/1694) ile İbrahim b. Mustafa’dır (ö. 1109/1697-98).

2.7.1. Sûfîzâde Mehmed Efendi (ö.?)

Adı Mehmed’dir. Sûfîzâde diye nâm salmıştır. Kırâat ilminde mahir bir isimdir. Bunun yanında diğer ilimlerle de alakası bulunmaktadır. Ayrıca kendisi iyi bir şair olup “Dâ’î” mahlasını kullanmıştır. Sûfîzâde, Edirne Sarayı’nda Sultan hocalığı yapmış, Taşlık Camii’nde de hatiplik görevinde bulunmuştur. Mehmed Efendi, *Avâmil-i bahr*’ı

¹⁵ Molla Şeif Mûsâ Efendi, IV. Murâd döneminde devlet adamlığı yapmıştır. Memleketi, Kırım/Kefedir. Burada uzun yıllar müftülük vazifesi yapmıştır. *el-Külliyât* adlı eserin sahibi olan Ebü’l-Bekâ Eyyûb, el-Kefevî’nin babasıdır. Fıkıh ve tarih alanında âlim bir kişidir. Tarihle alakalı *Şemsü’t-terâvih* isimli bir eseri vardır. Bkz. Ahmet Yesvi Üniversitesi, (AYÜ) “ŞERÎF, Şerif Mûsâ Efendi”, (Erişim 19.03.2014).

¹⁶ Müftü Camii, Kırım Kefe’nin Çarşı mahallesinde bulunmaktadır. Bânîsi, Molla Şerif Mûsâ Efendi’dir. 1032/1623 yılında inşa ettirilmiştir. Kefe’de bugüne kadar sağlam bir şekilde kalan ender Osmanlı dönemi eserlerindendir. Önce Ortodoks sonrasında da Ermeni Katolik kilisesi olarak kullanılmıştır. 1995 yılında Kırım Tatarlar’ı tarafından tekrar camiye çevrilmiştir. Bkz. Nicole Kançal-Ferrari, “Müftü Camii”, *TDVİA* (İstanbul TDV yayınları, 2006), 31/508.

¹⁷ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi’l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

ve İbnü'l Cezerî'nin *Mukaddime*'sini nazm şeklinde Türkçe'ye tercüme etmiştir.¹⁸ Sûfîzâde, 1024/1615 senesinde vefat etmiştir.¹⁹

2.7.2. Mahmûd Efendi (ö. 1048/1639)

Mahmud Efendi, Tebriz'in Urmiye kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Nakşibendi şeyhi olan Koç Baba lakaplı Seyyid Ahmed Efendi'dir. Dinî ve manevî eğitimini babasından almış; babasının vefatından sonra onun şeyhlik makamına geçmiştir. Daha sonra o, Safevî'lerin baskılarına maruz kalıp, Diyarbakır'a göç etmek zorunda kalmıştır. Burada on sene irşâd faaliyetinde bulunan Mahmûd Efendi'nin ünü birçok yere yayılmış; tekkesine çok uzak yerlerden ziyarete gelenler olmuştur. Mürîdânın sayısı kırk bine varmıştır. 1048/1639 tarihinde IV. Murâd tarafından idam ettirilen Mahmûd Efendi'nin cenazesi Urfakapı dışında bir yere defnedilmiştir. Mahmûd Efendi, Kur'ân ilimlerinin hemen hepsine hâkim bir âlim olup kırâat ilminde de son derece büyük bir âlimdir. Kendisi tekkesinde tefsir dersleri de vermiştir.²⁰

2.7.3. Sultan el-Mezzâhî (ö. 1075/1664)

Fıkıh ve kırâat alanında derin bir ilme sahip olan Sultan el-Mezzâhî, 985/1577 senesinde, Mısır'da dünyaya gelmiştir. O, Mısır tariki üzere kırâat-i 'aşere eğitimi almış, bunun yanında dinî ve aklî ilimleri de tahsil etmiştir. Ezher'de hocalık yapan el-Mezzâhî, farklı ilim dallarında çeşitli eserler okutmuştur.²¹ Onun hocaları sırasıyla; Seyfüddîn b. Atâullâh el-Fezâlî, en-Nûr ez-Ziyâdî, Sâlim eş-Şibşîrî, Ahmed Halil es-Sübî, Vâiz Hicâzî ve Muhammed el-Kasrî'dir.²² Kendisinden ders alan talebeler oldukça fazladır. Onun yaşadığı dönemde Şâfiî fıkhiyle ilgilenen ve kendisinden ders almayan kimsenin kalmadığı söylenmektedir. Mezzâhî'nin ulaşılabilen talebeleri; Nûruddîn eş-Şebrâmellisî, (ö. 1087/1676), Abdülkâdir es-Safûrî ed-Dimeşkî, Mansûr et-Tûhî (ö. 1090/1679), Muhammed el-Bakarî (ö. 1111/1699), Ahmed ed-Dimyâtî el-

¹⁸ Sûfîzâde Mehmed Efendi, *Manzum Cezeri Tercemesi*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 8742, vr. 16b-24a.

¹⁹ Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 229-230.

²⁰ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırda Gömülü Meşhur Adamlar*, (Ankara: Neyir Matbaası, 1985), 95-101; Kenan Hasbolat, "Diyarbakırda Dinler ve Yaşam", *Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi 3*, Ed. Kenan Hasbolat, Nizamettin Hamidi, (İstanbul: Uzman Matbaacılık, 2013), 71/76-77.

²¹ İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Birmâvî, *İmtâ'u'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, (b.y.y: Dârun'n-Nedve el-Âlemiyye, 2000), 2/135.

²² İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Birmâvî, *İmtâ'u'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, 2/136-137.

Bennâ (ö. 1117/1705), Muhammed b. Abdîrrasûl el-Berzencî (ö. 1103/1691),²³ İbrâhim el-Birmâvî (ö.1106/1694),²⁴ Ebü'l-Felâh Abdülhay İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679),²⁵ Muhammed b. Hasen eş-Şübrî (ö. ?), Ahmed el-Hamevî (ö. 1098/1687),²⁶ İbrahim el-Merhûmî, Şâhin el-Ermenavî (ö. 1100/1689), Abdülbâki ez-Zürkânî (ö. 1099/1688),²⁷ Ahmed el-Beşîşî²⁸ ve Ali b. Süleyman el-Mansûrî'dir.²⁹ Sultan el-Mezzâhî kırâat alanında çok sayıda eser kaleme almıştır. Bunlar; *Kitâb fil-kırâ'âtil erbe'i'z-zâide 'ale'l-'aşr-i min tarîki'l-Kabâkibî, el-Cevheru'l-mesûn, Mesâil ve ecvibetühâ, Ecvibe 'an es'ile fi'l-kırâât, Risâle fi ecvibeti mesâili'l-'ısrîn*'dir. Onun ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde kırâatle alakalı risâleleri mevcuttur.³⁰ Sultan el-Mezzâhî 1075/1666 yılında vefat etmiştir.³¹

2.7.4. Hüseyin b. Ali Amâsî Hüseyinî (ö. 1068/1657-58)

Eğitim aldığı ve vazifede bulunduğu yerler incelendiğinde Amasya'lı olduğu tahmin edilen Hüseyin Efendi, Evliyâ Mehmed Efendi'nin talebesidir. O, İmam Hamza'nın kırâatini tedris ettiği esnada hocası vefat etmiş; eğitiminin kalan bölümünü Dersîâm Mehmed Efendi'den devam ettirmiştir.³² Sırasıyla Beyazıt, Kapudan ve Fatih camiiilerinde imamlık yapan Hüseyinî, Beyazıt Camii imamlığı yaptığı dönemde zaman

²³ Cengiz Kallek, "Berzenci", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/525-526.

²⁴ Rahmi Yaran, "Birmâvî, İbrahim b. Muhammed", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/203.

²⁵ Cengiz Tomar, "İbnü'l-İmâd", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/95.

²⁶ Mustafa Sinanoğlu, "Hamevî, Ahmde b. Muhammed", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/456.

²⁷ Tuncay Başoğlu, "Zürkânî, Abdülbâki b. Yûsuf", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/577-578.

²⁸ İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Birmâvî, *İmtâ'u'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, 2/137-138.

²⁹ Ali b. Süleyman el-Mansûrî ile ilgili bkz. Ahmet Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşur Mısır Tariki Kurrâları*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018); "Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Osmanlı İlim Dünyasına Katkıları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44 (2017), 113-148; "Osmanlı'da Dâd Harfî Tartışmaları bağlamında Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin Yeri", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2 (2017), 245-257.

³⁰ Sultan el-Mezzâhî, *Risâle*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2093, vr. 1-28; *Risâle fi evcûhi't-tekbir*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi Blm., nr. 28, vr. 171-182; *Risâle fi evcûh-i Verş*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2123, vr. 157-158.

³¹ İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Birmâvî, *İmtâ'u'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*, 2/138; Ahmet Gökdemir, "Kırâat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme", *Marife*, 18 (2018), 185-187.

³² Hüseyin b. Ali Amâsî, *Dürr-i Meknûn*, Süleymaniye Ktp., Ragıp Paşa Blm., nr. 241, vr. 41b-42a.

zaman Galata Sarayı'nda Kur'ân dersleri vermiştir.³³ Bununla beraber Amasî, *Dürr-i meknûn*³⁴ ve *Fevâidü'l-kesîrati'z-zarîfe fî Rusûmi Mesâhifi'l-Osmaniyye*³⁵ adlı eserlerin müellifidir.

2.7.5. Hüseyin b. İskender (ö. 1084/1673)

Hüseyin b. İskender, XVII. yüzyıl âlimlerinden akâid, fıkıh ve tecvidle alakalı eserler yazmıştır.³⁶ *Kitâbü't-Tecvîd*,³⁷ *Lübâbü't-tecvîd li'l-Kur'âni'l-Mecîd*³⁸ adlı tecvîd eserlerinin müellifidir. 1084/1657-58 senesinde vefat etmiştir.³⁹

2.7.6. Muhammed b. Halil İslambulî (ö. 1085/1685)

Muhammed b. Halil İslambulî, *Risâletü'l-cemîleti'l-müşmile 'alâ fevâidi'l-Celiyye* adlı eserin müellifidir.⁴⁰ Hayatı hakkında herhangi bir malûmât bulunmamaktadır. 1085/1685 tarihinden sonra vefat etmiştir.

2.7.7. Şa'ban Efendi (ö. 1097/1686)

Şa'ban Efendi, 1016 senesi Şa'ban ayında (Kasım-Aralık 1607) İstanbul Kumkapanı'nda dünyaya gelmiştir. Adı Şa'ban b. Abdullah b. Muhammed'dir. Muhammed el-Bebâî'de hafızlığını tamamlamış; daha sonra kendisinden kırâat derleri almıştır. O, kırâate dair Evliyâ Mehmed Efendi ve Dersiâm Mehmed Efendi'ye de öğrencilikte bulunmuştur.⁴¹ Şa'ban Efendi, ilmini ikmal ettikten sonra ilk olarak Muhammed Paşa Camii'nde imamlık; sonraki dönemlerde ise Fatih/Haseki Sultan, Üsküdar/Vâlîde Sultan, Süleymaniye ve Ayasofya camilerinde hatiplik yapmıştır.

³³ Hüseyin b. Ali Amasî, *Dürr-i Mekkûn*, Süleymaniye Ktp., Kasidecizade Blm., nr. 8, vr. 3a.

³⁴ Hüseyin b. Ali Amasî, *Dürr-i Mekkûn*, (Râgıb Paşa Nüshası), vr. 43a; (Kasidecizade Nüshası), vr. 57b.

³⁵ Hüseyin b. Ali Amasî, *Fevâidü'l-kesîrati'z-zarîfe fî rusûmi mesâhifi'l-Osmaniyye*, Süleymaniye Ktp., Mesih Paşa Blm., nr. 114, vr. 12b-33b.

³⁶ Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, (İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021), 67.

³⁷ Hüseyin b. İskender, *Kitâbü't-Tecvîd*, Süleymaniye Ktp., Kasidecizâde Blm., nr. 684, vr. 64b.

³⁸ Hüseyin b. İskender, *Kitâbü't-Tecvîd*, Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 402, vr. 64-79; Kasidecizade Blm., nr. 684, vr.

³⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn*, (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, t.y.), 1/323.

⁴⁰ Muhammed b. Halil İslambulî, *Risâletü'l-cemîleti'l-müşmile 'alâ fevâidi'l-celiyye*, Süleymaniye Ktp., Laleli Blm., nr. 39, vr. 1b-92a.

⁴¹ Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe ilâ ma'rifeti't-turuki't-Tayyibe*, Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 29, vr. 5b-76a.

Ayrıca o, Ayasofya civarındaki İsmail Ağa Dâru'l-kurrâsı'nda talebeler yetiştirmiş; ardından 1086/1675-76'de Sultan Ahmet Türbesi'ne şeyhu'l-kurrâ olarak tayin edilmiştir.⁴² Kırâat, tefsir ve hadis alanlarında derin bir ilme sahip olan Şa'ban Efendi'nin kaynaklarda Beydâvî ve Buhârî okuttuğu geçmektedir.⁴³ Şa'ban Efendi, bulunduğu meclislerde ilk Kur'ân okuyuşunu kendisi yapmıştır. O, *Risâletün fî 'ilmi't-tecvîd* adlı eserin de müellifidir. Bu zât 1097/1686 yılında vefat etmiştir.⁴⁴

2.7.8. Şeker Mehmed Efendi (ö. 1099/1688)

Asıl adı Mehmed b. Ömer olan bu zât, asrının önemli kırâat âlimlerindendir. Çok hoş bir sedası olduğundan kendisine “şeker” lakabı takılmıştır. Kırâatte hocası Nişancı Camii imamı Mehmed Efendi'dir. Sırasıyla Şehzâde, Zal Paşa, Süleymaniye camilerinde imam-hatiplik yapan Mehmed Efendi, daha sonra Sultan imamlığı ve Sultan Ahmed Medresesi'nde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Kendisinin tecvîd alanında *Risâle fî 'ilmi't-tecvîd* adlı eseri vardır.⁴⁵ Şeker Mehmed Efendi, 1688 senesinde Zilhicce ayında vefat etmiş; Edirne Üç Şerefeli Camii kabristanlığına defnedilmiştir.

2.7.9. Ayanzâde Muhammed Şemsüddîn (ö. 1100/1688)

Ayanzâde Muhammed Şemsüddîn Efendi, Serezli'dir. Serez'de bulunan Sofu Ali Bey Camii'nde imam-hatiplik yapan Muhammed Şemsüddîn, yine aynı caminin dergâhında şeyhlik yapmıştır. Bu zât ömrünü tedris ve irşadla geçirerek kendisini adeta Kur'ân'a vakfetmiştir. Kur'ân'la geçen bu ömrün ardından Mehmed Şemsüddîn Serez'de 1100/1688 yılında vefat etmiştir. Merhum Halvetiyye Tarikatı şeyhliği yapmış ve *Şerh-u Cezerî* adlı eseri kaleme almıştır. Kendisi ses ve sedasıyla meşhur biri olmasının yanında kırâat alanında ilmi derinliğe sahiptir.⁴⁶

⁴² Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe*, vr. 65b-66a.

⁴³ Mustafa b. Hasen, *Mürşidü't-talebe*, vr. 65b-66a.

⁴⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., A-Tekelioğlu Blm., nr. 876; Erzincan Blm., nr. 3; Esad Efendi Blm., nr. 10, Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 372, 409, 416, 418.

⁴⁵ Şeker Mehmed b. Ömer, *Risâle fî 'ilmi't-tecvîd*, Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi Blm., nr. 11, vr. 17a.

⁴⁶ Mehmed Esad Serezli, *Memleket Hatıraları*, Haz. İbrahim Şirin-Faruk Yavuz, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012), 2/189-309; Bursalı Mehmet Tahir, “Abdullah Ahıskavî: Ebû Muhammed Abdullah Ziyâüddîn Ahıskavî”, *Sırât-ı Müstakîm*, Sayı 136, 13 Rebûlâhîr 1326, 4/89-90.

2.7.10. İbrâhim b. Muhammed Birmâvî (ö. 1206/1694)

İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-Birmâvî, Mısır'ın Ğarbiye vilayetinin Birma kasabasında dünyaya gelmiştir. Bu zât, Mısır Şâfiî fakihlerinin en önemli isimlerindendir. Bunun yanı sıra Muhammed el-Haraşî'den sonra Ezher şeyhliği yapmıştır.⁴⁷ Hocaları, sırasıyla; Sultan b. Ahmed el-Mezzâhî, Ali eş-Şebrâmellisî, el-Bâbilî ve Şehâbeddin el-Kalyûbî'dir.⁴⁸ Kendisi kürsülerde hatiplik yaparak çevresinde tanınır hale gelmiştir. İbrahim el-Feyyûmî (1137/1725),⁴⁹ Muhammed b. Aclûnî (1193/1779)⁵⁰ ve Ali b. Ali el-Merhûmî (1140/1728),⁵¹ talebelerinden bazılarıdır.

2.7.11. İbrâhim b. Mustafa (ö. 1109/1697-98)

İbrâhim b. Mustafa, döneminin önemli kırâat âlimlerindendir. Edirnekapı'da bulunan Nişancı Muhammed Paşa Camii imam-hatipliği yapmıştır. Bu zât farklı alanlarda eserler kaleme almıştır. Kendisinin sırasıyla *Şerhu hallû'r-rumûz*,⁵² *et-Teshîl ve't-tertib*, *Risâle fî beyânî adedi'l âyât*, *Şerhu'l-cedîd* adlı eserleri vardır. İbrahim b. Mustafa, 1109/1697-98 senesinde vefat etmiştir.⁵³

2.8. Müstensihin Hayatı

Eserin müstensihi Çorumlu Hacı Ömer b. Ahmed b. Muhammed b. Mustafa'nın; ilmiyle âmil, erdemli bir âlim olduğu; aynı zamanda, İstanbul müderrislerinden olup birçok dinî hizmette aktif rol oynadığı ve 1207/1792 tarihinde İstanbul'da vefat ettiği bilinmektedir.⁵⁴ Bu durumda Çorumlu Hacı Ömer b. Ahmed b. Muhammed b. Mustafa'nın, vefat tarihiyle risâlenin istinsâh tarihi (1166/1752) birlikte değerlendirildiğinde eserin müstensihin bu zât olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan Çorum Kütüphanesi Demirbaş no: MSGÜ218 risâle no: 4'te yer alan

⁴⁷ Rahmi Yaran, "Birmâvî, İbrâhim b. Muhammed", *TDVİA*, (TDV Yayınları İstanbul 1992), 6/203-204; Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî*, 113-114.

⁴⁸ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 1/148; Cengiz Kallek, "Kalyûbî", *TDVİA* (TDV Yayınları İstanbul 2001), 24/270.

⁴⁹ Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/76.

⁵⁰ Muhammed b. Ali el-Murâdî, *Silkü'd-dürer*, 1/66.

⁵¹ Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/314.

⁵² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-ârifîn*, 1/36; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/74.

⁵³ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-ârifîn: Esmâü'l-müellifîn ve âsâru'l-musannifîn*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi), 1/36; Kehhâle Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/74.

⁵⁴ Ethem Erkoç, *Çorumlu Şeyhülislam ve Âlimler*, (Çorum: Hazar Matbaacılık, 2017), 247.

Ḳavâ'idü'l-Ḳur'ân adlı eser Çorumlu Hacı Ömer'e nisbet edilmektedir. Fakat eser incelenildiğinde, yukarıda da ifade edildiği üzere, Hacı Ömer'in söz konusu eserin müellifi değil de müntensihi olabileceği sonucu daha tutarlı görülmektedir. Zira Çorum şehrinin önemli simâlarının tanıtıldığı bir sitede Hacı Ömer b. Ahmed b. Muhammed ismi, 'Çorûmî' künyesiyle Çorum hattâtları arasında gösterilmektedir.⁵⁵

⁵⁵ Corumlu.com (Çorum 2021), “El Yazma Kitaplar Hattatları” (Erişim 18 Eylül 2021).

3. RİSÂLE Fİ'L-KİR'ÂA ADLI ESERİN İÇERİĞİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Eserin İsmi

Müellif, incelenilen nüshada eserin ismi hususunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Şöyle ki yazar, eserin giriş bölümünde sadece kendisi ile alakalı bilgiler verirken aynı zamanda eseri kaleme almasına sebep olan konulara değinmiştir.⁵⁶ Yapılan incelemeler neticesinde Ömer b. Mustafa'nın Çorum Halk Kütüphanesi'nde bir telifi bulunduğu görülmektedir.⁵⁷ Bu eserin ismi *Risâle fî kavâ'id kırâ'âti'l-Kur'ân* olup yazar tarafından ilk sayfada belirtmiştir. Ayrıca Abdullah Akyüz *Osmanlı Kırâat Âlimleri* adlı kitabında eserin ismini *Risâle fî'l-Kırâa* olarak bahsetmektedir.⁵⁸

3.2. Eserin Fiziksel Yapısı

Risâle; yetmiş üç varaktan oluşmaktadır. Yazarın hayatından ve eserde geçen şahıs isimlerinden mezkûr telifin XVII. asırda yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin sayfalarındaki yazılar çoğunlukla Osmanlıca, yer yer de Arapça ifadelerden oluşmaktadır. Eser sayfaları, çoğunlukla yirmi bir satırdan oluşmakta, başlıklardan dolayı bu satır sayısı zaman zaman yirmi bir rakamının altına düşmektedir. Bununla birlikte eserin iki farklı nüshası bulunmaktadır.⁵⁹

3.3. Eserin İçerdiği Konular

Eser, birbirinde farklı konulardan oluşmaktadır. Yazar, kitabın girişinde Arapça dua ile başlayıp devamında kendi hayatıyla alakalı bilgilere yer vermekte; bununla beraber kitabı yazma sebebinden bahsetmektedir. Müellif, eserin giriş bölümünü, sonraki nesillere dua ile bitirmektedir. O, sonrasında her bir konuya fasl başlığı atarak, bu başlığın altında konuyu işlemektedir. Eser, Resm-i Mushaf'tan on dört fasla başlar. On beşinci faslda kâtiplere vasiyet konusuyla bu bölüm sona ermektedir. Eserin devamında ise hemze-i vasl ile Kur'ân okunurken yanlış harf ilave edilen konulara

⁵⁶ Ömer b. Mustafa, *Risâle fî'l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

⁵⁷ Ömer b. Mustafa, *Risale fî kavâ'id kırâ'âti'l-Kur'ân*, Çorum Hasan Paşa Ktp., kod no: 19; Hk 218/4, konu no: 297.18.

⁵⁸ Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kırâat Âlimleri*, (İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021), 134.

⁵⁹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fî'l-Kırâa*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229; Milli Ktp., Ali Emiri Şeriyye Blm., nr. 120.

temas edilmiştir. Bu mevzûlar ise altı faslda ele alınmaktadır. Müellif, eserin devamında kıraatin usûl konularına değinerek, bunları müstakil başlıklar altında işlemiştir. Yazar, sonrasında da bazı tecvîd konularına temas etmiştir. Bunlar, aşağıda sırasıyla ve ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

3.3.1. Hemze-i maksûra konusu

Hemze-i maksûra, *Risâle fi'l-Kırâa* adlı eserin ilk konusudur. Eserde örnekleriyle beraber sıklıkla yer alan “Hemze-i maksûra” terimine, elif-i maksûranın aksine kaynaklarda pek rastlanmamaktadır. Yapılan çalışmalar bunu destekler niteliktedir. Müellif, bu terimi, “‘Kur’ân-ı ‘azîmu’ş-şânda bî-kinâye hemze-i maksûra vârdır’”⁶⁰ şeklinde kullandığı bir cümlede zikretmektedir. Bununla beraber müellif eserde hemze-i maksûranın tarifine değinmediği gibi hemze-i maksûra teriminin hangi kaynaktan geçtiğine dair bir bilgiye de yer vermemektedir. Ancak bu terimle birlikte zikredilen ‘bî kinaye’ sözünden müellifin ‘dolaylı anlatma’ anlamına gelen kinâye kelimesini, başına getirdiği ‘bî’ olumsuzluk ekiyle ‘doğrudan anlatma’ anlamında kullandığı; bundan da hemzenin uzatılmaması/kasr edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu tanımlama hemze-i maksûralar için kullanılan örneklerle de örtüşmektedir. Zira verilen misallerin tümünde hemzelerin uzatılmayıp kasr edildiği görülmektedir. Dolayısıyla hemze-i maksûreden kasıt ‘med edilmeyen’ hemzedir. Bu durum bize söz konusu kavramın yaygın olmadığını göstermekle birlikte bizi, müellifin bu terimi kendine has, Türkçeleşmiş bir tabir olarak kullandığı düşüncesine sevk etmektedir. Söz konusu hemzenin özellikleri arasında yer alan diğer bir husus da hemzenin örnek gösterildiği her yerde fetha harekeye sahip olmasıdır. Bununla birlikte eserde hemze-i maksûrelerin Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde geçmesi ve diğer hemzelerle karıştırılma ihtimali sebebiyle bu hususta kitâbet esnasında med ile yazılma yahud tilâvet esnasında med ile okunma gibi hatalara düşebilme durumuna dikkat çekilmektedir. Kur’ân’ın farklı sûrelerinde, farklı kelimelerde yer alan bu hemzelerin müellif tarafından tespit edilerek ortaya konulması, Kur’ân kâtipleri ve kâriiler tarafından okunmuş ve yazım kuralları dikkate alındığında, oldukça önem arz etmektedir. Şöyle ki risâlede örnek olarak ele alınan âyetlerde geçen ve uzatılma ihtimali olan tüm hemze-i maksûreli kelimeler müellif tarafından tespit edilmektedir.

⁶⁰ Ömer b. Mustafâ, *Risâle fi kavâ'id* (Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi, 218/4), 2a.

Müellif, hemze-i maksûraların okuyucular tarafından yanlış okunduğundan ve yazıldığından bahsetmektedir. Bu yanlışlık, bahsi geçen kelimedeki elif harfini med yapmak suretiyle, yazılması ve okunması ile gerçekleşmektedir. Örneğin müellif, أبى أفأمن أفأمن⁶² kısmındaki⁶¹ أفأمن أهل القرى ve أبى⁶¹ âyetindeki⁶¹ واستكبر وكان من الكافرين elif harflerini ilgililerin medle yazıp, okuduğunu idia etmektedir. Bu konuyla ilgili örneklerin sayısı oldukça fazladır. Burada tekrardan kaçınmak için iki örnekle yetinilmiştir. Bununla beraber müellif, bu başlık altında ilgililer tarafından yanlış yazılabilecek ve okunabilecek farklı örneklere de yer vermektedir. Bunlar: قل الله أذن⁶⁴ dir. Bu şekilde başka misaller de mevcuttur. Müellifin bu örnekleri zikretmesi, buradaki medle okunan hemzelerin kasr ile okunması ve yazılması sebebiyledir.

Özetle söylenecek olursa konu; Kur’ân’da bazı kelimelerdeki hemzelerin kasr okunması gerekirken, hata yapılarak uzatılması ve bu şekilde yanlış yazılması, uzatılması gereken hemzelerin de kasr ile okunması ve bu şekilde hatalı yazılmasından ibarettir.

3.3.2. Ūlû (أولوا) ve ūlâ (أولى) konusu

Mushaf kitabetinde, “vâv” ziyadesine konu olan kelimeler Mushaf imlâsı kaynaklarında öne çıkan başlıklardan biridir.⁶⁵ Bunların başında da “ulû” ve “ulâ” kelimeleri gelmektedir. Bu kelimelerde elif harfinden sonra “vâv” harfi yazılır. Fakat kırâat ederken yazılı bu “vâv” harfi okunmaz. Müellif, bu konuyu, bir önceki konunun devamı bağlamında zikrettiğinden bahsetmektedir. O, yukarıdaki yapılan konu ile alakalı açıklamaların paralelinde bu cümleleri kurmaktadır. Bu açıklamalardan sonra müellif, eserinde, “ulû” ve “ulâ” kelimeleriyle alakalı oldukça fazla örneklere yer vermektedir. Burada müellifin misallerinden üç tanesine yer verilecektir. Bunlar; وأولوا

⁶¹ Bakara, 1/34.

⁶² A’raf, 7/97.

⁶³ Yûnus, 10/59.

⁶⁴ Yûnus, 10/91.

⁶⁵ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *Kitâbü’l-Muḫni ‘fî resmi meṣâḥifi’l-emsâr me’a kitâbi’n-naḫt*, thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî, (Kahire: Mektebetü’l-Külliyâtî’l-Ezheriyye, t.y.), 59.

قال هم أولاء على أثرى⁶⁸ âyet leridir. ولو كانوا أولى قربي من بعد ما تبين لهم⁶⁷, العلم قائما بالقسط⁶⁶ Müellif, bu bahsin sonuna iki hatırlatma yaparak konuyu bitirmektedir. Bunlardan birincisi Kur’ân’daki bütün أولئك, أولئكم, أولوا الأبواب, أولوا الأبصار, أولوا ifadelerindeki elif harflerinin kasr olmasıdır. İkinci hatırlatma ise لؤلؤ sözcüğünün kesinlikle hemze ile okunması gerektiği hususudur.

3.3.3. İki “vâv” konusu

Kur’ân-ı Kerîm’de tek “vâv” harfiyle yazıldığı halde, ötreli bir şekilde med edilerek okunan kelimeler vardır. Bu mevzû Mehmet Emin Maşalı, *Kur’ân’ın Metin Yapısı* adlı eserinde ele alınmış olup yeri gelmişken burada zikredilecektir. “Cem’î alâmeti olan “vâv” ile sessiz harf olan “vâv”ın yanyana geldiği durumlarda, aynı iki harfin yanyana gelmesi söz konusu olduğu için, uzun dammeyi belirten “vâv” ile çoğulluk bildiren yâ harfinde, kelimenin aslî harfi olan sessiz harf “vâv”, tek bir resim ile gösterilirler”.⁶⁹ Ömer b. Mustafa, bu konuyla alakalı eserinde, oldukça fazla örneklere yer vermektedir. Onun maksadı okuyucuların ve kâtiplerin söz konusu kelimelerde yanlışla kapılmalarını önlemektir. Bu konuyla alakalı müellifin eserinden iki tane örneğe değinilecektir. Bunlar; ⁷⁰اذتصعدون ولا تلون على أحد, وإن منهم لفريقا يلون ألسنتهم با الكتاب⁷⁰ والرسول⁷¹

Müellif, bu konunun sonunda iki tane hatırlatma yapmaktadır. Bunlardan birincisi; iki tane “vâv” ile yazılan ve okunan kelimelerle ilgilidir. Buna örnek olarak وإن تلوا أو اذتصعدون ayet-i kerîmesi verilmiştir.⁷² Ömer b. Mustafa, Kur’ân kâtipleri ve kurrânın bu âyeti tek “vâv” ile yazıp okuduklarını, dolayısıyla hata yaptıklarını dile getirmektedir. Fakat yapılan araştırmalar neticesinde, bu kelimenin gerek Türkiye’de gerekse resm-i mushafta tek “vâv” ile yazıldığı görülmektedir. Müellifin yaptığı ikinci hatırlatma da “Davûd” kelimesinin nerede gelirse gelsin tek “vâv” ile yazıldığı hususudur.

⁶⁶ Âl-i İmrân, 3/18.

⁶⁷ Tevbe, 9/113.

⁶⁸ Tâhâ, 20/84.

⁶⁹ Mehmet Emin Maşalı, *Kur’an’ın Metin Yapısı*, (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 185.

⁷⁰ Âl-i İmrân, 3/78.

⁷¹ Âl-i İmrân, 3/153.

⁷² Nisâ, 4/135.

3.3.4. Mev'iza (موعظة) ve rahmet (رحمة) kelimelerinin mansupluğu

Müellif, Kur'ân'da "mev'iza" ve "rahmet" kelimelerinin naspla yazıldığı âyetlere örnekler vermektedir. Onun buradaki maksadı, naspla yazılan bu kelimelerin başka bir harekeyle okunmasının önüne geçmektir. Ömer b. Mustafa, bu mevzûya misaller verirken Kur'ân'daki bütün örnekleri vermediğini dile getirmektedir. Ömer b. Mustafa'nın bu beyanlarından, Kur'ân'da bu meseleyle alakalı başkaca örneklerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu hakkında aşağıda müellifin üç tane örneği zikredilecektir. Bunlar sırasıyla şunlardır; ⁷³ فجعلناها نكالا لما بين يديها وما خلفها وموعظة للمتقين، ⁷⁴ ومصدقاً لما بين يديه من التوراة وهدى وموعظة للمتقين، ⁷⁵ ووهبنا له أهله ومثلهم معهم رحمة منى

3.3.5. Mev'iza (موعظة) ve rahmet (رحمة) kelimelerinin merfûluğu

Bu konu, yukarıdaki mevzûnun devamı bağlamında anlatılmaktadır. Bu meselede müellif, Kur'ân'da "Mev'iza" ve "Rahmet" kelimelerinin merfû olarak yazıldığı yerleri zikretmektedir. Ömer b. Mustafa, bu bağlamda, Kur'ân'da bu kelimelerle alakalı başkaca örneklerin var olduğunu kâtiplere ve kurrâya bildirmektedir. Burada, müellifin eserinden konuyla ilgili üç tane örneğe yer verilecektir. Bunlar; هذا بيان للناس وهدى وموعظة للمتقين، ⁷⁶ وجاءك في هذه الحق وموعظة للمؤمنين، ⁷⁷ وإنه لهدى ورحمة للمؤمنين ⁷⁸

3.3.6. Zikr (ذكر) kelimesinin elif ve tenvînle geldiği yerler

Zikr kelimesi, Kur'ân'da, "tenvîn" ve "elif"le on bir yerde geçmektedir. ⁷⁹ Bu konunun burada zikredilmesinin sebebi, bahsi geçen kelimenin ref ve cerle gelememesidir. Eğer "zikr" kelimesi ref ya da cer ile gelecek olsaydı imâle, beyne gibi farklı usûl konuları söz konusu olacaktır. Bu konu, bundan dolayı müellif tarafından okuyuculara hatırlatma sadedinde müstakil bir başlık halinde ele alınmıştır.

⁷³ Bakara, 2/66.

⁷⁴ Mâide, 5/46.

⁷⁵ Sâd, 38/43.

⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/138.

⁷⁷ Hûd, 11/120.

⁷⁸ Neml, 25/77.

⁷⁹ Bakara, 2/25; Kehf, 18/70, 83; Tâhâ, 20/99, 113; Enbiyâ, 21/48; Ahzâb, 33/41; Sâffât, 37/3, 168; Talâk, 65/10; Mürselât 77/5.

3.3.7. Zikr (ذكر) kelimesinin “yâ” ile geldiği yerler

Zikr kelimesi, Kur’ân’da, “yâ” harfiyle ذكرى, الذكرى şeklinde elif-lamlı ya da elif-lamsız olarak yazıldığında, tenvînsiz gelmektedir. Zikr kelimesinin Kur’ân’da “yâ” harfiyle yazılı olduğu yirmi dokuz yer bulunmaktadır.⁸⁰ Müellif, bu konuyu, “zikr” kelimesinin tenvîn ve elifle geldiği şekliyle karışmaması için ve oluşabilecek farklı usûllerden dolayı zikretmiştir. Kur’ân’da zikr kelimesinin “yâ” harfiyle yazımına dair farklı kelimeler de vardır. Bunlar; (صرعى),⁸¹ (شورى),⁸² (شتى),⁸³ (زلفى),⁸⁴ (قربى),⁸⁵ (أنثى),⁸⁶ (فردى)⁸⁷’dir. Bahsedilen bu sözcükler, müennes olduğu için tenvînle gelememektedir. Aynı zamanda bunların sarf ilminde çekimleri yoktur. Bu sayılan yedi kelimeye ek olarak Kur’ân’da üç kelime daha bulunmaktadır. Bunlar ise; (بعدى), (بشرى), (حسنى)’dir. Bunlar, “yâ” harfiyle yazıldığında tenvîn alamazlar. Fakat (بعدا), (بشرا), (حسنا) şeklinde elifle yazıldığında tenvîn almaktadırlar.

3.3.8. Kefûr (كفور) kelimesinin beyânı

Müellif, bu konuyu ele alırken, “kefûr” kelimesinin “kef” harfinin, fetha ile okunduğu yerleri beyan etmektedir. Bahsi geçen kelime Kur’ân’da on iki yerde fetha ile gelmektedir.⁸⁸ Bu kelimenin Kur’ân’da zammeyle geldiği yerler de mevcuttur. Bunlar da üç âyetten ibarettir.⁸⁹

⁸⁰ En‘âm, 6/68, 69, 90; ‘Arâf, 7/2; Hûd, 11/114, 120; Kehf, 18/101; Tâhâ, 20/14, 42, 124; Enbiyâ, 21/84; Mü‘minûn, 23/110; Şu‘arâ, 26/209; ‘Ankebût, 29/51; Sâd, 38/8, 43,46; Zümer, 39/21; Gâfir, 40/54; Duhân 44/13; Muhammed, 47/18; Gâf, 50/8, 37; Zâriyât, 51/55; Müddessir, 74/31; Nâzi‘ât, 79/43; ‘Abese, 80/4; A‘lâ, 87/9; Fecr, 89/23.

⁸¹ Hâkka, 69/7.

⁸² Şûrâ, 42/38.

⁸³ Tâhâ, 20/53; Haşr, 53/14; Leyl, 92/4.

⁸⁴ Sebe, 34/37; Sâd, 38/25, 40; Zümer, 39/3.

⁸⁵ Bakara, 2/83, 177; Nisâ, 4/8, 36; Mâide, 5/106; En‘âm, 6/152; Enfâl, 18/41; Tevbe, 9/113; Nahl, 16/90; İsrâ, 17/26; Nûr, 24/22; Rûm, 30/38; Fâtır, 35/18.

⁸⁶ Bakara, 2/178; Âl-i İmrân, 3/36, 195; Nisâ, 4/124; Râd, 13/8; Nahl, 16/58, 97; Fâtır, 35/11; Mü‘min, 40/40; Fussilet, 41/47; Hucûrât, 49/13; Necm, 53/21, 27, 45; Kiyâmet, 75/39; Leyl, 92/3.

⁸⁷ En‘âm, 6/94; Sebe, 34/46.

⁸⁸ Hûd, 11/9; İsrâ, 17/27-67; Hac, 22/38-66; Lokmân, 31/32; Sebe, 34/17; Fâtır, 35/36; Şûrâ, 42/48; Zührûf, 43/15; İnsân, 76/3-24.

⁸⁹ İsrâ, 17/89-99; Furkân, 25/50.

3.3.9. Muzârî fiilin “nûn”unun hazfolması konusu

Eserde Kurân-ı Kerîm’de bazı âyetlerde geçen “yekûnü-tekûnü-nekûnü” kelimelerinin imlâsına değinilmektedir. Bununla birlikte örneklerde yer alan “nûn” harfinin farklı formatlardaki durumlarda niçin hazfedildiği ele alınmamaktadır. Ancak, kaynaklarda ‘kâne’nin muzârî kalıbında yer alan “nûn” harfinin, ancak belli şartlar taşıması durumunda hazfedileceği bildirilmektedir. Bu durumda öncelikle ‘kâne’ kelimesinin muzârî kalıbında olması gerekmektedir. Bununla birlikte nûnun, ya sükûn üzere meczûm olması, kendisinden sonra sakın bir harf ya da muttasıl bir zamir gelmemesi şartına bağlanmaktadır.⁹⁰ Ancak, eserde bu detaylara girilmemekte, sadece yekûnü, tekûnü, nekûnü, sîğâsında olan kelimelerde yer alan ‘nûn’ harfinin hazfedildikten sonraki imlâsına (kitâbette yer alan son şekline) yer verilmektedir. Müellifin eserinden konu ile alakalı bazı ifadeler şunlardır;

ذلك بأن الله لم يك ,ومن يكفر به من الأحزاب فا النار موعضة فلا تك في مرية منه ,فلا تك في مرية مم يعبد
إن الله لا يظلم مثقال ذرة وان تك حسنة يضاعفها ,مغيرا نعمة⁹¹

3.3.10. Nef‘a (نفع) ve zarra (ضر) kelimelerinin beyanı

Ömer b. Mustafa, Kur’ân’da bulunan (نفع) ve (ضر) kelimelerinin hepsini bir araya getirip incelemiştir. O, bu kelimelerin, birinin diğerine göre mukaddem ve muahharlığıyla alakalı araştırmalarda bulunmuştur. Buna göre Kur’ân’daki bu tür sözcükler, yedi farklı yerde geçmektedir. Bunlardan üç âyette (نفع) kelimesi önce gelmiş,⁹² dördünde ise (ضر) mukaddem olmuştur.⁹³ Müellif bu kelimelerin doğru yazılışlarının bu şekilde olduğunu beyan etmiş; aksi yönde yazılmalarının hata olacağını, konu ile alakalı son bölümde özellikle ifade etmiştir.

⁹⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm en-Nahvî, *Şüzûrû’zzeheb fî ma’rifeti kelâmi’l-‘Arab*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1424), 214-215.

⁹¹ Nisâ, 4/40; Enfâl, 8/53; Hûd, 11/17-109.

⁹² A‘raf, 7/188; Ra‘d, 13/16; Sebe, 34/32.

⁹³ Mâide, 5/76; Yûnus, 10/49; Tâhâ, 20/89; Furkân, 25/3.

3.3.11. (يُنْفَع) ve (يُضِر) kelimelerinin beyanı

Kur'ân'da (يُضِر) ve (يُنْفَع) kelimeleri altı âyette yer almaktadır. Müellif, bahsi geçen kelimelerin Kur'ân'daki yerlerini saptamıştır. Ömer b. Mustafa, bu sözcükleri kendi aralarında mukaddemlik ve muahharlık bakımından incelemiştir. Buna göre Kur'ân'da dört yerde (يُنْفَع) önce gelmiş,⁹⁴ iki yerde ise (يُضِر) mukaddem olmuştur.⁹⁵

3.3.12. (لَعِب) ve (لَهُ) kelimelerinin beyanı

Kur'ân'da (لَهُ) ve (لَعِب) kelimeleri altı âyette peşpeşe olacak şekilde mevcuttur. Müellif bu kelimeleri, kâtipler tarafından karıştırılmaya elverişli olduğundan, müstakil bir başlık altında incelemiştir. Bunlar, kendi aralarında mukaddemlik ve muahharlık bakımından burada zikredilecektir. Buna göre Kur'ân'da, (لَعِب) ifadesi dört âyet-i kerimede (لَهُ) kelimesinden önce gelmekte,⁹⁶ (لَهُ) sözcüğü de (لَعِب) den iki yerde mukaddem olarak Kur'ân'da mevcut bulunmaktadır.⁹⁷

3.3.13. Kâne (كَانَ)'nin haberinin isminden önce gelmesinin beyanı

Kâne edatı başına geldiği ismi merfû, haberi ise mansûb kılmaktadır. Burada olması gereken 'kâne'nin isminin -fiilin failden önce gelmesi gerektiği gibi- haberinden önce gelmesidir. Ancak bazen farklı gerekçelerle 'kâne'nin haberi, isminden önce gelmektedir.⁹⁸ Bu durumda 'kâne'den sonra gelen haberin harekesinin doğru bir şekilde okunması ve yazılması gerekmektedir. Nitekim bu bağlamda yapılan imlâ hataları görülmüş olmalı ki müellif tarafından bu husus üzerinde durulmaktadır. Buna göre konu, 'kâne'nin haberinin isminden önce geldiği yerlerle bunların nedenlerine değinilmeksizin risâlede beyân edilmektedir. Müellifin eserindeki örneklerinden bazıları şunlardır; ⁹⁹فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ ¹⁰⁰فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ ⁹⁹وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا

⁹⁴ En'âm, 6/71; Yûnus, 10/106; Enbiyâ, 21/66; Furkân, 25/55.

⁹⁵ Yûnus, 10/18; Hac, 22/12.

⁹⁶ En'âm, 6/32-70; Muhammed, 47/36; Hadîd, 57/20.

⁹⁷ A'râf, 7/51; 'Ankebût, 29/64.

⁹⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm en-Nahvî, *Sebilü'l-hüdâ bi-taḥkîki Şerhi Kaṭri'n-nedâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: Mektebetü Dâru'l-Fecr, 1433), 215, 218.

⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/147.

¹⁰⁰ 'Ankebût, 29/25.

فكان¹⁰³ ما كان حجتهم إلا أن قالوا¹⁰² ثم كان عاقبة الذين أساءوا السوأى¹⁰¹ قومه إلا أن قلوا انتنا بعذاب الله عاقبتهم أنهما فى النار خالدين فيها.

3.3.14. Kâtiplere vasiyetler

Müellif bu başlık altında, Kur'ân kâtiplerine vasiyet olarak bazı âyet-i kerîmelerin harflerinin ya da harekelerinin doğru telaffuz edilmesi ve doğru yazılmasına dikkat çekmektedir. Yine aynı zamanda müellif, birbirine benzer âyetlerin ufak benzerliklerinden dolayı karıştırılmaması için, bu konuyu burada müstakil bir başlık altında incelemiştir. Örnekler aşağıda zikredilecektir.

1. ¹⁰⁴de فإ لم يستجبوا لكم (ن) yazılmayıp (ل) in şeddesiyle yazılacaktır. Müellif eserinde, buranın Hz. Osman Mushafı'nda bu şekilde yazıldığına dikkat çekmektedir.
2. ¹⁰⁵de ise فإن لم يستجبوا لك (ن) harfî yazılmıştır.
3. ¹⁰⁶olup (ى) sız olarak gelmekte (ى) sız olarak gelmekte olup ¹⁰⁷Ömer b. Mustafa, Hûd Sûresi'nde iki yerde geçmektedir ve aynı şekildedir. ¹⁰⁸ifâde etmiş, ¹⁰⁹fakat yapılan araştırmalar neticesinde bu şekilde Kur'ân'da sekiz tane daha âyetin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
4. ¹¹⁰âyetinin başı (و) harfîyle yazılmaktadır.

¹⁰¹ 'Ankebût, 29/29.

¹⁰² Rûm, 34/10.

¹⁰³ Câsiye, 45/25.

¹⁰⁴ Hûd, 11/14.

¹⁰⁵ Kasas, 28/50.

¹⁰⁶ A'râf, 7/78-91; 'Ankebût, 29/37; Ra'd, 13/31.

¹⁰⁷ Hûd, 11/65.

¹⁰⁸ Hûd, 11/67-94.

¹⁰⁹ Bakara, 2/85-243; Âli 'İmrân, 3/195; Enfâl, 8/47; Hac, 22/40; Ahzâb, 33/27; Haşr, 59/2-8.

¹¹⁰ Yûnus, 10/13.

5. 5. ifadeyi Kur'ân'da iki yerde geçmekte olup, ikisi de (ف) harfiyle başlamaktadır. Bunlardan birinde (به) kelimesi kullanılmakta,¹¹¹ diğesinde kullanılmamaktadır.¹¹²
6. 6. ifadeyi Kur'ân'da iki yerde geçmekte olup, bunlardan birincisinde (مواخر) kelimesinden sonra (فيه) kelimesi,¹¹³ diğere âyette ise (فيه)den sonra (مواخر) ifadesi gelmektedir.¹¹⁴
7. 7. ifadeyi Kur'ân'da bir yerde bu şekilde gelmiştir.¹¹⁵ Üç farklı âyette ise (عليكم) ifadesi bulunmamaktadır.¹¹⁶
8. 8. ifadeyi Kur'ân'da bir âyeti kerîmede bu şekildedir.¹¹⁷ İki farklı âyette ise (ثم) ifadesi yazılmadan gelmiştir.¹¹⁸
9. 9. ifadeyi Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde bu şekilde bulunmaktadır.¹¹⁹ Bir başka âyette ise ilk kelimesi (متشابهها) şeklindedir.¹²⁰
10. 10. ifadeyi Kur'ân'da bir âyette geçmekte,¹²¹ başka bir yerde de (حيث شئتما) şeklinde bulunmaktadır.¹²²
11. 11. ifadeyi Kur'ân'da bir yerde bu şekilde gelmiştir.¹²³ Başka bir âyette ise (فبدل الذين ظلموا قولا غير الذي قيل لهم فأنزلنا على الذين ظلموا رجزا من اسماء بما كانوا يفسقون) şeklinde bulunmaktadır.¹²⁴

¹¹¹ Yûnus, 10/74.

¹¹² A'râf, 7/101.

¹¹³ Nahl, 16/14.

¹¹⁴ Fâtır, 35/12.

¹¹⁵ En'âm, 6/81.

¹¹⁶ Âl-i İmrân, 3/151; A'râf, 7/33; Hac, 22/71.

¹¹⁷ A'râf, 7/124.

¹¹⁸ Tâhâ, 20/71; Şu'arâ, 26/49.

¹¹⁹ En'âm, 6/99.

¹²⁰ En'âm, 6/141.

¹²¹ Bakara, 2/35.

¹²² A'râf, 7/19.

¹²³ Bakara, 2/59.

¹²⁴ A'râf, 7/162.

Görüldüğü üzere (منهم) kelimesi birinci âyette olmayıp ikincisinde yazılmıştır. Müellif bu ufak ayrıntının gözden kaçırılmaması için buraya dikkat çekmiştir.

12. لعلهم يضر عون¹²⁵ âyetinin ikinci harfi (ت) ile yazılmaktadır.¹²⁶ ikinci harfi ise (ث) ile yazılmamaktadır.¹²⁶
13. (لكم) müellif, âyetinde ولا أعلم الغيب ولا أقول لكم إني ملك¹²⁷ yazılmayacağını ifade etmiş; ancak yapılan araştırmalarda, bahsi geçen kelimenin var olduğu bilgisine ulaşılmıştır.
14. ولا تقتلوا أولادكم من إملاق نحن نرزقكم وإياهم ifadesi, Kur'ân'da bir âyette bu şekilde yazılmıştır.¹²⁸ Başka bir âyette ise اولادكم خشية املاق نحن نرزقكم وإياكم diye gelmiştir.¹²⁹
15. إن هي إلا حياتنا¹³⁰ ifadesi, وقالوا إن هي إلا حياتنا الدنيا وما نحن بمبعوثين وقالوا ما هي إلا حياتنا الدنيا نموت وما¹³¹ bir diğer âyette de الدنیا نموت ونحيا وما نحن بمبعوثين şeklindedir.¹³²
16. bir âyette ise¹³³ harf-i cerri ile gelmekte, (عن) iki âyette يحرفون الكلم عن مواضعه (من) harf-i cerri ve (بعد) kelimesi ile yazılmaktadır.¹³⁴
17. aynı şekilde,¹³⁵ Kur'ân'da bir âyette وقال موسى ربى أعلم بمن جاء بالهدى sûrenin son kısmında ربى أعلم من جاء بالهدى diye geçmektedir.¹³⁶ Aynı sûrenin ikinci âyetinde ise (ب) harfi kullanılmamaktadır.

¹²⁵ En'âm, 6/42.

¹²⁶ A'râf, 7/94.

¹²⁷ En'âm, 6/50.

¹²⁸ En'âm, 6/151.

¹²⁹ İsrâ, 17/31.

¹³⁰ En'âm, 6/29.

¹³¹ Mü'minûn, 23/37.

¹³² Câsiye, 45/24.

¹³³ Nisâ, 4/46; Mâide, 5/13.

¹³⁴ Mâide, 5/41.

¹³⁵ Kasas, 28/37.

¹³⁶ Kasas, 28/85.

18. 137 başka bir yerde ifadeyi bir âyet-i kerîmede bu şekilde, 138 ise almaktadır.
19. 139 Başka bir yerde ise 140 olarak yazılmaktadır.
20. 141 Başka bir yerde ise 142 olarak yazılmaktadır.
21. 143 Buna benzer bir yer de 144 âyet-i kerîmesidir.
22. 145 başka bir ayette ise de 146 diye geçmektedir.
23. 147 bunun farklı bir versiyonu olarak da 148 dir.
24. 149 bir diğerinde ise 150 olarak yer almaktadır.

¹³⁷ Furkân, 25/53.

¹³⁸ Fâtır, 35,12.

¹³⁹ Kehf, 18/26.

¹⁴⁰ Meryem, 19/38.

¹⁴¹ Hac, 22/22.

¹⁴² Secde, 32/20.

¹⁴³ Hıcr, 15/36; Sâd, 38/79.

¹⁴⁴ A'râf, 7/14.

¹⁴⁵ Nahl, 16/115.

¹⁴⁶ Bakara, 2/273

¹⁴⁷ Tevbe, 9/55.

¹⁴⁸ Tevbe, 9/85.

¹⁴⁹ En'âm, 6/63.

¹⁵⁰ Yûnus, 10/22.

31. وإذ قلنا ادخلوا هذه القرية فكلوا منها حيث شئتم رغدا وادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة نغفر لكم خطاياكم. 31. وإذ قيل لهم اسكنوا هذه القرية وكلوا منها حيث شئتم وقولوا حطة وادخلوا الباب¹⁶³ ile وسنزيد المحسنين¹⁶⁴ âyetleri birbirlerine benzerlik göstermektedir.¹⁶⁴ Müellif okuyucuların ve kâtiplerin buralara dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır.
32. âyetinin ilk kelimesindeki (و) tesniyelik durumundan dolayı fetha harekesiyle;¹⁶⁵ âyetindeki mezkûr harf de cem'îlikten dolayı zamme ile kullanılmıştır. Bu gibi ifadelerden Kur'ân'da, üç yerde bulunmaktadır.¹⁶⁶
33. لئن لئن ifadesi, şeklinde bir yerde gelmekte olup,¹⁶⁷ başka bir âyette ise لئن لئن olarak gelmektedir.¹⁶⁸
34. قالت لهم رسلهم ifadesi, bir yerde bu şekilde,¹⁶⁹ başka bir mevzide ise قالت لهم رسلهم olarak bulunmaktadır.¹⁷⁰
35. Kur'ân'da bir âyette أن يخرجكم من أرضكم فما ذا تأمرون ifadesi geçmekte olup,¹⁷¹ başka bir âyette ise أن يخرجكم من أرضكم بسحره فماذا تأمرون geçmektedir.¹⁷² Görüldüğü üzere ikinci âyette fazladan (بسحره) kelimesi vardır. Başka bir âyette ise يريدان ان يخرجكم من أرضكم بسحرهما geçmektedir.¹⁷³
36. وإن جاهدك لتشرك بي ifadesi,¹⁷⁴ başka bir âyette وإن جاهدك على ان تشرك بي olarak geçmektedir.¹⁷⁵

¹⁶³ Bakara, 2/58.

¹⁶⁴ A'râf, 7/161.

¹⁶⁵ A'râf, 7/189.

¹⁶⁶ Yûnus, 10/22; 'Ankebût, 29/65; Lokmân, 31/32.

¹⁶⁷ A'râf, 7/189.

¹⁶⁸ Tevbe, 9/75.

¹⁶⁹ İbrâhim, 14/10.

¹⁷⁰ İbrâhim, 14/11.

¹⁷¹ A'râf, 7/110.

¹⁷² Şu'arâ, 26/35.

¹⁷³ Tâhâ, 20/63.

¹⁷⁴ Lokmân, 31/15.

¹⁷⁵ 'Ankebût, 29/8.

37. 176 ifadesi, Kur'ân'da bir âyette yer alıp, 177
başka bir yerde ise 178
38. 179 ifadesi, bir âyette bu şekilde yer
alınır, 180 aynı sûrenin bu âyetten sonra gelen başka bir yerinde ise 181
39. 182 ifadesi mukaddem olarak gelmiştir. 183 Bahsi geçen
kelime üç farklı sûrenin âyetlerinde ise 184
40. 185 ifadesi mukaddem olarak gelmiştir. 186 Başka bir yerde ise 187
41. 188 ifadesinde (ذ) harfî yazılmamaktadır. 189 Başka bir yerde
ise 190
42. 191 ifadesinde (و) yazılmamaktadır. 192 Aynı sûrenin başka bir âyetinde
ise bu ifade, 193
43. 194 ifadesi sadece (ص) harfî ile yazılmaktadır. 195
ise hem (ص) hem de (س) bulunmaktadır. 196

176 Âl-i İmrân, 3/126.

177 Enfâl, 8/10.

178 Tevbe, 9/94.

179 Tevbe, 9/105.

180 Bakara, 2/173.

181 Mâide, 5/3.

182 Hac, 22/62.

183 Lokmân, 31/30.

184 Şu'arâ, 26/70.

185 Saffât, 3/85.

186 Şu'arâ, 26/154.

187 Şu'arâ, 26/186.

188 Gâşiye, 88/22.

189 Tûr, 52/37.

44. ¹⁹⁰ *âyetindeki ikinci kelimedede (س) harfi yazılması gerekmekte,*
(ث) harfi kullanılmamaktadır.

3.3.15. Dua ve recâ

Müellif, yukarıdaki kırk dört maddede birbiriyle karıştırılmaya müsait âyetleri incelemiş, bu maddelere riayet etme gayretinde olanlara dua ve ricada bulunmak için bu başlığı açmıştır. Bununla beraber Ömer b. Mustafa, dua ve recâ başlığı altında *إن* *هؤلاء* *متبر* *âyetine* yer vermiştir.¹⁹¹ O, Kur’ân okuyucularının bahsi geçen âyette, (ب)’daki şeddeyi (و) ya’kaydırmak suretiyle hatada bulunduklarına işaret etmekte; Kur’ân kârîlerinin bu âyete dikkat etmelerini tenbihlemektedir.

3.3.16. Hemze-i vasl bahsi

“Kelimelerin başında bulunan ve mâ kabliyle bitştirildiğinde okunmayan hemzeye, vasl hemzesi denilir”.¹⁹² Müellif bu konuyu müstakil bir başlık altında işlemiş, konuyla ilgili farklı örneklere yer vermiştir. Ömer b. Mustafa hemze-i vaslla alakalı; “İbtidâ da sabit, katmada sâkıt, ortada ise sâkıt olan” ifadelerini kullanmıştır. O, sonrasında İhlas sûresini buna örnek göstermiştir. Nitekim *قل هو الله أحد* ifadesinde¹⁹³ birinci âyetten ikincisine vasl yaparak okunacağı durumda, (احد) kelimesinin sonundaki tenvin açıldığı zaman, sonunda sakın bir nûn (ن)’un olduğu görülmektedir. Bu harf, sakın nûndur. Örnek verilen âyette icti‘timâ‘i sâkineyn kuralından dolayı tenvin düşürülerek ve sakın nûn (ن) kesralı bir biçimde ilave edilerek okunmaktadır. Burada sakın nûnun harekesinin kesra olması, ictimâ‘i sâkineyn kuralı sebebiyledir.¹⁹⁴

Müellif, konuyla alakalı alışılmışın dışında bir örnek vererek konunun akılda kalmasını hedeflemiş ve bu örnekle başka bir konuyu da okuyucunun anlaması için göz önüne sermiştir. Buna göre Ömer b. Mustafa, İhlas sûresinde okuyucuların *كفوا أحاد* ibaresinde ikinci kelimedede hata ile med ederek okuduklarını ve dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

¹⁹⁰ Hucûrât, 49/11.

¹⁹¹ A‘râf, 7/139.

¹⁹² Yusuf Çiftçi, *Arapça Grameri Temel Sarf Bilgileri*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020), 81.

¹⁹³ İhlâs, 112/1.

¹⁹⁴ Abdülkadir Yılmaz, *Mecmû‘atü’s-sarf*, (İstanbul: Yasin Vakfı Yayınları, 2018), 180.

3.3.19.1. İmâle

“Fethanın kesraya, elifin “yâ”ya tamamen çevrilmemesi kaydıyla iyice yaklaştırılmasıdır”.¹⁹⁸ Hafs, Kur’ân’da sadece bir âyette imâle yapmaktadır. Bu da بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا ifadesindedir.¹⁹⁹ Müellif, burayı örnek olarak eserinde yer vermiştir.

3.3.19.2. İşmâm

İşmâm, lügat olarak bir şeyi koklatmak, kibirli yürümek, birine tersi istikamette dönmek gibi manalara gelmektedir. Bahsi geçen kelime terim olarak ise durulduğunda zamme harekesini sessiz bir şekilde dudaklar ile göstermek ve vakf nedeniyle ortaya çıkan sükûnu okuduktan sonra zamme harekesini belirtmek için dudakları ön tarafa doğru götürmektir.²⁰⁰ Bundan maksat, üzerinde durulan harfin harekesini işitme engellileri tarafından duyulmasını sağlamaktır. Kur’ân’da diğer kırâat imamlarının yapmış olduğu dört farklı işmâm türü vardır.²⁰¹ Hafs, Kur’ân’da sadece bir âyette işmâm yapmaktadır. Burası لَا تَأْمَنَّا ifadesidir.²⁰² Hafs’ın, burada iki türlü okuyuşu vardır. Birincisi işmâm ederek, ikincisi ise normal harekesiyle ve ihtilas²⁰³ yaparak okumaktadır. Yani sondaki şeddeli olan nûn (ن)’dan birincisini zamme harekesiyle ve bu harekeyi de ihtilas yaparak gerçekleşmektedir. Hafs’ın ve diğer imamların yaptığı bu iki vechi yetkili bir ağızdan öğrenmek gerekmektedir. İmam Ebû Ca’fer dışındaki bütün imamlar bu şekilde iki vecihle okumaktadır. İmam Ebû Ca’fer ise bu âyeti şeddeli haliyle (işmâm ve ihtilas yapmadan) okumaktadır.

3.3.19.3. Sıla

Sıla kelimesinin lügavî manası, “Ulaşmak, eklemek ve bitiştirmek” tir.²⁰⁴ Kırâat terimi olarak ise vasl durumuna has olarak, cem’i zamirlerindeki mîm harfinin, bir elif miktarı kadar uzatılması ile gerçekleşen kelimenin adıdır.²⁰⁵ Ömer b. Mustafa, Hafs’ın

¹⁹⁸ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *et-Teyisîr fi’l-kırâ’âtî’s-seb’a*, thk. Pretzl Otto, (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1404), 46-53.

¹⁹⁹ Hûd, 11/41.

²⁰⁰ İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-seb’a fi’l-kırâ’ât*, (nşr. Şevkî Dayf), Kahire, 1972, 154-155.

²⁰¹ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, (İstanbul: Emin Yayınları, 2016), 224.

²⁰² Yûsuf, 12/11.

²⁰³ Fatih Çollak, “Revm”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/31-32.

²⁰⁴ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü’l-lüğa ve sihâhü’l-‘Arabiyye*, Ahmed Abdülğafûr Attâr (thk.), (Beyrut: Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyin, 1990), 525.

²⁰⁵ Abdülfettâh Pâlûvî, *Zübdetü’l-‘irfân fi vücûhi’l-Kur’ân*, (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, 2020), 7-8.

sadece ويخلد فيه مهانا âyetinde sıla yaptığından bahsetmektedir.²⁰⁶ Bununla beraber o, Kur’ân’da sılacı olarak İbn-i Kesîr’in olduğu bilgisini okuyucuyla paylaşmaktadır.

3.3.19.4. Teshîl

Teshîl, sözlük anlamı olarak “Bir şeyi kolay kılmak, zorluğa neden olan şeyleri ortadan kaldırmak” gibi manalara gelmektedir.²⁰⁷ İstılahta ise “Hemzeyi kendisi ile yine kendi harekesinden olan harfin mahreci arasına koymaktır.”²⁰⁸ Müellif, bu konuda, “kuralın uygulanacağı kelime, birinci hemzeyi tahkîk, ikinci hemzeyi ise (ها) ile hemze arasında bir ses ile okumaktır” şeklinde bir tanımda bulunmuştur. Sonrasında da o, اعجمى وعربى âyetini buna misal göstermiş²⁰⁹ ve bunun Hafs tarafından yapılan tek teshîl olduğunu haber vermiştir.

3.3.19.5. Sekte

Sekte, sözlük anlamı olarak “Susmak, sükût etmek” gibi manalara gelmektedir.²¹⁰ Kırâat ilmindeki manası ise “Kırâat esnasında nefes almaksızın sesi kesmek” olarak ifade edilmektedir. Sektenin durma miktarı, iki hareke ya da bir harf kadar bir zaman diliminde nefesi kesmek kadardır.²¹¹ Ömer b. Mustafa, sekte konusunda “Bir kelimenin son harfinde nefes almadan sükûn ile dursan o zaman durmalısın ki işiten seni vakf yaptı zannetsin. Ama bu durumda nefes almak caiz değildir. Eğer o halde durursan sekte olmaz, vakf olur. Nefes almadan durmaya sekte derler” şeklinde kendine has bir tanım yapmıştır. Akabinde de Asım’ın Kur’ân-ı Kerîm’de yapmış olduğu dört tane sekte yerini okuyucuya aktarmıştır. O, burada; ولم يجعل له عوجا diye bir miktar durarak nefes almadan قيما şeklinde okunduğunu haber vermektedir.²¹² Bununla beraber o, هذا من بعثنا من مرقنا diyerek nefes almadan bir miktar durarak, sonrasında هذا

²⁰⁶ Furkân, 25/69.

²⁰⁷ Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 133.

²⁰⁸ İsmail Durmuş, “Hemze”, *TDVİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/192.

²⁰⁹ Fussilet, 41/45.

²¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, (İstanbul: Dâru Sadr Yayınları, t.y.), 2/43; Adem Çatal, *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es’ad Efendi’nin el-Virdü’l-Müfid fi Şerhi’t-Tecvîd İsimli Eseri*, (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2022), 79.

²¹¹ Muhammed Sâlim Muhaysın, *el-Mühezzeb fi’l-kırâati’l-‘aşr ve tevcîhihâ min tarîki Tayyibeti’n-neşr*, (Kahire: Mektebetü’l-Ezheriyye, 1997), 1/43.

²¹² Kehf, 18/1-2;

وقيل diyerek devam edilmelidir, açıklamasında bulunmaktadır.²¹³ Yine o, راق وطن أنه diye bir miktar nefes alınmadan durulup, ardından راق وطن أنه diye devam edilmelidir, şeklinde okuyucuları uyarmaktadır.²¹⁴ Ayrıca o, كلا بل diyerekten bir miktar nefes almadan durduktan sonra ران على قلوبهم şeklinde devam edilmesi gerektiğini beyan etmektedir.²¹⁵

3.3.19.6. İdğâm

“İdğâm bir harfî diğer başka bir harfin içine katmak demektir.”²¹⁶ İdğâmın Arapça tarifi ise أَدْخَالَ أَحَدَ الْحَرْفَيْنِ الْمَتَمَاتِلَيْنِ أَوْ الْمُتَجَانِسَيْنِ أَوْ الْمُتَقَارِبَيْنِ فِي الْآخِرِ şeklindedir. Müellif bu bölümde idğâmla alakalı genel bilgiler vermiş; bu malumatları verirken idğâmın çeşitlerini kısaca anlatmıştır.

3.3.19.6.1. İdğâm-ı mütecâniseyn

“Mahreçleri bir, sıfatları farklı olan iki harften birincisi sâkin ikincisi harekeli olarak yan yana gelirse birinci harfin ikincisine idğâm edilmesine denir.”²¹⁷ İdğâm mütecâniseyn harfleri (ط, د, ظ), (ث, ذ, ظ) ve (ب, م)’dir. Bunlar biri sakin diğeri de harekeli bir biçimde yan yana gelirse sonra gelen harf, mâ kabline kalb olmaktadır. Müellif, bu konuyla alakalı herhangi bir tanım yapmamış, ancak bunların örneklerini yazmıştır. Ömer b. Mustafa, ilk olarak يا بنى اركب معنا âyetini misal vermiş;²¹⁸ sonrasında da لئن اقلت دعولله, فلما ائقلت دعوالله, وقد تعلمون, وقد تبين, اخطت, فطرت, بسطت eserinde zikretmiştir.²¹⁹

3.3.19.6.2. İdğâm-ı mütekâribeyn

Mahreçleri veya sıfatları birbirine yakın iki harf, aynı veya iki ayrı kelimedede, ilki sakin, ikincisi harekeli olarak yan yana gelirse idğâm edilir. Buna idğâm-ı mütekâribeyn denir.²²⁰ Bahsi geçen idğâm çeşidinin dört adet harfi bulunmaktadır. Bunlar; (ل, ر) ve

²¹³ Yâsîn, 36/52.

²¹⁴ Kıyâme, 75/27

²¹⁵ Mutaaffîn, 83/14.

²¹⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 231.

²¹⁷ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 239.

²¹⁸ Hûd, 11/41.

²¹⁹ Mâide, 5/28; Yûsuf, 12/80; Zümer, 39/56; Neml, 27/22; ‘Ankebût, 29/38; A‘râf, 7/176-189.

²²⁰ Ramazan Pakdil, *Tâlim Tecvîd ve Kırâat*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 191.

بل رفعه الله, قل رب harfleridir. Müellif bu konuyu kısaca anlattıktan sonra eserinde âyetlerini örnek olarak zikretmiştir.²²¹

3.3.19.7. Râ (ر) Harfinin halleri

Âsım kırâatinde (ر)'nın farklı şekillerde okunduğu on iki adet farklı kural vardır. Bunlardan beş tanesinde (ر) kalın, dört tanesinde ince, üç tanesinde ise hem ince hem kalın okunmaktadır. Buna göre râ (ر)'nın arkasında ve önünde olan farklı durumlardan dolayı Kur'ân'da ince kalın hem ince hem de kalın olarak okunduğu üç durum mevcuttur.

3.3.19.7.1. Râ (ر)'nın kalın okunduğu durumlar

Râ (ر)'nın Kur'ân'da kalın olarak okunmasına neden olan beş kural vardır. Bunlar:

1. Râ (ر), kendisi fetha ya da zammeli olursa kalın okunur. Misali; رب ما, ربه gibi.
2. Râ (ر); sâkin, öncesindeki harf fetha veya zamme harekesiyle geldiği takdirde kalın olarak telaffuz edilmektedir. Buna örnek olarak فرهبون, ترجعون kelimeleri kullanılabilir.
3. Râ (ر); sâkin olarak kullanıldığında, öncesindeki harf de eğer sâkin bir biçimde kullanılırsa ve bütün bu sakinlerin ardından gelen harf zamme ya da fetha harekesiyle olursa râ (ر) yine kalın okunmaktadır. Bunun örneklerinden birkaç tanesi والعصر, والصبر kelimeleridir.
4. Râ (ر); sâkin, öncesinde arızî bir kesra harekesi var ise ya da başka bir deyişle râ harfi sakin öncesinde vasl hemzesi olursa kalın olarak telaffuz edilir. Buna misal olarak ام ارتابوا ve ارجعى ifadeleri gösterilebilir.
5. Râ (ر); sâkin olarak yazıldığında, öncesinde de kesra harekeli bir harf geldiğinde, bahsi geçen harfin sonrasında da isti'lâ harflerinden²²² biri gelirse, yine kalın olarak telaffuz edilmektedir. Buna örnek olarak قرطاس, ارصادا kelimeleri verilebilmektedir.²²³

3.3.19.7.2. Râ (ر)'nın ince okunduğu durumlar

Râ (ر)'nın Kur'ân-ı Kerîm'de ince okunduğu dört adet kural vardır. Bunlar, aşağıda ayrıntılı bir biçimde açıklanacaktır.

²²¹ Kasas, 28/85; Nisâ, 4/158.

²²² İsti'lâ harfleri bu harflerden ibârettir: ط, ق, ظ, غ, ص, ض.

²²³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 183-184.

1. Râ (ر), kendi harekesi kesra olduğunda, kalın olarak okunmaktadır. Bu kurala misal olarak كَرِيم, شَرِيب kelimeleri verilebilir.
2. Râ (ر), eğer sâkin olup öncesindeki harfin harekesi kesralı gelirse ve kendisinden sonra da isti‘lâ harfi gelmez ise bahsi geçen harf yine ince telaffuz edilmektedir. Buna örnek olarak فِى مَرِيَّة, مَرَفَقَا ifadeleri kullanılmaktadır.
3. Râ (ر); sâkin olursa, kendisinden önceki harf de sâkin olursa ve ondan önceki harfin harekesi de kesra olursa yine ince olarak okunmaktadır. Bu duruma misal olarak حَجَر, بَصِير ifadeleri kullanılmaktadır.
4. Râ (ر); sakin olarak geldiğinde ve öncesinde de lîn harfi yâ (ي) bulunursa yine ince olarak okunmaktadır. Bu hale خَيْر, سِير kelimeleri örnek verilebilir. Bu son kuralda bahsi geçen örneklerde durulduğu vakitte kural işlemektedir. Aksi durumda kural gerçekleşmemektedir.²²⁴

3.3.19.7.3. Râ (ر)’nın hem ince hem kalın okunduğu durumlar

Râ (ر)’nın hem kalın olarak hem de ince olarak okunduğu üç farklı durum vardır. Bunlar;

1. Râ (ر); sâkin, bir önceki harfin harekesi kesra olursa, sonrasındaki harf de kesralı bir biçimde isti‘lâ harfi olursa hem ince hem de kalın olarak okunabilmektedir. Bu maddenin Kur’ân-ı Kerîm’de bir örneği mevcut olup o da كُلُّ فَرْق ifadesidir.²²⁵ Burdaki iki vecihten ince olanı mukaddemdir.²²⁶
2. Râ (ر); sâkin olup öncesinde bir isti‘lâ harfi bulursa, onun öncesindeki herhangi bir harfin harekesi de kesra olursa o zaman râ (ر), yine hem ince hem de kalın okunmaktadır. Bunun misalleri; عَيْن الْقَطْرِ, مِنْ مِصْر ifadeleridir.²²⁷ Buralarda durulursa iki vecih geçerlidir. Eğer vasl edilirse haresine göre tek vecih olarak okunmaktadır.
3. Burada özel bir kuraldan dolayı vakf yapıldığından hem ince hem kalın okunmaktadır. Bu kural râ (ر)’dan sonra hazfedilen yâ (ي)’lara işaret etmek için ince

²²⁴ Pakdil, *Tâlim Tecvid ve Kırâat*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 203-204.

²²⁵ Şu‘arâ, 26/63.

²²⁶ Muhammed Emin Efendi, *‘Umdetü’l-hullân*, 340; Pâluvî, *Zübdetü’l-‘irfân*, 102.

²²⁷ Sebe’, 34/12; Yûsuf, 12/21.

okunmaktadır. Bu kural vakf yapıldığında böyledir. Eğer vasl yapılırsa harekesine göre ince veya kalın okunmaktadır.²²⁸

Râ (ر) ile alakalı bütün bu açıklamalardan sonra müellifin bu konuyu nasıl ele adığı incelenecektir. Konu incelenirken üç başlığa ayrılmış; bunlardan birincisi beş maddeye, ikincisi dört maddeye, üçüncüsü ise üç maddeye ayrılmıştır. Ömer b. Mustafa, toplu bir biçimde konuları ele almış bu maddelerin hepsine yer vermemiştir. O, bunlardan karışık bir şekilde altı tanesini eserinde açıklamıştır.

3.3.19.8. Elif-i lâhika

Elif-i lâhika, Kur'ân-ı Kerîm'de yedi kelime bulunan ve herhangi bir şeyden bedel olmaksızın kelimenin sonuna eklenen eliftir.²²⁹ Müellif, bu kelimelerin sonundaki eliflerin vakf yapılırken okunduğunu, vasl yaparken de okunmayıp sadece yazıldığını okuyucuya bildirmekte; yine Kur'ân'da yedi kelime olan bu eliflerden beş tanesine eserinde yer vermektedir. Bunlar;

1. وتظنون بالله الظنونا âyetidir.²³⁰ Burada durulacağı zaman sondaki نا kelimesi uzatılarak; vasl yapıldığında bahsi geçen kelime uzatılmadan okunmaktadır.
2. وأطعنا الرسولا âyetidir.²³¹ Burada durulacağı vakit, الرسولا ifadesindeki (ل) uzatılarak okunmaktadır. Bahsi geçen ifadede vasl yapılacağı zaman (ل) uzatılmamaktadır.
3. وأضلون السبيلا âyetidir.²³² Burada durulduğunda السبيلا ifadesinin sonundaki (ل) uzatılarak okunup, geçildiğinde uzatılmadan telaffuz edilmektedir.
4. قواريرا kelimesidir.²³³ Burada durulduğu takdirde kelimenin sonundaki (ر) uzatılarak; vasl yapılırsa (ر) uzatılmadan okunur.
5. لكن هو الله ربى âyetidir.²³⁴ Burada, لكن kelimesinde durulacağı vakitte, (ن)'un sonuna bir elif ilave edilmektedir. Bu âyette geçileceği vakitte ise bahsi geçen kelimeye herhangi bir elif getirilmez ve uzatılmadan okunur. Ömer b. Mustafa, bu uzatılan elif-

²²⁸ İki ve üçüncü madde için bkz. Pâluvî, *Zübde*, 14; Muhammed Emin, 'Umde, 25-238.

²²⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-kırâati'l-'aşr*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 143-394.

²³⁰ Ahzâb, 33/10.

²³¹ Ahzâb, 33/66.

²³² Ahzâb, 33/67.

²³³ İnsân, 76/15.

²³⁴ Kehf, 18/38.

i lâhikaların bir elif miktarı olduğunu beyan etmektedir. Yapılan araştırmalarda bahsi geçen elifin yedi tane olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bunlar; سلاسيلا ile أنا ifadeleridir.²³⁵ Bu iki sözcükte de yukarıdaki kurallar aynı şekilde geçerli olmaktadır.

3.3.19.9. Kur'ân'daki iki ve tek hemzeli kelimeler

Kur'ân-ı Kerîm'de iki ve tek hemze ile kullanılan kelimeler mevcuttur. Bu konuda kırâat imamları arasında ihtilaf mevcuttur. Ancak müellif, eserini büyük ölçüde Hafs kırâatine göre yazdığından telifinde diğer imamların görüşlerine yer vermemiş, konuyu Hafs'a göre beyan etmiştir. Bu bölümde, müellifin bahsi geçen imama göre beyan ettiği hemzelerin sayıları ile geçtiği âyet ve sûrelere yer verilecektir. Ömer b. Mustafa, Hafs'a göre beş kelimeye mevcut hemzelerin tek olarak yazılmasıyla alakalı örnekler vermiştir. Bu sayı Kur'ân'da daha fazla da olabilir.²³⁶ Konu ile alakalı bir tane misal vermek gerekirse إنكم لتأتون الرجال شهوةً yazılmalıyorsa ilk kelimesindeki hemze bir tane yazılmaya örnektir. Hafs kırâatine göre iki hemze ile yazılan âyetler de mevcuttur. Müellif bu konuya da eserinde yedi farklı örnek vermiştir.²³⁷ Ömer b. Mustafa'nın eserinde zikrettiği iki hemze ile gelen âyetlerden bir tanesine misal vermek gerekirse bu da أئن لنا لاجرا ifadesidir.²³⁸ Burada ilk kelimeye iki hemze kullanılmıştır.

3.3.20. Kârîlere tavsiyeler

Müellif bu başlıkta Kur'ân kârîlerine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tür nasihatler, onun tarafından aynı zamanda bir uyarı niteliğindedir. Müellifin maksadı burada yanlış okuyuşları engellemektir. Bunlar aşağıda maddeler halinde ele alınacaktır;

1. ثم إلى مرجعكم فاحكم بينكم ifadesi (ح) ve (م)'in sükûnu ile gelmektedir. Buna göre فاحكم بينكم şeklinde hemze fetha (م) de zamme harekesiyle gelmektedir.²³⁹
2. Birçok yerde ولكن كانوا أنفسهم ifadesi bu şekilde yazılmaktadır.²⁴⁰ Ancak başka bir yerde ولكن أنفسهم يظلمون şeklinde yazılmaktadır.²⁴¹

²³⁵ Hûd, 11/72; İnsân, 76/4.

²³⁶ A'râf, 7/113-123; Tâhâ, 20/71; Şu'arâ, 26/49; 'Ankebût, 29/28.

²³⁷ Şu'arâ, 26/21; Neml, 27/55-60-61-62-63-64.

²³⁸ Şu'arâ, 26/41.

²³⁹ Âl-i İmrân, 3/55.

²⁴⁰ Bakara, 2/57; Â'râf, 7/160; Tevbe, 9/70; Nahl, 16/118; Rûm, 30/9.

²⁴¹ Âl-i İmrân, 3/117.

3. Kur'ân'da birçok yerde **إنهما فى** (د)'in kesrası ile gelmekle beraber, **إنهما فى النار** âyetinde (د)'in harekesi fethadır.²⁴²
4. Kur'ân'da birçok yerde **صالحين** (ح) kesra harekesiyle gelir. Fakat bir âyette **صالحين** (ح) fetha harekesiyle mükâtebe edilmektedir.²⁴³
5. **كنتم به عذاب النار الذى** ifadesi,²⁴⁴ başkaca bir yerde **كنتم بها** şeklinde yazılmaktadır.²⁴⁵
6. Bir âyette **ولا يصدنك** (د)'in fethasıyla beraber,²⁴⁶ ancak bir âyette **ولا يصدنك** ifadesinde (د) zammeyle yazılmaktadır.²⁴⁷
7. **الصاغرين** ifadesi birçok yerde bu şekilde yazılmakla beraber, bir başka âyette **الصاغرين** tarzında mükâtebe edilmektedir.²⁴⁸
8. **أن يكونوا يغنهم الله** ifadesinde sondan ikinci kelimede (ن)'dan sonra (ى) yazılmamaktadır.²⁴⁹

3.3.21. Tilâvet edene hitap

Bu bölümde müellif, Kur'ân tilâvet eden kimseye hitap ederek, tilâvet esnasında oluşabilecek hataları ortadan kaldırmak üzere böyle bir başlık oluşturmuştur. Aşağıda bunlar maddeler halinde açıklanacaktır.

1. **إن ولي الله** âyetinin iki (ى) ile tilâvet edilmesi;²⁵⁰ yine bunlardan birinci (ى)'da şeddeli olması gerekmektedir.
2. **لنحيى به بلدة ميتا** cümlesindeki birinci kelimenin âhirinde iki (ى) harfiyle terennüm edilmelidir.²⁵¹

²⁴² Haşr, 59/17.

²⁴³ Tahrîm, 66/10.

²⁴⁴ Sebe', 34/42.

²⁴⁵ Secde, 46/20.

²⁴⁶ Zührûf, 43/62.

²⁴⁷ Kasas, 28/87.

²⁴⁸ Yûsuf, 12/32.

²⁴⁹ Nûr, 24/32.

²⁵⁰ A'râf, 7/196.

²⁵¹ Furkân, 25/49.

3. أنت ولي في الدنيا والاخرة cümlesinde mevcut ikinci kelimedeki (ى) 'lar da iki defa okunmalı ve birinci (ى) şeddeli olarak tilâvet olunmalıdır.²⁵²

4. قل يحييها الذى ifadesindeki ikinci kelimedeki (ى) harfi okunmalıdır.²⁵³

5. ولم يعى بخلقهن بقادر على أن يحيى الموتى âyetindeki son kelimedeki bir önceki kelimedeki (ى) harfi tilâvet edilmelidir.²⁵⁴

6. على أن يحيى الموتى âyetinde son kelimedeki önceki ifadede yine iki tane (ى) harfi okunmalıdır.²⁵⁵

Bunlar, âyetlerdeki (ى) ile alakalı tereddüt edilen durumlardır. Müellif okuyuculara faydası olur maksadıyla bu bölümü böylece zikretmiştir. Müellif, konunun devamında ise yine hata yapmaya müsait başkaca âyetlere yer vermiştir. Buna göre;

1. تريدون تديرونها بينكم âyetinde تريدون şeklinde hataya düşülmemelidir.²⁵⁶

2. إذا اسكنوا âyetinin ilk kelimesi إذا şeklinde hatalı okunmamalıdır.²⁵⁷

3. إنا نودى للصلاة من يوم الجمعة âyetinde mevcut جمع ifadesindeki (م) zamme harekeyle okunmalıdır.²⁵⁸

4. وهما يستغيثان الله ويلك آمن âyetindeki lafzatullâh mansup olup آمن ifadesindeki (ن) da sakın olarak okunmaktadır.²⁵⁹

5. ذرونا نتبعكم ve يمتعكم متاعا حسنا âyetlerindeki (ع) harfleri sakın okunmalıdır.²⁶⁰

6. إنما النسىء زيادة فى لكفر يضل به âyetinde mevcut يضل ifadesindeki (ى) zamme, (ض) da fetha harekeyle okunmaktadır.²⁶¹

²⁵² A'râf, 7/155.

²⁵³ Yâsîn, 36/79.

²⁵⁴ Ahkâf, 46/33.

²⁵⁵ Hac, 22/6.

²⁵⁶ Bakara, 2/282.

²⁵⁷ A'râf, 7/161.

²⁵⁸ Cumâ, 62/9.

²⁵⁹ Ahkâf, 46/17.

²⁶⁰ Hûd, 11/3; Fetih, 48/15.

²⁶¹ Tevbe, 9/37.

كأنهم ²⁶² âyetinde حمر sözcüğünün (م) 'i sükûn ile okunmalıdır. ²⁶³ كأنهم ifadesinde حمر zamme harekeyle okunmaktadır.

8. كأنهم ²⁶⁴ âyetindeki لمن kelimesinde mevcut (ل) ve (م) fethalı; ancak aynı âyet-i celîlesinde bahsi geçen kelimenin bu harflerinden (ل) kesra, (م) ise yine fetha harekeyle okunmalıdır. ²⁶⁵

3.3.22. Kur'ân-ı Kerîm'de yâ (ي) 'nin hazf olduğu yerler

Hazf, lügat manası olarak bir şeyi bir yerden çıkarmak, bir nesneyi fırlatmak ya da herhangi bir şeyin bir parçasını koparıp atmak gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı olarak ise kullanılan kelimelerdeki bazı harfleri kullanmadan manayı ifade etmektir. ²⁶⁶ Burada başlığa konu olan yâ (ي), birçok sebepten hazf olmuştur. Bunlar; Mushaf hattına uygun olması, ²⁶⁷ fâsıla (âyet sonu) olması, ²⁶⁸ Arap kelimelerinden veya şiiirinden delil getirilmesi, ²⁶⁹ sarf ve nahiv kurallarından delillendirilmesi nedeniyle bahsi geçen harf Kur'ân'da hazf olmaktadır. ²⁷⁰

Müellif Kur'ân'da bu nedenlerden dolayı (ي) 'nin hazf olduğu yüz otuz üç tane yer tesbit etmiştir. ²⁷¹ *Risâle fi'l-Kırâa* isimli eserdeki konu ile alakalı üç âyet örnek verilecektir. Bunlar; وإذا دعان، واتقون يا أولى الألباب، ودعوة الداع âyetleridir.

²⁶² Fâtır, 35/27.

²⁶³ Müddessir, 74/50.

²⁶⁴ Bakara, 2/102.

²⁶⁵ Bakara, 2/203.

²⁶⁶ İsmail Durmuş, "Hazîf", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/122-124.

²⁶⁷ Dâni, *et-Teyisîr*, 54-58.

²⁶⁸ Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, (Medine: Merkezü'd-Dirâseti'l-Kur'âniyye, 1426), 5/1784.

²⁶⁹ Dâni, *et-Teyisîr*, 89.

²⁷⁰ Dâni, *et-Teyisîr*, 119.

²⁷¹ Bakara, 2/40, 41, 152, 186, 186-197; Âl-i İmrân, 2/20, 50, 175; Nisâ, 4/146; Mâ'ide, 5/3-44; En'âm, 6/80; A'râf, 7/195; Yûnus, 10/71; Hûd, 11/46, 55, 78, 105; Yûsuf, 12/45, 60, 66, 90-94; Ra'd, 13/9, 30, 32, 36; İbrâhîm, 14/14, 22, 40; Hicr, 15/68-69; Nahl, 16/2, 51; İsrâ, 17/62, 97; Kehf, 18/17, 39-40, 64-66; Tâhâ, 20/12, 93; Enbiyâ, 21/25, 37, 92; Hac, 22/25, 44, 54; Mü'minûn, 23/26, 39, 52, 98-99, 108; Şûrâ, 26/12-14, 62, 78-81, 108-117; Neml, 27/18, 32-36; Kasâs, 28/30-34; 'Ankebût, 29/56; Rûm, 30/53; Sebe, 34/45; Fâtır, 35/26; Yâsîn, 36/23-25, 43; Saffât, 37/56, 99, 163; Sâd, 38/8-14; Zümer, 39/16-17, 53; Ğâfir, 40/15, 22, 32-38; Şûrâ, 26/32; Zührûf, 43/27, 63; Duhân, 44/20-21; Kâf, 50/14, 41; Zâriyât, 51/56; Kamer, 54/5, 16-23, 30-41; Rahmân, 55/24; Mülk, 67/18; Nûh, 71/3; Mürselât, 77/39; Nâzi'ât, 76/16; Tekvîr, 81/16; Fecr, 89/4-9, 15-16; Kâfirûn, 109/9.

7. Kur'ân'da iki yerde uzun (ت) ile yazılmaktadır.²⁷⁹ Bunlar; معصيت الرسول, معصيت âyetleridir.

8. Kur'ân'da bazı ifadeler vardır ki bunlar, uzun (ت) ile yazılmaktadır. Bunlar; مرضات, مرضات ذات الشوكت, فطرت الله, آيات, غيايت الجب, يا أبت, هيهات kelimeleridir.

9. صلاة, gâib, muhatap ve mütekellim zamiri olsa bile (و) ile değil de (لا) ile yazılmaktadır. Bu mesele on yerde bu şekildedir. Sadece bir yerde bunun istinası vardır. O da âyet-i kerîmesidir.²⁸⁰ والذين هم على صلواتهم يحافظون

10. زكوة, Kur'ân-ı Kerîm'in her yerinde (و) ile yazılmaktadır. Bu kelimenin Kur'ân'da üç yerde elif harfiyle okunduğu şeklinde istisnası vardır. Bunlar; خيرا منه زكاة وأقرب رحما, من زكاة تريدون وجه الله, وزكاة وكان تقيا ifadeleridir.²⁸¹

11. حيوة, Kur'ân'da (و) ile yazılmaktadır. Bu kelimenin beş farklı yerde istinası mevcuttur.²⁸² Buralarda bahsi geçen kelime elif ile yazılmaktadır.

12. جاؤ ve باؤ fiilleri, Kur'ân'da her yerde (و)'ın önünde elifle yazılmaktadır. İki farklı âyette ise bu kuralın dışına çıkılmıştır. Bunlar; عسى الله أن يعفو, كانوا هم أشد منهم قوة ifadeleridir.²⁸³

13. إن الله لنوا kelimesinde, (و)'ın önünde elif yazılmamaktadır. Bu kuralın istisnâsı إن الله لنوا kelimesindedir.²⁸⁴ Burada ذو harfinin önünde elif kullanılmıştır.

14. أم من, Kur'ân'da dört farklı âyette ayrı şekilde yazılmaktadır.²⁸⁵

15. من ما, Kur'ân'da üç farklı âyette ayrı olarak yazılmaktadır.²⁸⁶

16. لكلا, Kur'ân'da üç farklı âyette ayrı olarak yazılmaktadır.²⁸⁷

²⁷⁹ Mücâdele, 58/8-9.

²⁸⁰ Mü'minûn, 23/9.

²⁸¹ Kehf, 18/81; Meryem, 19/13; Rûm, 30/39.

²⁸² En'âm, 6/29; Mü'minûn, 23/37; Câsiye, 45/24; Ahkâf, 46/20; Fecr, 89/24.

²⁸³ Nisâ, 4/99; Mü'mîn, 40/21.

²⁸⁴ Mü'mîn, 40/61.

²⁸⁵ Nisâ, 4/109; Tevbe, 9/109; Saffât, 37/11; Fussilet, 41/40.

²⁸⁶ Nisâ, 4/25; Rûm, 30/28; Münâfikûn, 63/10.

²⁸⁷ Hac, 22/5; Ahzâb, 33/50; Hadid, 57/23.

17. أَيْه, Kur'ân'da üç farklı âyette elif olmadan yazılmaktadır.²⁸⁸
18. بِئْسَمَا, iki yerde mâ-i mevsûle şeklinde yazılmaktadır.²⁸⁹
19. أَلْن, iki farklı âyette, (ل) 'ın şeddesiyle olmak kaydıyla mevsûle olarak gelmektedir.²⁹⁰
20. أَيْنَمَا, iki farklı âyette mevsûle olarak yer almaktadır.²⁹¹
21. كَلْ مَا, iki farklı âyette (ل) ve (م) ile ayrı şekilde yazılmaktadır.
22. أُنْ دَاكِي (ن) ve (م), iki yerde ayrı olarak yazılmaktadır.
23. عَنْ مَنْ دَاكِي (ن) ve (م), iki âyette ayrı olarak yazılmaktadır.
24. عَلَى, her yerde (ى) ile iki âyette ise elifle yazılmaktadır.
25. Kur'ân'da لَدَى kelimesi iki yerde gelip bunlardan birinde (ى) ile diğer bir âyette ise elif ile yazılmaktadır.²⁹²
26. عَنْ مَا, bir âyette (ن) ve (م) ayrı olarak; أُنْ دَا ise aynı harfler bir ayette ayrı olarak yazılmaktadır.
27. أُنْ مَا, Kur'ân'da bir ayette ayrı olarak yazılmaktadır.
28. فِى مَا, bir âyette ayrı olarak yazılmaktadır.
29. شَرْكَوَاء, üç yerde (و) ile yazıldığı halde elif ile uzatılmaktadır.
30. عِلْمُوَاء, iki farklı âyette (و) 'la yazılıp elifle uzatılmaktadır.
31. ضَعْفُوَاء, iki farklı yerde (و) 'la yazılıp elifle uzatılmaktadır.
32. أُنْ بَوَاء, iki âyette (و) 'la yazılıp, elifle uzatılmaktadır.
33. بِلَوَاء, Kur'ân'da iki yerde (و) ile yazılıp, elifle uzatılmaktadır.
34. دَعَوَاء, (و) ile sadece bir yerde yazılmıştır.
35. شَفَعَوَاء, sadece bir âyette (و) ile gelmektedir.

²⁸⁸ Nûr, 24/31; Zührûf, 43/49, Rahmân, 55/31.

²⁸⁹ Bakara, 2/90; A'râf, 7/150.

²⁹⁰ Kehf, 18/48; Kıyâmet, 75/3.

²⁹¹ Bakara, 2/115; Nahl, 16/76.

²⁹² Mü'min, 40/18; Yûsuf, 12/25.

36. نشوء, sadece bir âyette (و) ile yazılmaktadır.

37. ربوا, Kur'ân'da her yerde (و) ile, sadece ربما âyetinde elifle yazılmaktadır.

Müellif bu otuz yedi maddeyi Resm-i Osmânî'ye göre anlatmaktadır. Ömer b. Mustafa, bu bölümde böylece bu kuralları okuyucuya duyurmuş olmaktadır.

3.3.24. Ebû Amr kırâatinden bazı kâideler

Müellif bu bölümde Ebû Amr'ın kırâatinden bazı kaidelere yer vermektedir. Bu bölümde Ebû Amr'ın kendisiyle kırâatine dair bazı kâidelere yer verilecektir.

3.3.24.1. Ebû Amr (ö. 154/771)

Ebû Amr'ın 70 (689) tarihinde Mekke'de doğduğu kuvvetle muhtemeldir.²⁹³ Ancak, başka bir görüşe göre Basra'da doğduğu yönünde de bilgilere ulaşılmıştır.²⁹⁴ Bahsi geçen kırâat imamının ismiyle alakalı on yedi tane farklı isim zikredilmektedir. Bunlardan en meşhuru Ebû Amr b. Alâ'dır. Kendisi kırâat imamlarının üçüncüsüdür. Rumuzu ise (ح)'dır. Müellif, bu imamın okuyuş usûllerinden bazılarını eserinde zikretmiştir. Aşağıda bu konular, ayrıntılı biçimde incelenecektir.

3.3.24.2. İsti'âze ve besmele

İsti'âzenin sözlük anlamı “sığınmak”tır. Bahsi geçen kelimenin terim anlamı ise Allah'ın merhametinden mahrum olmuş Şeytan'dan, yine Allah'a sığınmaktır. Bununla beraber Kur'ân okumaya başlarken isti'âze çekmenin hükmü, bazılarına göre müstehap, diğerlerine göre de vaciptir.²⁹⁵ İsti'âzenin Kur'ân'dan delili ise

فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

“Kur'ân okuduğun zaman derhal o kovulmuş Şeytan'dan Allah'a sığın.”²⁹⁶ âyetidir.

Bu âyetin varlığı sebebiyle Kur'ân okunurken her defasında isti'âze çekilir.

Besmele ise بسم الله الرحمن الرحيم ifadesidir. Bu cümlemin manası “*Rahmân, Rahim Allah'ın adıyla başlarım*”dır. Bir işe besmele ile başlamanın hükmü sünnettir.²⁹⁷ Bu

²⁹³ İbn Hallikan, *Vefeyât*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1864), 3/136-138.

²⁹⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, (İstanbul: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 1/288, 292, 425.

²⁹⁵ Pakdîl, *Ta'lim Tecvid ve Kırâat*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1983), 327.

²⁹⁶ Nahl, 16/98.

²⁹⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 459.

konuda birçok hadis bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak “Allah’ın adı anılmadan başlanılan her mühim iş, eksik olur” hadisi verilebilir.²⁹⁸

Kırâat imamlarının her birinin tilâvete başlarken, iki sûre arasındaki geçişlerde, sûre evvelinde ya da daha farklı yerlerde farklı usûlleri mevcuttur. Müellif, bu bölümde kırâat imamlarından Ebû Amr’ın usûlüne yer vermiştir. Burada Ömer b. Mustafa’nın dilinden ismi geçen kırâat imamının isti‘âze ve besmele konusundaki uygulamalarına yere verilecektir. Müellif, Kur’ân okurken besmele çekmenin sünnet olduğunu beyan etmektedir. Ancak o, bunu söylerken Tevbe sûresinde besmele çekilmediğini ifade etmektedir. Ömer b. Mustafa, besmele ile alakalı Ebû Amr’ın şu uygulamalarına da değinmektedir;

1. Ebû Amr, sûreteyn beyninde (iki farklı sûrede, birinden diğerine geçme) besmele çekmemektedir. Onun burada iki türlü okuyuşu vardır. O, birincisinde sekte ile okurken; ikincisinde ise birinci sûrenin sonunu harekesi ile besmelesiz olarak ve diğer sûrenin evveline vasl ile bağlayarak okumaktadır.

2. Ebû Amr, dört sûrede vasl ve sekt eder. Ancak, müellif sekt vechinin vasla göre daha efdal olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum manayla ilgilidir. Müddessir’den Kıyâme’ye, İnfitar’dan Mudaffifin’e, Fecr’dan Beled’e, Asr’dan Hümeze’ye geçişler böylece olur.

3.3.24.3. İdgâm-ı misleyn-i kebîr

İdgâm edilecek iki harf aynı olursa ve bunlar, harekeli olarak bir arada bulunursa, bu şekilde oluşan idgâma, idgâm-ı misleyn-i kebîr denmektedir.²⁹⁹ Bu türden idgâmlar Hafs’ın okuyuşunda bulunmamaktadır. Bu idgâmı Ebû Amr yapmaktadır. Müellif de bu konuya değinmiştir. Ömer b. Mustafa, öncelikle idgâm-ı kebîr harflerini saymaktadır. Bunlar; يا, ها, واو, نون, ميم, لام, كاف, قاف, فا, عين, سين, را, حا, ثا, تا, با, da. Konuyla alakalı örneklerden bazıları şu ifadelerdir: والناس سواء, الناس سكارى, ومن يتبع غير, يحزنك كفره, الإسلام ديننا.³⁰⁰

²⁹⁸ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, (Beyrut: 1979).

²⁹⁹ Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kırâat*, 175.

³⁰⁰ Hac, 22/2-25; Âl-i İmrân, 3/85; Lokmân, 31/15.

3.3.24.4. İdğâm-ı misleyn-i sağîr

Müdğâm sâkin olup müdğâmün fih de harekeli olarak geldiğinde oluşan idğâma idğâm-ı misleyn-i sağîr denir.³⁰¹ Bu idğâmı Hafs da dâhil birçok imam yapmaktadır. Müellif, bu konuyu anlatırken, bütün kırâat imamlarının bu idğâmı yaptığını dile getirip bu idğâmın vacip bir idğâm olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte o, bu idğâmın bir ve iki kelimedede gerçekleşeceğini söylemektedir. Ömer b. Mustafa'nın eserindeki örneklerden bazıları şunlardır; *واضرب, إذ هب بكتابي, أينما يوجهه, يدرككم الموت*,³⁰² *بعصاك*.

3.3.24.5. İki kelimedeki idğâm-ı mütekâribeyn

Mahreçlerinde ve sıfatlarında yakınlığı olan harfler biri sâkin, diğeri harekeli bir biçimde yanyana gelirse idğâm-ı mütekâribeyn olmaktadır. Bu kaidenin harfleri (ك, ق, ل, م)'dir.³⁰³ Ancak müellif bu başlık altında idğâm-ı kebîr başlığı altındaki idğâmı işlemektedir. Ömer b. Mustafa'nın konuyla alakalı yaptığı tanıma gelince konuyla ilgili o; “İki kelimedede iki harf yanyana gelip bu harfler aynı harfler olmamak kaydıyla, mahreçleri birbirine yakın ve cins olup bir de harekeli olursa bu idğâm gerçekleşir” buyurmaktadır. Müellifin konu ile alakalı örneklerinden bazıları şunlardır; *فمن زحزح*,³⁰⁴ *واشتعل الرأس شيئا, اخرج شطاه, عن النار*.

3.3.24.6. Bir kelimedeki idğâm-ı mütekâribeyn

İdğâm-ı mütekâribeyn normal şartlarda tek kelimedede olmamaktadır. Lakin müellif, bu konu ile alakalı bazı örnekleri gündeme getirmiştir. Ömer b. Mustafa, bu konuda “Bir kelimedede (ك) ile (ق) yanyana gelir ve (ق)'ın mâ gabli harekeli olursa, (ك)'in de mâ ba'dinde cem'i mîm-i bulunursa bir de bu kelime fiil olursa bu kaide gerçekleşir” şeklinde bir ifadesi mevcuttur. Müellifin konu ile alakalı verdiği örneklerden bazıları şunlardır; *طلقن, ما سبقكم, واسقكم, خلقكم, رزقكم, صدقكم*.

³⁰¹ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016), 320.

³⁰² Nisâ, 4/78; Nahl, 16/76; Neml, 27/28; A'râf, 7/160.

³⁰³ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kırâat*, 191.

³⁰⁴ Al-i İmrân, 3/185; Fetih, 48/29; Meryem, 19/4.

3.3.24.6.1. Zâl (ذ) ve idâ ifadeleri

Ömer b. Mustafa, *إذ ذالى* ve *إذ ذهب* ifadelerinde, (ذ)'in misline; *إذ ظلموا* ifadesinde ise (ذ) ve (ظ)'nın cinsine idğâm olduğunu ifade etmektedir. Ancak o, Ebû Amr'ın (ت, ج, ذ, ز, س) harflerinde idğâm yaptığını beyan etmektedir. Müellif, konu ile alakalı şu örneği vermiştir; *إذ تبرء الذين*.³⁰⁵

3.3.24.6.2. Dâl (د) ve idâ ifadeleri

Müellif, *قد* ve (د)'in misline idğâm edildiğini ve bu hususta bütün kırâat imamlarının ittifak üzere olduğunu beyan etmektedir. O, buna örnek olarak *قد دخلوا* ifadesini vermiştir. Ancak Ömer b. Mustafa, Ebû Amr'ın *قد* ifadesinden sonra (ج, ذ, ز, س, ش, ص) harflerinde idğâm yaptığını beyan etmektedir. Buna misal olarak o, *قد جاء* ifadesini vermektedir.

3.3.24.6.3. Tâ-i te'nîs

Ebû Amr tâ-i te'nîslerde, altı harfte idğâm yapmaktadır. Bu harfler, (ث, ج, ذ, ز, س, ص) herfleridir. Müellifin konuyla alakalı örneklerinden bazıları şunlardır; *أجيب دعوة دعوتكما*, *ربحت تجارتهم*, *وقالت طائفة*.³⁰⁶

3.3.25. Imâle-i kübrâ ve imâle-i suğrâ

Fethayı kesraya, elif'i yâ (ى)'ya doğru tam bir doyurma ve dnüşürme olmaksızın meylettirmektir. Bu meyil kesraya, elif de yâ (ى)'ya yakın olursa imâle-i kübrâ olmaktadır.³⁰⁷ Bu uygulamayı daha çok Hamza, Kisâi ve Halefû'l-Âşir yapmaktadır. Ancak müellif, sadece Ebû Amr'ın imâlelerine eserinde yer vermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır; *ناظرين, شاكرين, اخيار, اخبار, أوزار, أوبار, أشعار, أسفار, هار, نار ودار وغار, حاشرين*.

Fetha harekeyi kesraya, elifi de yâ (ى)'ya meylettirerek okumaya imâle-i suğrâ denir. Bu meylettirme, hareke olarak fethaya, harf olarak da (ى) harfine yakın olursa işte buna imâle-i suğrâ denmektedir. Bu usûle bazı kaynaklarda beyne bazı kaynaklarda da taklîl ismi verilmektedir.³⁰⁸ Müellif, bu başlıkta da sadece Ebû Amr'ın beyne usûlüne

³⁰⁵ Bakara, 2/166.

³⁰⁶ Bakara, 2/16; Âl-i İmrân, 3/72; Yûnus, 10/89.

³⁰⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 231.

³⁰⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30.

yer vermektedir. Ebû Amr, fa‘lâ, fi‘lâ, fu‘lâ vezinlerinde gelen isimleri fetha, kesra ve zamme harekelerinde beyne ile okumaktadır. Ömer b. Mustafa, eserinde bu konu ile alakalı çok fazla örneğe yer vermektedir. Bunlardan fetha harekesiyle alakalı olanlar şunlardır; نَجْوَى, سَلْوَى, مَرْضَى, تَقْوَى, شَتَّى, مَثْوَى, قَتْلَى, مَأْوَى, يَحَى. Kesrayla olanlara misal olarak إبْدَى, عَيْسَى, ضِيْزَى, سِيْمَاهُمْ. Zammeyle olan imalelere örnek olarak da هَسْنَى, أُولَى, انْثَى, وَسْطَى, سَقِيَا, مَوْسَى, طَوْبَى, زَلْفَى, الْوَثْقَى, مَرْسِيهَا, قَرْبَى kelimeleri gösterilebilir.

3.3.26. Medler bahsi

Med kelimesi lügatte uzatmak ve bir şeyin üzerine eklemek, manasında olup,³⁰⁹ tecvîd literatüründe ise med ve lin harfleriyle beraber harfî ve sesi uzatmak anlamına gelir.³¹⁰ Med harfleri ا, ي, و harfleridir. Bunlar üzerinde çok farklı med çeşitleri uygulanmaktadır. Müellif med çeşitlerini üç sebebe bağlamaktadır. Bunlar; hemze, şedde ve sakindir. Yukarıda zikredilen med harfleri bu üç sebepten birine uğrarsa med oluşmaktadır. Ömer b. Mustafa, öncelikle medd-i muttasıl ve munfasılın tarifini yapmaktadır. Müellif, harf-i med hemzeye uğrarsa bu iki meddin meydana geldiğini beyan etmektedir. Ömer b. Mustafa, medd-i muttasılı ise “med ile elif ikisi bir kelimede olursa gerçekleşen meddir” diye tarif etmekte; buna misal olarak جاء, شاء, سوء kelimelerine yer vermektedir. O, meddin bu çeşidinin de vacip olduğunu ifade etmektedir. Ömer b. Mustafa, bu medde bütün kırâat imamlarının ittifak halinde olduklarını haber vermektedir. O, hemen sonrasında da medd-i munfasılı tarif etmektedir. Onun bahsi geçen tarifi şu şekildedir. “Harf-i medden sonra sebeb-i medden hemze gelip bu medler farklı iki kelimede bulunduğu takdirde bu med türü gerçekleşmektedir. Müellif, eserinde medd-i munfasılla alakalı şu örneklerle yer vermiştir; إِنْئِىْ أَمْنْتِ, إِنْئِىْ إِذَا, أَمْنُوا أَمَانَهُمْ, مَا أُنْزِلَ, يَا عِيْهَا. Sonrasında ise o, medd-i lâzıma misal göstermektedir.

Medd-i lâzım, harf-i medden sonra sükûn-u lâzım gelmesiyle gerçekleşmektedir. Müellif, burada medd-i lâzımın iki çeşidine değinmektedir. Bunlar; medd-i lâzım kelime-i müsakkale diğeri de medd-i lâzım kelime-i mühaffefedir. Med harfinden sonra gelen sükûn-u lâzım şedde ile geldiğinde müsakkal olmaktadır. Müellifin bu

³⁰⁹ Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, (İstanbul: 1304-1305), 2/19-20.

³¹⁰ Abdurrahmân Celâlüddîn Süyûtî, *el-İtkân fî ‘ulûmi ‘l-Kur‘ân*, (Beyrut: 1973), 1/96.

konu ile alakalı örnekleri şunlardır; الصاخة, ودابة, الطامة, ولا الضالين. Med harfinden sonra gelen sükûn-u lâzım eğer cezmle birlikte gelirse medd-i lâzım kelime-i muhaffef olmaktadır. *Risâle fi'l-Kirâa* adlı eserde mesele ile ilgili الآن ifadesi örnek olarak verilmiştir. Müellif konunun devamında medd-i ârızı açıklamaktadır. Buna göre medd-i ârız, harf-i medden sonra sebep-i medden sükûn-u ârız geldiğinde oluşan med çeşidine denir.³¹¹ Müellifin konu ile alakalı örneklerinden bazıları يوم الدين, رب العالمين, نستعين âyetleridir. Ömer b. Mustafa, medd-i ârızın med hükmünün caiz olduğunu belirtmektedir. Müellif, bu meddin, medd-i vakf ve medd-i câiz isimlerinin de olduğunu belirtmektedir. Sonrasında Ömer b Mustafa, medd-i lîni açıklamaktadır. Buna göre medd-i lîn, harf-i lînden sonra sonra sükûn gelmesiyle gerçekleşen med çeşididir. Müellifin konu ile alakalı eserinden bazı örnekler الصيف, الموت, الخير, النيل ifadeleridir.

3.3.27. Bazı kâideler

Müellif bu başlıkta bazı kelimeler hakkında Kur'ân'daki yazılışlarıyla alakalı ve kaç yerde geçtiğinin malumatını okuyuculara aktarmaktadır. Bununla beraber o, bazı kırâat imamlarının bu kelimelerde yapmış oldukları usûllerine değinilmiştir.

3.3.27.1. الرياح kelimesi

Bu başlıkta müellif, (الرياح) kelimesinin Kur'ân'daki yazılış formatıyla alakalı malumatlar vermektedir. Buna göre (الرياح), Kur'ân'da hemzeli olarak on sekiz ayrı yerde gelmektedir. On yerde de (يا)'dan sonra yazılan elif okunmaktadır ve aynı zamanda cem'i olmaktadır.³¹² Bu ifade, aynı yazı formatında sekiz yerde müfred; (ريح) formatında yazılanlarının ise hepsi müfred olarak yazılmaktadır.³¹³

3.3.27.2. اكل kelimesi

أكل kelimesi Kur'ân'da birçok yerde bulunmaktadır. Müellif, bu kelimenin kırâat imamları tarafından farklı okunuşlarına burada değinmektedir. Buna göre;

³¹¹ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 219.

³¹² Bakara, 2/164; A'râf, 7/57; Hicr, 15/22; Kehf, 18/45; Furkân, 25/48; Neml, 27/63; Rûm, 30/46-48; Fâtır, 35/9; Câsiye, 45/5.

³¹³ Âl-i İmrân, 3/117; Fussilet, 41/16; Kamer, 54/19; Yûnus, 10/22; Ahzâb, 33/9; Ahkâf, 46/24; Rûm, 30/51.

3.3.27.5. Bazı ihtilâs ve iskânlı kelimeler

Müellif, بارئكم 'de Ebû 'Amr'ın râvîlerinden Dûrî'nin, hemzeyi ihtilâs yaparak okumakta olduğunu bildirmektedir. Yine Ebû 'Amr'ın bir diğer râvîsi Sûsî ise aynı kelimenin hemzesinde iskân yapmaktadır. يَأْمُرُكُمْ, يَنْصُرُكُمْ, يَشْعُرُكُمْ ifadelerinin hemzelerinde ise Dûrî ihtilâs, Sûsî iskân ederek okumaktadır. Bununla beraber yine اَرْنَا, اَرْنَا ifadelerinde Dûrî (ر) harfini ihtilâslı, Sûsî ise aynı harfi iskân ederek okumaktadır.³¹⁹

3.3.27.6. هزوا kelimesi

هزوا kelimesi Kur'ân'da birçok yerde geçmektedir. Kırâat imamlarının bu kelime ile alakalı farklı okuyuşları mevcuttur. Müellif eserinde Hafs'ın dışındaki bütün imamların bahsi geçen kelimeyi هزء şeklinde (و) 'ı hemze ile okuduğunu beyan etmektedir. Yine كفوا ifadesi de aynı şekilde Hafs'ın dışındakiler tarafından كفا diye okunmaktadır.³²⁰

3.3.27.7. Ebû Amr'ın bazı kâideleri

Son başlıkta Ebû 'Amr başta olmak üzere diğer farklı imamların da okuyuşlarına değinilmiştir. Eserde bundan sonraki başlıkta sadece Ebû 'Amr'ın farklı okuduğu kelimeler ele alınmıştır. Bundan dolayı müstakil bir başlık atılmıştır. Aşağıda maddeler halinde bahsi geçen imamın farklı okuduğu kelimeler ele alınacaktır;

1. Sâkin (ث), (ت) harfiyle yan yana gelirse ilk gelen harf sonrakine dönüştürülerek okunmaktadır. Eserde bu konu ile alakalı ان لبثتم ifadesi örnek olarak verilmiştir.
2. Bir kelimede (ذ) sâkin, (ت) mharekeli bir biçimde yan yana gelirse birinci harfi ikincisine idğâm edilmektedir. Bunu misâli اتخذتم ifadesidir.
3. لهى, وهى, فهى, لهى, وهى, فهى, وهى, فهى ifadelerinin hepsinde Ebû 'Amr (ها) harflerini iskân ederek okumaktadır.
4. Kur'ân'daki bütün يحسب ve تحسب ifadelerindeki (س) harflerinin hepsini Ebû 'Amr kesra ile okumaktadır.

³¹⁹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, 52b-53a.

³²⁰ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, 53b-54a.

5. Ebû ‘Amr bütün روف ifadelerini (و)‘sız olarak okumaktadır.³²¹

3.3.28. Kırâât-i seb‘a nüshası

Bu başlıkta müellif, kırâat-i seb‘a’ya göre istiâze ve besmelede farklı imamların usûllerine yer vermektedir.

3.3.28.1. İsti‘âze bahsi

Nâfi‘ ve Hamza kırâate başlarken isti‘âzeyi yapmazlar. Bununla beraber Nâfi‘ cehrîde okumaktadır. Diğer imamlar cehrî bir şekilde okumaktadırlar. Hamza, Fâtiha sûresinin evvelinde isti‘âzeyi çekip, Kur‘ân‘ın diğer yerlerinde isti‘âzeyi çekmemektedir. Fakat Hamza’nın Hallâd râvîsinin iki türlü okuyuşu mevcuttur. O hem gizleyerek hem de cehrî okumaktadır.³²²

3.3.28.2. Besmele bahsi

Sûreteyn beyninde Kâlûn, İbn Kesîr, ‘Âsım ve Kisâî besmele çekmektedirler. Ebû ‘Amr, İbn-i ‘Âmir ve Hamza sûreteyn beyninde besmele çekmeyen imamlardır. Verş’in bu konuda hulfle yani besmeleli ve besmelesiz okuyuşu bulunmaktadır. Kurrâların geneli Fâtiha sûresine ve diğer sûrelere başlarken besmele çekmekte müttefiktirler. Ancak Tevbe sûresinde besmele çekmek caiz değildir. Dolayısıyla hiçbir imam bu sûrede besmele çekmemektedir. Verş besmelede üç vecih yapmaktadır. Bunlar; iki sûre arasında besmeleyi ispat etmek, sûre sonunu sûre başına besmelesiz olarak vasletmek, son olarak da iki sûre arasında sekt yapmaktır. Hamza, sûre sonunu başına besmelesiz olarak vasletmektedir. Hamza sadece Müddessir, Kıyâme, İnfitâr, Mutaffîfîn, Fecr, ‘Asr ve Hûmeze sûrelerinin arasında sekt yapmaktadır.³²³

3.3.28.3. Yan yana fethalı iki hemzenin okunuşu

Bir kelime başında iki tane hemze fethalı harekeyle yan yana gelse Ebû ‘Amr ve Kâlûn, birinci hemzeyi elif-i fâsılayla tahkîkli, ikinci hemezeyi de teshîl yaparak okumaktadırlar. Müellifin bu konuya örneği, أعذرتهم ifadesidir. Bu misalde Verş ve İbn

³²¹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi’l-Kirâa*, 53b-54a.

³²² Ömer b. Mustafa, *Risâle fi’l-Kirâa*, 53b-54a.

³²³ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi’l-Kirâa*, 54a-54b.

Kesîr ilk hemzeyi tahkîkle, ikinci hemzeyi ise teshîlle okumaktadırlar. Verş'in bu misalde ibdâlli okuyuşu da bulunmaktadır.³²⁴

3.3.28.4. Yan yana fethalı ve kesralı iki hemzenin okunuşu

Başında iki tane hemze olan bir kelimedede, birincisi fethalı ve ikinci hemze de kesralı olursa, Ebû 'Amr ve Kâlûn ilk hemzeyi elif-i fâsıla ile tahkîk ederek, ikinci hemzeyi de teshîl yaparak okumaktadırlar. İbn Kesîr ve Verş ise başındaki hemzeyi tahkîk, ikinci hemzeyi teshîl etmektedirler. Müellifin buna misali أنتم ifadesidir.³²⁵

3.3.28.5. Yan yana fethalı ve zammeli iki hemzenin okunuşu

Bir kelimenin başında iki hemze olsa ve bu hemzelerden biri fethalı, diğeri de zammeli olarak bir araya gelseler; Kâlûn ilk hemzeyi tahkîkle okur, ikinci hemzeyi de elif-i fâsıla ile birlikte sekte yapar. Müellif konuyla ilgili eserinde أُنْزِلَ، أَعْلَى، أُنْزِلَ ifadelerine yer vermektedir. Kur'ân'da konuyla alakalı sadece buralar bulunmaktadır. Bu örneklerde Ebû 'Amr ilk hemzeyi tahkîkle, ikinci hemzeyi teshîlle yapmaktadır. Bununla beraber bahsi geçen imamın burada elif-i fâsıla yapması da câizdir. Ancak İbn Kesîr ve Verş sadece ilk hemzede tahkîk ikinci hemzede teshîl yaparak okumaktadırlar.³²⁶

3.3.28.6. Farklı iki kelimedede fethayla yazılan hemzelerin okunuşu

İki farklı kelimedede fethalı bir şekilde yan yana bulunan hemzeleri Kâlûn, Bezzî ve Ebû 'Amr ilk hemzeyi düşürerek, ikinci hemzeyi de tahkîk ederek okumaktadırlar. Bu şekilde olan kelimelerin meddi de kasrı da câizdir. Bu türden ifadeleri Verş ve Kunbül ilk hemzede tahkîk, ikinci hemzede hem ibdâl hem de teshîl okumaktadırlar. Müellifin konu ile alakalı örnekleri şunlardır; جاء أحد، جاء أمرنا.³²⁷

3.3.28.7. Farklı iki kelimedede meksûr hemzelerin okunuşu

Kâlûn ve Bezzî, iki farklı kelimedeki kesralı hemzelerin birincisini teshîlle okumaktadırlar. Buralarda med ve kasr yapmak da câizdir. Ancak Verş ve Kunbül böyle ifadelerin evvel hemzesini tahkîk, sonraki hemzesini teshîl ve ibdâl yaparak

³²⁴ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 55b-56a.

³²⁵ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 55b-56a.

³²⁶ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 56a.

³²⁷ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 56a.

okurken; Ebû ‘Amr ise birinci hemzeyi okumaz, ikinci hemzeyi de tahkîkli kırâat eder. Bunun misali 'هؤلاء إن كنتم' ifadesidir. Ancak 'بألسء الا', bunun istisnası olmaktadır. Bu ifadeye Bezzî ve Kâlûn birinci hemzeyi (و)‘a kalbederek (و)‘ı vâva idğam etmektedirler. Bu onların en meşhur kaideleridir. Burada teshîl de câiz olmaktadır. Buna göre Verş ve Kunbül birinci hemzeyi tahkikle okurken, ikincisini de teshîl etmektedirler. Ebû ‘Amr ise birinci hemzeyi okumayıp, ikinci hemzeyi de tahkîkli okumaktadır. Burada med kasr ile okumak da câizdir.³²⁸

3.3.28.8. Farklı iki kelimedede mazmûm hemzelerin okunuşu

İki kelimedede peş peşe gelen hemzeler zammeli olursa, Kâlûn ve Bezzî ilk kelimedeki hemzeyi teshîl, ikinci kelimenin başındaki hemzeyi de tahkîkle okumaktadırlar. Böyle yerleri bahsi geçen râvîler hem medle hem de kasr ile okumaktadırlar. Ancak Verş ile Kunbül bu ifadelerde ilk hemzeyi tahkîk, ikincisini teshîl yapmaktadırlar. Bununla beraber onlar, ibdâl de yaparlar. Ebû ‘Amr ise ilk hemzeyi iskât ederek okumaktadır. Müellif eserinde konuyla alakalı 'أولياء أولئك' ifadesini örnek olarak vermiştir.³²⁹

3.3.28.9. كم ve هم ifadeleri

Sıla bahsi öceki konularda geçmiştir. Bu kavram hakkında geniş malumatlar bu başlıkta verilmiştir. Buna göre Kâlûn كم ve هم ifadelerini hem sıla hem de iskân ile okumaktadır. Eğer bu zamirler hemze-i kat‘a denk gelirse; Kâlûn yine bir elif miktarınca sıla yapmaktadır. Bununla beraber o, böyle yerleri kasr ile de okumaktadır. Ancak Verş, bahsi geçen zamirlerde sadece hemze-i kat‘la olduklarında sıla yapmaktadır ve bu gibi yerleri beş elif miktarınca uzatmaktadır. Verş yine böyle ifadelerde nakil yapmaktadır ve buradaki hemzelerini tenvîne vermektedir. Müellife gelince o, konu ile alakalı 'عليهم أئذرتهم ام لم تنذر هم' ifadesine yer vermiştir.³³⁰

3.3.28.10. (انا) kelimesinden sonraki hemzeler

انا kelimesinden sonra yazılan hemzeler Kur‘ân‘da on beş yerde mevcuttur. Bunlardan iki tanesi zammeyle; üç yerde de kesrayla; on yerde de fethayla birlikte yazılmaktadır. Fetha ile birlikte yazılan hemzelerin olduğu âyetler şunlardır; 'وأنا أول المسلمين'

³²⁸ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi‘l-Kirâa*, 56b.

³²⁹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi‘l-Kirâa*, 56a-57b.

³³⁰ Bakara, 2/6.

³³¹ أنا أول العابدين, أنا أدعوكم, إنا أتیک به, أنا أكثر, أنا أقل, أنا أخوك, المؤمنون
eserdeki misalleri de أنا أعلم, أنا أحيى ifadeleridir.³³² Buralarda Nâfi' vakf halinde ve
vaslda elifi isbât etmektedir. Râvîleri de buraları kendi med miktarları ölçüsünde
uzatmaktadır. Bu türden hemzelerin kesralı olanlarının misali ما, إن أنا إلا نذير وبشير
و ما, إن أنا إلا نذير ifadeleridir.³³³ Buraları Kâlûn ve Ebû Neşît vaslında ve vakfında elifi
isbât ederek okumaktadır. Ancak Kâlûn diğer rivâyetlerde vasllı okurken elifi
hazfeder, vakf ile okurken de elifi isbât ederek okur. Verş ise bu üç durumda vaslda
ve vakflı okuyuşunda elifi hazfederek okumaktadır.³³⁴

3.3.29. Verş'in usûl konuları

Verş, usûl konusunda en fazla farklı okuyuşa sahip imamdır. Burada müellifin dilinden
onun bu farklı usûllerine değinilecektir. Verş öncelikle, beş elif miktarında med ve
ibdâl; bununla beraber medd-i bedel yapmaktadır. O, medd-i bedelde tûl, tevassut ve
kasr yaparken, tûlde beş, tevassutta üç, kasrda da bir elif uzatmaktadır. Bunlar, Verş'in
genel kaideleridir. Müellif, eserinde Verş'in bu genel kaidelerinin istisnalarını da
zikretmektedir. Buna göre;

1. Ömer b. Mustafa, öncelikle medd-i bedelle başlamaktadır. Verş, medd-i bedelin mâ
kabli sahih ve sâkin olduğunda bu usûlü gerçekleştirmemektedir. Bunlar Kur'ân'da
dört yerde bulunmaktadır. Müellif konuyla alakalı şu örneklerle yer vermektedir.
Bunlar; قرآن, ظمآن, مسؤول, مذوما ifadeleridir.
2. Medd-i bedelin mâ kabli hemze-i vasl olursa, o takdirde bu kural işlememektedir.
Bunun misalleri ise إسرائيل, أذن لي, أو تمن ifadeleridir.
3. Verş'in bu konuda bir diğer istisnâsı fethalı bir tenvînde ibdâl olursa bu kural
işlememektedir. Müellifin bununla alakalı eserindeki örnekler غشاء, نداء, دعاء
ifadeleridir.

³³¹ En'âm, 6/163; Yûsuf, 12/69; Kehf, 18/34-39; Neml, 39-40; Mü'mîn, 40/42; Zührûf, 43/81.

³³² Bakara, 2/258; Mümtehine, 60/1.

³³³ A'râf, 7/184-188; Ahkâf, 46/9.

³³⁴ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, 61b-61a.

4. كهيئة, سوء, شيء kelimelerinin vasl halinde ve vakfında Verş, tûlla tevassut yapmaktadır. Bunun yanında Kâlûn bu ifadelerde vakfta tûl, tevassut, kasr; vaslda ise sadece kasr yapmaktadır.³³⁵

3.3.29.1. Verş'in terkîk bahsi

Terkîk, lügatte; “herhangi bir şeyi inceltmek, yumuşatmak, hafifletmek ve sözü güzelleştirmek”³³⁶ anlamlarına gelir. Kırâat literatüründe ise “herhangi bir harfin ince bir ses tonuyla okunması” manasındadır.³³⁷ Yine “Verş'in tarîki Ezrak'a özgü bir vech olarak fethalı râ harfini, kendinden önceki harfin sâkin veya meksûr olması halinde ince okumaktır.”³³⁸

Müellif bu konuya kendi tanımıyla başlamaktadır. Bu tanım; (ر)'nın mâ kablinde (ى) sâkin veya lâzımî bir kesra ya da mâ kabli sâkin, onun da mâ kabli lâzım bir kesra olsa bu üç halde Verş (ر)'yı ince okumaktadır. Müellif sonrasında tanımdaki üç maddeye örnekler vererek konuya devam etmektedir. Buna göre (ر)'nın mâ kablindeki sâkin (ى)'nın örneği; عسيرا, يسييرا, نذيرا, بشيرا, قديرا, بصيرا, نصيرا, خيرا, خيرات, مغيرات ifâdeleridir. (ر)'nın mâ kablindeki lâzımî kesranın misalleri ise şunlardır; مبصرة, خسر, حشر, باسرة, فاقرة, معصرات, الآخرة, فقره ifâdeleridir. Tanımdaki üçüncü maddenin örneklerine gelince bunlar; كبرة, لعبرة, سدره, اجراج, اكره, لا اكره ifâdeleridir.³³⁹

3.3.29.2. Verş'in tağlîz bahsi

Tağlîz lügatte, “bir şeyi kaba ve kalın yapmak, yoğun ve iri kılmak, kaba söylemek”³⁴⁰ manalarına gelen ğalaza fiilinin tef'îl kalıbında gelmiş şeklidir. Kırâat literatüründe, genel olarak “Meftûh ya da sâkin sâd, tâ ve zâ harflerinden sonra gelen meftûh lâm harfini kalın okumaktır.”³⁴¹

Müellifin konu ile alakalı tanımı şudur; Fethalı (ل)'in mâ kabli (ص, ط, ظ) harflerinden birine uğradığında ve bunlar fethalı ve de sâkin olduğunda bu usûl gerçekleşmektedir.

³³⁵ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 60b-61a.

³³⁶ Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, (İstanbul: İfav Yayınları, 2009), 126.

³³⁷ İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr*, 2/90.

³³⁸ Dâni, *et-Teyşîr*, 55.

³³⁹ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kirâa*, 61b-62a.

³⁴⁰ Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh: Tâcü'l-lüğâ ve sıhâhü'l-'Arabiyye*, Ahmed Abdülğafûr Attâr (tahk.), Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, (Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1990), 3/1175.

³⁴¹ Dâni, *et-Teyşîr*, 58.

Ömer b. Mustafa'nın konu ile alakalı eserindeki örneklerden bazıları şunlardır; ظللنا, مفصلات, فصل الخطاب, الطلاق, معطلة, طلفكن. Bununla beraber ıtbâk harfî ile (ل) arasında bir elif bulunduğunda tağlîz olmaktadır. *Risâle fi'l-kırâa* isimli eserde bu durumun misali ifadeleridir.³⁴² فصلا, يصلح, وطل

3.3.29.3. Verş'in beyne bahsi

Beyne usûlünün tanımı ve ne olduğu imâle-i suğrâ bahsinde geçmiştir. Bu başlıkta müellif tarafından Verş'in nerelerde ve hangi durumlarda beyne yaptığını değinilmektedir.

1. Verş normal durumlarda vâvî olan kelimelerde beyne yapmamaktadır. Ancak meşhur on bir sûrenin âyet sonu olduğunda müennes zamirine muttasıl olmamak kaydıyla vâvî olan yerleri Verş beyne yapmaktadır. Bunun esreden misalleri şunlardır; ضحاها, تلاها, دحاها.
2. Yâî kelimeler zamire bitişik olsa Verş'in hulfle okuyuşu bulunmaktadır. Hulften maksat, fetihle ve beyne ile okumasıdır. Eserden mesele dair örnekler şunlardır; ارسيا, بنيها, سويها, جليها. Verş, ذكرها kelimesinde ise sadece beyne yapmaktadır.
3. الكافرين, وكافرين ifadelerinde Verş beyne yapmaktadır.
4. الجار, جبارين kelimelerini bahsi geçen râvî hulfle okumaktadır.
5. وراى'da Verş beyne yapmaktadır.
6. ولو أريكم'de Verş beyne ile okumaktadır.
7. كهيعص, هار ifaderinde bahsi geçen râvî beyne ile okumaktadır.³⁴³

3.3.30. Bezzî'nin idğâmı

İdğâm konusu hakkında önceki başlıklarda genişçe bilgiler verilmiştir. Bu başlıkta Bezzî'nin yaptığı idğâmlara yer verilecektir. Bezzî, otuz bir yerde muzârî tâlârını idğâm yaparak okumaktadır. Müellifin konu ile alakalı örneklerinden bazıları şunlardır; ولا تعاونوا, إن الذين توفيههم, ولا تفرقوا, ولا تيمموا الخبيث³⁴⁴

³⁴² Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, 62a-62b.

³⁴³ Ömer b. Mustafa, *Risâle fi'l-Kırâa*, 62b-63a.

³⁴⁴ Bakara, 2/267; Nisâ, 4/43-97; En'âm, 6/151-152; İsrâ, 17/32-34; Mâ'ide, 5/2.

3.3.31. Nâfi', İbn Kesîr, 'Âsım'ın idğâmları

Nâfi', İbn Kesîr ve 'Âsım harflerin misline idğâm etmektedir. Eserden meseleye örnek **إِذْ ذَهَبَ** ifâdesidir. Yine zikredilen imamlar, cinsi olan harfleri birbirlerine idğâm etmektedirler. Müellifin mesele ile alakalı örneği **إِذْ ظَلَمَ**'dir.³⁴⁵

3.3.32. هل, ثوب, بل ifadelerinin idğâmı

Müellif tarafından bu başlıkta **هل, ثوب, بل** ifadelerinin üç farklı imam tarafından okunuş usûllerine değinilmektedir. Öncelikle **هل** ifadesinin (ل)'ını Hişâm (ت)'ya idğâm etmektedir. Ömer b. Mustafa, eserinden konuya örnek olarak **هل ثوب, هل تستوى الظلمات** ifadelerini vermiştir.³⁴⁶ Bahsi geçen imam yine, **بل** sözcüğünün (ل)'ını (س, ز, ت) harflerine idğâm etmektedir. İbn-i Zekvân ise **هل** ve **بل**'i bu beş harfte izhâr ederek okumaktadır. İbn-i 'Âmir ise **قل** kelimesinin (ل)'ını cinsine ve misline idğâm yaparak okumaktadır.

Hamza **هل** ifadesini (ص)a' idğâm etmektedir. Müellifin konu ile alakalı misali **هل ثوب** ifadesidir. Yine o, (ت)'da idğâm yapmaktadır. Bunun misali ise **هل تعلم, هل ترى** ifadeleridir.³⁴⁷ Hamza, **بل** ifadesini (ت) ve (س)'de idğâm etmektedir. Bunun örnekleri ise **بل تحسدوننا** ifadesidir.³⁴⁸ **قل** sözcüğünün (ل)'ını da yine Hamza, misline ve cinsine idğâm etmektedir. Kisâî, **هل** ifadesinin (ل) misline ve cinsine idğâm etmektedir. Sonrasında da o, (ن, ث, ت)'da idğâm etmektedir. Kisâî aynı zamanda **بل** ifadesinin (ل)'ını misline ve cinsine idğâm etmektedir. Bununla beraber o, (ن, ظ, ط, ص, س, ز, ت) harflerinde idğâm yapmaktadır. Kisâî **قل** ifadesinin (ل)'ını da kendi misline ve cinsine idğâm ederek okumaktadır.

³⁴⁵ Nisâ, 4/64; Zührûf, 43/39.

³⁴⁶ Ra'd, 13/16; Mutaaffîfîn, 83/36.

³⁴⁷ Mülk, 67/3; Hâkka, 69/8; Meryem, 19/65.

³⁴⁸ Fetih, 48/15; Enbiyâ, 21/40.

4. ÖMER B. MUSTAFA'NIN *RİSÂLE Fİ'L-KIR'ÂA* İSİMLİ ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

Çalışmaya konu olan mezkûr eserin transkripti yapılırken aşağıdaki tabloda gösterilen Türkiye Diyanet Vakfı Çeviri Yazı Alfabetesi kullanılmıştır.

آ	Ā, ā,	ض	Ẓ, ẓ,
ا	A, a, E, e	ط	Ṭ, ṭ
ب	B, b	ظ	Ẓ, ẓ
پ	P, p	ع	‘
ت	T, t	غ	Ġ, ġ
ث	Ṣ ṣ	ف	F, f
ج	Cc	ق	Q, q
ح	H, h	ك	K, k, ñ
خ	Ḥ, ḥ	ل	L, l
د	D, d	م	M, m
ذ	Ẓ, ẓ	ن	N, n
ر	R, r	و	V, v, ve, vü
ز	Z, z	ه	H, h, a, e
س	S, s	ی	Y, y, I, ı, İ, i
ش	Ş, ş	ء	’
ص	Ş, ş	چ	Ç, ç

Tablo 4. 1. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Çeviri Yazı Alfabetesi

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله على جميع أنعامه وأفضاله والصلاة والسلام على أفضل من دفنوا في التراب وأشرافه وعلى اله
وأصحابه الطيبين الطاهرين بأجمعهم أما بعد

Ma‘lûm ola ki bu fakîr ve nahîf ve çâker-i za‘îf Mustafa oğlu ‘Ömer vaţan-ı aşlıden
ki Temrûk Nâm kıasaba idi. Kefe şehrine teveccüh idüp bundan esbak İslambol’da
merhûm ve meğfûr Sulţân Süleymân عليه الرحمة والغفران Câm‘i Dâr-ı Kurrâsında ‘ilm-i
tecvid ve kıraat ve Diyâr-ı Rûm’da şâyi‘ ve münteşir kılan Mevlânâ Şeyh Aḥmed’in
rahmetu’llâh-i reis-i telâmiyesi olan üstâzım Şeyh Muḥammed el-Bebâi سره الله سرك
ḥazretlerinden Qur‘ân-ı ‘Azîmüş-Şân-ı Kıraat-i Seb‘a üzeri te‘allum edinüp bu diyâra
kaşdu şuyû‘a gelinmiş idi. El-ḥaletü hâzihî Ḥazreti Mevlânâ ve reis-i ‘ulemâ ve fużalâ
ve sâhibü’l-cüd ve’l ‘atâ müftî’z-zamân ve ma‘den-i ‘ilim-ü ma‘rifeten ve fazîleten
ve ‘izzû ve sa‘adet ve devlet ile meşhûr ve müte‘arif olan Ḥazreti Molla eş-Şerîf Mûsa
Efendi yesserallâhu mâ yeşâ-ü fiddâreyn ḥazretleri şehri Kefe’de idügi bî nazîr câmi‘-
i şerifte ihyâ ve neşretmek için bu ḥakîr-i pür takşîrlerine ümmet-i Muḥammed’e
sallallâhu aleyhi ve sellem ol eşref-i mekânda ta‘lîme emretmişler idi. İmtişâlen lil
emri’l-‘âlî ‘alâ ḳadri’t-tâḳa kelâm-ı rabbi ‘izzet-i talebeye ta‘lîm üzere idük. Allah
sübḥānehû ve te‘ālâ ‘ömrü ‘adâlet ve fazîletlerin ‘izzet ve sa‘adet rif‘at ile bermezîd
idüb ve evlâd-ı kiramların ḥuşûşan Ebu’l-Beḳâ Çelebî ki esmâ‘i’z-zamân idi. ‘Ömrü
devlet ve ‘ilmi ma‘rifet ile mü‘ammerayni idüb ve silsile-i şerîfelerin neslen bi neslin
intihâ-i devrânâ ire göre. Âmin.

وسلام على المرسلين.

Ba‘de zamân bir taraftan daḥi ‘izzetli ve fazîletli ‘azîzim ve şeyḥim efendim Şeyh
‘Abdullâh el-‘Afîfî Efendi ḥazretleri ki zamanda ‘âlim ve fâzıl ve mürşid-i kâmil ve
şeyḥ ve muḥakḳık ve ḥibr ve müdaḳḳık ḥulḳi Kur‘ân’la müteḥallık ve zâhir ve bâtın
‘ifetiyle muttasıf ve şüleḥâ fuḳarâya müte‘attıf ve cemî‘-i vucûhda müselle-i külli
‘alem kelâmım ḥaḳdır vellâhu a‘lem. Vera‘ ve zühd ve taḳvâ ve ‘ilmü ve ḥilm ve ḥayâ
bu evşâfla iştiḥâr bulmuş idi. Allah celle ve ‘alâ ḥazreti sırrı ve himmetlerini

لتنذر قوما ما أتيتهم من نذير ve bir daḥī قالت إن أبى يدعوك Sūre-i Kaşāş'da وكل أتوه داخرين daḥī Sūre- وأثاروا الأرض وعمروها Sūre-i Rūm'da فلما أتيتها نودى من شاطئ الواد الأيمن bir daḥī من قبلك مما bir daḥī ماكان محمد أبا أحد Sūre-i Aḥzāb'da لتنذر قوما ما أتيتهم من نذير من قبلك i Secde'de أتيتهم كبر مقت عند Sūre-i Ġāfir'de فأتيتهم العذاب من حيث لا يشعرون Sūre-i Zümer'de أفاء الله عليك أعتبتونى Sūre-i Aḥkāf'da قالتا أتينا طائعين Sūre-i Fuṣṣilet'de أتيتهم إن فى صدورهم ve bir daḥī الله ما تذر من Sūre-i Zāriyāt'da وأثانهم فتحا قريبا Sūre-i Fetih'de بكتاب من قبل هذا أو اشارة من علم فأتيتهم الله من حيث Sūre-i Haşr'da كذلك ما أتى الذين من قبلهم bir daḥī شىء أتت عليه إلا جعلته كارمim أم أنتم bir daḥī ءأنتم Sūre-i Tebāreke'de وما أفاء الله bir daḥī ما أفاء الله ve bir daḥī لم يحتسبوا Sūre-i Müddeşşir'de حتى أتانا اليقين ve حتى أتى kaç mevzu'da vāqı'se cümlesi kaçırdir. Ve Kelāmullah'da vāqı' أنا kelimesi gerçi elif ile yazılır. Ammā elifsiz okunur. Ve lâkin أنا üzerine vaqıf olunduğda ittifaқан elif ile vaqf olunur. Teysir'de taşriḥ olunmuşdur. İmdi bilmiş olasız ki bu zıkr olunan kelimāt-ı ṭayyibe ki maḥşūrelerdir deyū beyān olundu. Kaşr-ı hemze bu ma'dūdāne maḥşradır demek degildir. Kelāmu rabbü'l 'izzette hemze'-i maḥşūra mā lā yuḥşadır. Nihāyet mertbe mezkūrātın ba'zısını cūhele'-i kurrā sebebi cehāletleri ile med ettikleri müşāhade nicesin daḥī kātibler med yazdıkları müşāhade ve ba'zını med etmek ihtimāl olduğı için intiḥāb olunub beyān olmuşdur. يا متمم كل قصور يا مهون كل عسير يا رب تتم قصورنا هون عسيرنا

فصل أولو وأولي

'Ulā ve 'ulū faşlı yukarı faşla münāsib olmakla 'aḥabinde zıkr olundu. Bunu daḥī bilmek gerekdir ki 'ulū 'ulā kelimāti elifden sonra vāv ile yazılır. Ammā kıraet de vāv ile okunmaz kaçırdir. Evvelā Sūre-i 'Āli 'İmran'da وأولوا العلم قائما بالقسط ve yine bir daḥī bir وإلى أولى الأمر منهم bir daḥī وأذا حضر القسمة أولوا القربى Sūre-i Nisā'da ها أنتم أولاء تحبونهم أولى Sūre-i Tevbe'de وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض Sūre-i Enfal'de غير أولى الضرر daḥī أولو بقية ينهون عن الفساد Sūre-i Hūd'da ولوكانوا أولى قربي من بعد ماتين لهم ve bir daḥī الطول منهم Sūre-i İsrā'da أولى بأس شديد فجاسوا خلال الديار Sūre-i Tāhā'da على أثرى Sūre-i Nūr'da او التابعين غير أولى الاربعة ve bir daḥī ولا يأتل أولوا الفضل منكم والسعة أن يؤتوا أولى القربى Sūre-i Neml'de لتنوء بالعصبة أولى Sūre-i Kaşāş'da قالو نحن أولو قوة وأولوا بأس شديد Sūre-i Neml'de من الرجال

Sûre-i Âlûlul A'idi ve al-Bisâr Sûre-i Şâd'da أُولَى أَجْنَحَةٍ مِثْلًا وَثَلَاثَ رُبَاعٍ Sûre-i Fâṭır'da القوة Sûre-i Ṭalak'da أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يَسْلَمُونَ Sûre-i Fetih'de أُولُوا الْعِزْمَ مِنَ الرِّسْلِ Aḥḳâf'da وذرني والمكذبين أُولَى النِّعْمَةِ Sûre-i Müzzemmil'de وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ ve her mevzu'daki أولئك ve أولئكم ve أولوا الأبصار ve أولوا الأبواب vaḳi' olur cümlesi kaçırır. Ve daḥi kelimesi her ne mevzu'da vâḳi' olursa vav okunmaz hemze ile okunur. Gaflet olunmaya.

فصل في الواوین

Mü'mîn kardeş ma'lûm olsun ki ba'zı mevâzî'lara bir vâvla kitâbe olunur. Lâkin iki vâvla okunur. Sûre-i 'İmran'da وَإِنْ مِنْهُمْ لَفَرِيفٌ يَلُونِ أَلَسْتُمْ بِالْكِتَابِ ve bir daḥi لَا إِذْ تَصْعَدُونَ ve bir daḥi وَإِنْ تَلَّوْا أَوْ تَعْرَضُوا ammâ Sûre-i Nisâ'da İKİ vâv ile yazılır ve İKİ vâv ile okunur. Ba'zı meşâḥifde cühelâ küttâb bir vâvla yazarlar galettir. Bir vâvla yazılıp bir vâvla okunur ḳabîlinden değildir, lâm-ı sâkindir. Vâv evveli maẓmûmedir, vâv-ı şâniye sâkindir. Sûre-i A'râf'da وَرَى عَنْهُمَا سُبُلَ اللَّهِ Sûre-i Tevbe'de وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ Sûre-i Şu'râ'da وَالْغَاوِنَ Sûre-i Kehf'de لَا يَسْتَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ Sûre-i Zuhṛuf'da أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوْنَ Sûre-i Secde'de وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوِنَ ve daḥi دَاوُدُ her ne mevzu'da gelürse İKİ vâvla okunur. Sûre-i Tevbe'nin âhîrinde الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ de يَلُونِ yine bir vâvla okunur. Gaflet olunmaya ve's-selâm. اللّٰهُمَّ اجْعَلِ التَّوْفِيقَ رَفِيقًا.

فصل

Bu faṣıl Kelâmullah'da mev'iza ve rahmet kelimeleri merfû' ve maṣṣûb müştebih olan mevâzî'ı temyiz ve beyân eder. Ne mevzu'da maṣṣûb gerektir zikredelim. Yâ ḳârî ma'lûm ola ki evvelâ Sûre-i Bakara'da وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ Sûre-i Mâide'de وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ Sûre-i Nisâ'da وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Sûre-i En'âm'da رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ وَمَصَدَقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ Sûre-i Hūd'da وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بَلَقَاءُ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ Sûre-i Nahl'de وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بَلَقَاءُ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ Sûre-i Enbiyâ'da وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بَلَقَاءُ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ Sûre-i Nūr'da وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا Sûre-i Ḳaṣaṣ'da وَمِثْلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

فصل

kelimāt-ı dahī altı mevzi‘da vāki‘dir. Sûre-i En‘âm‘da iki yerdedir. Birisi Sûre-i Muhammed‘ün وذر الذين اتخذوا دينهم لعب ولهو bir dahī وما الحبيبة الدنيا إلا لعب ولهو ‘Aleyhi’s-Selām‘da إنما الحياة الدنيا لعب ولهو Sûre-i Hādīd‘de وذر الذين اتخذوا Sûre-i A‘rāf‘da bu iki mezi‘de واما هذه الحياة الدنيا إلا للهو ولعب Sûre-i ‘Ankebūt‘ta muḥddemdir. ‘Aksi yazılması hazır oluna. اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك.

فصل خبر كان

Ba‘zı maḥalde kâne nin ḥaberi isminden muḥaddem vāki‘ olmuştur. Bu faşlın ‘aḳabinde beyân olunur. Evvelâ Sûre-i Âli ‘İmrân‘da واما كان قولهم إلا أن قالوا Sûre-i A‘rāf‘da واما كان جواب قومه إلا أن قالوا Sûre-i Neml‘de bir mevzi‘de واما كان جواب قومه Sûre-i ‘Ankebūt‘da iki mevzi‘da, bu واما كان جواب قومه إلا أن قالوا انتنا بعداذ الله dahī birisi واما كان جواب قومه إلا أن قالوا اقتلوه Sûre-i Rûm‘da ثم كان عاقبت الذين أساءوا السواى de واما كان عاقبت الذين أساءوا السواى Sûre-i Cāşīye‘de واما كان حجتهم إلا أن قالوا Sûre-i Hāşır‘da واما كان عاقبتهم أنهما فى النار خالدین فيها Sûre-i Hāşır‘da beyāna muḥtāc olması ekşeriyye kânenen soñra oḳunmaḳdır. Bu kelimāt-ı ṭayyibeniñ müsteşnâ olduḡı ‘avāma nā ma‘lûm olunduḡundan ötreder ki küstaḥâne zıkr ulundu. اللهم أعلم بالصواب وإليه المرجع المأب.

فصل وصيت الكاتبين

Kâtibü’l- Ḳur‘āni’l- ‘Azīm ḳarındaşlara vaşiiyyet budur ki evvelâ Sûre-i Hūd‘da فالم Kâtibü’l- Ḳur‘āni’l- ‘Azīm ḳarındaşlara vaşiiyyet budur ki evvelâ Sûre-i Hūd‘da فالم Zîrâ Ḥazreti ‘Oşmân rażiyallāhu ‘anhu nûn yazmamışlar. Hikmetini yine onlar bilür. Ammâ Sûre-i Ḳaşaş‘da واما كان عاقبتهم أنهما فى النار خالدین فيها Sûre-i Hāşır‘da beyāna muḥtāc olması ekşeriyye kânenen soñra oḳunmaḳdır. Bu kelimāt-ı ṭayyibeniñ müsteşnâ olduḡı ‘avāma nā ma‘lûm olunduḡundan ötreder ki küstaḥâne zıkr ulundu. اللهم أعلم بالصواب وإليه المرجع المأب.

ولا أولادهم de فى الحيوۃ الدنيا وأولادهم de ولا تعجبك أموالهم وأولادهم إنما يريد الله أن يعذبهم بها فى الدنيا deyu ğalat yazılmaya. Sûre-i Yûnus'da لئن أنجانا من هذه لنكونن من الشاكرين En'âm'da Sûre-i En'âm'da Sûre-i Muḥammed منهم من يستمع إليك dir. Ve yine Sûre-i En'âm'da Sûre-i Muḥammed منهم من يستمع إليك ammā Sûre-i Yûnus'da Sûre-i Fâtır'da ولو يؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترك عليها من دابة Sûre-i Nahl'de Sûre-i Fâtır'da فأتيا فرعون فقولا إنا رسول Sûre-i Şu'arâ'da ولو يؤاخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة ammā Sûre-i Tâhâ'da رب العالمين yazıla. Sûre-i Fâtır'da ومن الجبال Sûre-i Şaffât'ta مكنون بيض de bi fetihle yazıla. Sûre-i A'râf'da والنجوم مسخرات de dört kelime daḥî manşupdur. Tânin kesrası naşp yerinedir. Ammā Sûre-i Nahl'de والنجوم مسخرات, manşupdur, Sûre-i Baḳara'da واذ نجيننا كم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب يذبحون أبناءكم كم de vâv yazılmaya. Sûre-i İbrâhim'de واذ أنجاكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب يذبحون أبناءكم كم de vâv yazılmaya. Sûre-i A'râf'da واذ أنجيناكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب يقتلون أبناءكم ammā Sûre-i A'râf'da واذ قلنا ادخلوا هذه القرية فكلوا منها حيث شئتم رغدا Sûre-i Baḳara'da واذ قيل لهم اسكنوا Sûre-i A'râf'da وادخلوا الباب سجدا وقلوا حطة نغفر لكم خطاياكم وسنزيد المحسنين bu iki هذه القرية وكلوا منها حيث شئتم وقلوا حطة وادخلوا الباب سجدا نغفر لكم خطيئاتكم سنزيد المحسنين ayet-i kerime ğalaṭ yazılmaya. Sûre-i A'râf'da دعوا الله ربهما de vâv meftûḥadır. Ammā Sûre-i Loḳmân'da, Sûre-i 'Ankebût'ta, Sûre-i Yûnus'da vâv دعوا الله مخلصين vâv mazmûmedir. Aşlını 'ulemâ efendiler bilürler, 'avâm bilmezdir. Biri teşniye ve üçü cem'idir. Ammā Sûre-i A'râf'da لئن آتيتنا صالحا dir. Sûre-i Tevbe'de لئن آتيتنا من فضله dir. Sûre-i Ra'd'da bir mevzi'de قالت رسلهم gelür. Ondan soñra aşığı bir mezi'de قالت لهم gelür. Sûre-i A'râf'da أن يخرجكم من أرضكم فماذا تأمرون Sûre-i Şu'arâ'da أن يخرجكم من أرضكم بسحره de yazıla. Ammā Sûre-i Tâhâ'da ويريد أن يخرجكم من أرضكم بسحره dir. Ya'ni teşniyelerdir. Sûre-i Loḳmân'da وإن جاهدك على أن تشرك dir, aksi yazılmaya. Sûre-i Âli وما جعله الله إلا yazıla. Sûre-i Enfâl'de وما جعله الله إلا de mü'ahḥardır. 'Aksi yazılmadan وسيقى الله عملكم ورسوله ثم تردون إلى عالم فآيلا dir. Ondan aşığı fâyla وسيقى الله عملكم ورسوله والمؤمنون وستردون إلى عالم الغيب والشهادة

فصل همزة الوصل

Bu nüsha ki yazıldı ve qavā'id ki beyān olundu 'avām içündür. Ve cühelā'-i qārī içündür. 'Ulemā efendiler yazana vardır ki ma'lūm olmaya. Allah te'ālā vücūd-u şerīfelerin mu'ammer eyleye. Ve telāmizelerī ile inqirāz ettüren dünyāda aksan olmaya. Yine 'avām için bir qā'ide çün beyān olunsun. Hemze-i vaşlī qā'idesi budur ki ibtidāda şābit ve dercede sākit ya'ni ortada vāqī' olsa sākit olur. Bu aḥvālī daḥī 'ulemā efendiler bilür. Murād 'avāma nāsı bildirmektir. Cümleden biri Sūre-i İhlāş-ı Şerīf'de قل هو الله احد deyu vaqf etmek var yāḥud vaqf etmeyüb الله الصمد ile vaşl etmek var. Eger murādın الله الصمد de luğatın Allāh'ın hemzesini şābite gelüb ibtidā itmek dilersek احد de vaqf etmek lāzımdır. Vaqıf ise teneffüs ile ḥāşıl olur. Bilā teneffüs vaqf-ı qat'a olmaz. İmdi احد de teneffüs idüb soñra Allāh'ın hemzesini şābite kılub الله الصمد de birsek فيها ونعمه ve eger vaşıl etmekdelerse dalına zammeyi iki virmeyub bir zamme vir. Ve bir zammesini alub bir nūn-u meksūra peydā eyle de vaşıl ile ya'ni الله الصمد diyesen. Hemze-i vaşıl ise dercede vaqī' olmuş olur. İşkād edesin ya'ni terk idüb oqumayasın. Ve nūn ki meksūr olmasının vechi 'ulemā efendilere ma'lūmdur, nāmı bilmez. Nūn ise sākinedir. Hemze'-i vaşla mülākī olıcaq ictimā'-i sākineyn olur. 'Ulemā efendilerin bir qā'ideleri vardır. اذا حرك حرك بالكسر deyu nūna kesra ḥarekesi virdüğümüzün sebebi budur. Ammā bir türlü daḥī vardır ki cehle'-i qurrā احد الله الصمد deyu bilā teneffüs احد dālını sākin idüb Allāh'ın hemzesini vaqıfsız işbāt iderler. Hemze dercede şābit olmuş olur. Laḥn olur ve ḥaṭā-i fāḥiş olur. 'Ulemā efendiler ki billāhi cümle 'arabın qavā'idine muḥalif olur. Bu aḥvālī birbirine vaşıyyet iden mü'min kardeşlere Allah te'ālā eyleye. Āmin. Benim qarındaşım bu laḥinden ihtirāz üzere olalım. Ḥuşūşan hemze-i vaşlı dercede işbāt-ı laḥindir. Ve ḥaṭā maḥzır deyu mufaşşal şerḥi beyān etmişdir. Ve nice kitabda meşṭurdur. Nāsın ekşerī bu ḥāle mubtelādır. Allah-ü Te'ālā ḥalāş eyleye. Ne kıyās idersiz insan müellifi olan kitabda, bir kimse hemze-i vaşlı qā'ideye muḥalif etse. Efendiler düḥul te'arruż ederler, qabul olmazlar Allah-ü Te'ālā'nın bizzāt kelām-ı qad'inde hemze-i vaşlı qā'ideye muḥalif itdüğüne ulemā efendiler rızā virmezler ve qayle almazlar bilürüz ismi a'lem.

فصل

Bir ğarīb ibtilāmız daḡī var. Şıbyān-ı mektebte du‘āya ve istiskāya çıkarırlar. İhlāş-ı şerifi mükerraran kırāet etdiklerinde قل هو الله احد كفو احد deyū ḡāşā hemzeyi med idüb şa ile دال beynine bir elif-i fāşıla getürüb kırāet iderler. Nolaydı efendilerimiz hazretleri tenbih ve te’kīd buyurub bu meḡūle laḡn-i fāḡişi men‘ ve def‘ idelerdi. Çok nesne deġil men‘ i ḡabil ve def‘ i cüz’ī idi.

فصل

Ve nâsiñ mübtelâ olduğı mevzi‘in biri daħî Sûre-i Mâide‘de **على ان لا تعدلوا** de vaķıf etmezsizin **اعدلوا** deyü bilâ teneffüs hemze-i vaşlı dercede işbât ideyorlar. Sûre-i Tevbe‘de **سبيل الله في سبيل الله اناقلتم** de vaķıf etmeden hemze-i vaşla kesra virüb işbat ideyorlar. Sûre-i Tâhâ‘da **لنريك من آياتنا الكبرى** da vaķıf etmeyüb **اذهب الى فرعون** deyü hemze-i vaşla kesra viriyorlar. Ve yine bu sûrede **اخى اشد** deyü hemzeye zamme virüb dercede işbât ideyorlar. Ve yine **اذهب واصطنعتك لنفسى اذهب ولا تتيا فى ذكرى** cümlesi bu kabîldendir. Benim ruħum eger hemze-i vaşlıñ mâ kablinde teneffüs iderseñ hemzelerle ibtidâ ile şâbit olsan eger mâ kablinde teneffüs etmedense. Sana vaşıyyetim **على الا تعدلوا** bu olsun kim **الله احسن الله الصمد** bir nûn-u maksûra ile böyle diyesin **اعدلوا** diyesin ve daħî **سبيل الله اناقلتم** diyesin ve daħî **اصطنعتك لنفسى اذهب** diyesin ve daħî **اذهب واصطنعتك لنفسى اذهب ولا تتيا فى ذكرى** diyesin. Hemze-i vaşlıları dercede işkat idesin. Yâni okumayasın. Bu bir kaç âyet ‘izâme maħşûşa degildir. Hâzreti Kûr‘ân‘da vâķi‘ hemze-i vaşıl **لا يعد ولا يحصى** dır. Cümlesiniñ aħvâlî budur. Nihâyet bu bir kaç âyet-i kerîme âyet-i kaşıradan olmağıle ekser-i vaķıf olunmayub vaşıl îde kılmışlardır. Ol ecelden zıkr olunmuşdur. **اللهم اهدنا بهدايت الاخلاص وعافنا بعناية الاخلاص**

فصل قاعدہ ابن

Kātib kardeşlere ibn kâidesi bayân olunsun. Bilmek gerekir ki ‘ilmîn beyninde vâkı‘ olan ibn kelimesiniñ hemzesi yazılmaz eger ibn şıfat vâkı‘ olursa. Ammā şıfat olmayub haber vâkı‘ olursa hemze yazılır. Kitabda kâ‘ide budur. Ve lâkin Hâzreti Kur’ân’da vaki‘ عزير ابن الله و مسيح ابن الله ibn haber vâkı‘ olmuşdur, hemze yazılır. Oña

haml idüb عيسى ابن مريم de ibn şıfat vâkı‘ olduysa dahî hemzesini yazmağa cümle küttâb meşâhıfe ictimâ‘ etmişlerdir. Resmi Hâzreti ‘Oşmân’da rażıyallâhu ‘anhu böyle meşûrdur. Gerçi kâ‘ide-i ‘arabiyyeye muhâlif görünür. Ammâ muhâlif degildir. Hâzreti Kır’ân’da vâkı‘ evvelâ ibnler عيسى ابن مريم, مسیح ابن الله, وعزیر ابن الله, مسیح ابن مريم ve عيسى ابن مريم ile عيسى ابن مريم de hemze yazılmanın veçhi sâyir ‘ilmin ki ma‘hûd olanlardır. Zeyd bin ‘Amr gibi ve Hâlid bin Velîd gibi. Bunlar evvel mertebede değıdır. Onunçün hemzesi Hâzreti Kır’ân’da yazılıdır deyu buyurdılar. İmdi ol ma‘hûd olan Zeyd bin ‘Amr gibi ve Hâlid bin Velid gibi olmadıysa kâ‘ide-i ‘arabiyyeye muhâlif olmamış oldu. Zîrâ ‘İsâ müzekker ‘ilmidir. Ve Meryem mü’ennes ‘ilmidir. İmdi ‘ilmin beyninde ibn hemzesi yazılmak müzekkerin beyninde olan ibniñ hemzesi almış. Kâtib qarındaşlar bu kâ‘ide bir hoşça hıfz ile ve zabt ile. يا عالما بخالى عليك اتكالى.

فصل القاعدتين

Ve bir kâ‘ide dahî budur ki اقيموا اصلوة kâfdan soñra yâ yazılsa ‘aķabinde olan الزكوة tânın zammesiyle gelür, vâv sakın olur. Ammâ اقاموا الصلوة kâfdan soñra elif olsa ‘aķabinde الزكوة de tânın fethayla vâvın zammeyle gelür. Ammâ eger اقيموا ve eger اقاموا âķirinde cem‘ vâvı olmak şartdur. Aşlını ‘avâm bilmez. ‘Ulemâ efendiler bilür. اقيموا emri hâzır olur. اقاموا fi‘li mâzî olur ve’s-selâm.

فصل

Ve bir kâ‘ide dahî budur ki Allah te‘âlâ kelâmında mevâzi‘ i keşirada vâkı‘ olmuştur. Her kelime ki evvelinde lām ola ve âķirinde nûn-u te’kid ola ol meķûle lâmlar meftûh olur. Sûre-i Nisâ’da فليبتكن فليغيرن gibi. Sûre-i Nahl’de لتبينن gibi. Bu meķule kelimât-ı şerife Hâzreti Kır’ân’da konu çoktur. Eger su’âl olunursa ليطمئن de lām meksûr nûn müşeddedir dirlerse biz cevâb virürüz ki gerçi nûn müşeddedir. Ve lâkin nûn te’kid

degildir. Nefsi kelime nündür. Lām onunçün meksûradır. Qā‘ idemize ħalal virmez.
والسلام تم الكلام رب اجعلنى مقيم الصلوة ومؤتى الزكوة

فصل روايت حفص

Çünkü bu defter ‘Āsım Qırāeti’nden Ĥafş rivāyeti üzere olmuştur. Ĥazreti Qur’ān’da Ĥafş’ın ne rivāyeti var ise beyānı bizzarūri lâzım olmuştur denile. İmdi din qarındaşım Qur’ān ‘azīmü’ş-şān içre Ĥazreti Ĥafş’ın bir mevzi’de imālesi vardır. Sûre-i Hūd’da mişāli بسم الله مجريها de imāle ider. İmāle deyu elifi yāyā meylettirmege yāḥūd fetha ‘i kesraya meylettirmege derler. Bunun keyfiyeti semā‘a efvāh-ı meşāyihdan fehm olunur.

فصل

Bir mevzi’de daḥī işmām vardır. Sûre-i Yūsuf’dadır. Mişāli مالك لا تامنا de nūnu işmām ider. İşmām ana dirler ki şefeteyn şu‘ belendirib zammeye işāret idesin ammā şavt ve sedā çıkarmayasın. Faraza nūnu zamme ile okuduğunda niceside ana zuhūr iderse bi‘ayniḥi şöyle idesin. Lākin şavt işittirmeyesin. Bu işmāmda Qurrā-i Seb‘a müttefiklerdir. Bir daḥī efvāh-ı meşāyihdan ma‘ lum olur.

فصل

Ve bir mevzi’de daḥī şılası vardır deñile. İmdi Ĥazreti İbn Keşir rahmetullahi mā ḳabli sākin zamirleri ki cümlesini şıla ider. Ĥafş Ĥazretleri bu ḥuşuşda bir mevzi’de İbn Keşir’e muvāfık ider. Mişāli Sûre-i Furḳān’da ويخلد فيه مهانا fihi zamīrini şıla ider denile. Nice ider. İştılāḥ-ı kurrāda şıla aña dirler ki zamīriñ mā ḳabli maẓmūm yāḥūd meftūḥ olsa şıla idüb telaffuzda bir vāv peydā iderler وناديه وموازينه, ورسوله gibi. Ve zamīriñ mā ḳabli meksūr olsa şıla idüb bir yā peydā iderler. Mişāli به gibi ve على رسوله gibi. Ammā zamīriñ mā ḳabli sākin olsa kurrā rahmehümüllah şıla etmeyüb iḥtilās ile okurlar. İllā İbn Keşir mā ḳabli sākin olan zamiri daḥī şıla ider. فيه de فيهي okur. Ĥafş daḥī ana muvāfaten مهانا deyu hā‘-i şıla idüb telaffuzda yā ḥāşıl ider. Ammā kitābette فيه yazılır. Bu daḥī semā‘ ile āsān olur ve’s-selām.

فصل

Bir mevzi‘de daḥī teshil vardır. Teshīl deyü hemzei taḥkik etmeyüb hā ile hemze beyninde telaffuz etmege derler. Miṣāli Sûre-i Fuṣṣiletde اعجمى وعربى hemze-i ūlā‘i taḥkik veṣṣān‘i‘i teshil ider. Ya‘nī hā ile hemze beyninde telaffuz ider. Ehle mürāca‘at ile hāşıl olur. Bilmeñ müşkidir ve’s-selām.

فصل

Ve dört mevzi‘de sektesi vardır. Sekte şuna derler ki bir kelimenin āḥir harfinde sukūn ile tevekkıf itsen teneffüs etmesen şol miḳdār tevekkıf idesin ki sāmi‘ olan seni vaḳıf ettin zan eyleye. Ammā ol ḥalde teneffüs cāiz degidir. Eger ol ḥalde teneffüs etseñ sekte olmaz vaḳıf olur. İmdi ḥāşıl kelām kılman ki āḥir ḥurūfi üzerine sūkūn ile bilā teneffüse tevekkıf dirler. Miṣāli Sûre-i Kehf‘de ولم يجعل له عوجا deyü elif üzerine bir miḳdār tevekkıf bilā teneffüs idüb ba‘de قیما deyu okuyasın. Ve bir daḥī Sûre-i Yâsin‘dedir. Miṣāli من بعثنا من مرقدنا deyü bilā teneffüs bir miḳdar tevekkıf idüb ba‘de هذا ما وعد الرحمن diyesin. Ve bir daḥī Sûre-i Kıyāme‘dedir. Miṣāli وقيل من deyü bilā teneffüs tevekkıf idüb soñra راق وظن انه diyesin bir daḥī Sûre-i Muṭaffifin‘dedir. Miṣāli ران على قلوبهم işte Ḥafş‘ın sektesi şöyle olur. İmdi benim din kardeşim bu ḳavā‘idī maḥallinde bir ḥoşça icrā itmeñ gereksin. Ve illā ehline mürāca‘at ve muḳārane eyle.

فصل

Ve bir mevzi‘de daḥī idḡam vardır. Sûre-i Hūd‘dadır. İdḡamıñ ḳā‘idesi ma‘lumdur. Miṣāli يا بنى اركب معنا ya‘nī yāyı mime ḳalb idüb mimi mimde adḡam ider ve’s-selām.

فصل

Ammā cümle ḳurrā raḥimehüm Ḥafş ile ma‘an etdikleri idḡam mümāsebeti ile zikri lâzım oldu ile olsa cümleñiñ mütefekun ‘aleyh olan idḡam lam rāda idḡam olmaḡdır. Miṣāli بل رب ve قل رب gibi. Lāmı rāya ḳalb idüb rāyı rāda idḡam ider. Bu idḡam lam sakın oluḡdadır. Eger lam sakın olmasa Ḥafş idḡam itmez. Bu idḡam Ḥafş‘a maḥşuş deḡildir. Cümle ḳurra ma‘andır ve’s-selām.

فصل

Ve yine münāsebet ile ittifāk olan idgāmları beyān olunsun. Gerçi defterimiz tecvide te‘alluk için degildir. Lākin idgām münāsebetiyle bir miqdār lāzım oldu. Mü‘min kardeş bilgil ki cümle kurrā ile Hāfş ba‘zı harfi ba‘zı harfe mülākī olduḡta evveli sākin ise idgām iderler. Eger maḥrecleri bir ise ol harfleri ط ve تا ve دال bunlardır. Ve daḥī ظ ve ثا ve ذال daḥī bunlardır. Üçünüñ maḥreci birdir. Ve üçünüñ daḥī maḥreci birdir. Ve bu altı harfiñ ikisi ḡalḡale harfidir ط ve دال harfidir. Ammā ثا da ḡalḡale olmaḡ za‘ifdir. Bilki hiç yokḡdur. Ve bu iki harf ḡalḡale olmaḡ kendüleri sākin olub kendi cinslerinden ḡayri harfe mülākī olduḡlarınadır. Ve daḥī maḡārecleri bir ise de şıfatları teḡāyürlerdir. Meḡārici bir olmaḡla idgāmlarına tecānis iṡlāk iderler. Ve ḡalḡale deyü lügatda diretmege ve pekce itdürmege dirler. Ammā kendüleri birbirinin cinsine mülākī olsalar ve evvelki harfi sākin olsa evvel zamanda idgām olur. Evvela ḡalḡalenin mişāli تَطْمِنُ gibi. وَلَقَدْ آتَيْنَا طـا cinsinden ḡayri mime mülākī oldu ve دال cinsinden ḡayri hemzeye mülākī oldu ḡalḡale oldılar. Ve şāniye idgāma mişāli لَنْ بَسَطَ gibi ve تا da adḡām olur. طـا niñ iṡbākı را ile olmamaḡ üzere. Ve دال daḥī تا de idgām olunur. Mişāli وَقَدْ تَعْلَمُونَ، وَقَدْ تَبَيَّنَ gibi. Ve تا daḥī دال da ve طـا da idgām olunur. Mişāli فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ gibi. Bu ma‘lumdur ki idgām ba‘de’l-ḡalḡ olur. İdgām olduḡda ḡalḡale mümkün olmaz maḡvolur. Ve yine zālīke ظـا da idgāmına mişāl اِذْ ظَلَمُوا gibi. Ve ثا niñ ذال de idgāmına mişāl يَلْهَثُ ذَالِكَ gibi. İmdi benim cānım bu idgām bu birkaç mezkūr olan kelimāt-ı laṡife maḡşuşa deḡil. Her vāḡi‘ olan mevāzi‘ da icrā oluna zīrā ḡā‘ide-i kulliyyedir ve’s-selām.

فصل

Bir ḡā‘ide-i küllihi daḥī beyān idelim. İttifākıdır. Ammā Hāfş daḥīl evvel ācilden lāzım oldu. Ḳur’ān-ı Şerīf’de را harfi meksūr olsa yāḡūd sākin olub mā ḡabli meksur olsa ve kesrası daḥī aşlı olsa bu iki ḡalde را terḡik olur. Ya‘nī incecik olub okunur. Meksūruñ mişāli شَرَعَةٌ وَمِنْ هَاجَا gibi daḥī را sakın olsa mā ḡabli meksūruñ mişāli شَرَعَةٌ وَمِنْ هَاجَا gibi. Ammā bu meḡūle terḡik olamaḡ را harfi mā ba‘dinde harfi isti‘lā bulunduḡda ol zaman را yine aşlı üzere tefḡīm olur. Ve harfi isti‘lā dediḡimiz yedi harfidir. Bunlardır:

harfleridir. Mişâli Sûre-i Tevbe'de **لَمِنْ حَارِبِ اللَّهِ** dir. Sûre-i En'âm'da **فِي قَرْطَاسٍ فَلَمْسُوهُ** dir. Sûre-i Amme'de **كَانَتْ مَرْصَادًا** dir. Sûre-i Fecr'de **لَبَا** dir. Ve yine Sûre-i Tevbe'de **مِنْ كُلِّ فَرْقٍ** dir. Bunlar herbirisi tefhîmdir. Mâba'dlerinde harfî isti'lâdan **صَاد** ve **طَا** ve **قَاف** bulunduğu için. Hâzreti Kır'ân'da bu üç harf bulunmuştur bâkîdur. **تَا** harfe mişâl yokdur. Fe ammâ Sûre-i Şu'arâ'da **فَرْقٍ** **كُلِّ** **فَرْقٍ** de gerçi **رَا** nın mâba'dinde Hürûf-u İstî'lâ'dan **قَاف** vardır. Ve lâkin tefhîm ve terkîk câizdir. **قَاف** meksur olub **رَا** kesrateyn beyninde vâkî' olduğu için ve kesrası 'ârîz olsa yine tefhîm olur. Mişâli **اِنْ اَرْتَبْتُمْ** gibi **اِرْجِعُوْنَ** gibi **اِلَى رَبِّكَ** gibi. Ve bir dahî sâkin **رَا** nın mâkabli meksur olmayub ol dahî sâkin olsa **رَا** nın mâkablinin mâkabli mâkabli hükümündedir. Mişâli **مَطْلَعُ الْفَجْرِ** gibi. Hâl vakıfta ammâ Hürûf-u İstî'lâ'da **رَا** nın mâkablinde vâkî' olsa hâletü vakfında ol dahî yine tefhîm olur. Mişâli Sûre-i Sebe'de **عَيْنِ** **وَالسَّلَامِ** **الْكَلَامِ** **اعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ** **شُرُورِ** **انْفُسِنَا** **وَمِنْ** **سَيِّئَاتِ** **اعْمَالِنَا**

فصل كلمة مختلف فيها

Budur ki âhîr dibâcede zîkr olunmuş idi ki bu evrâk Hafş rahmetullâhi rivâyeti üzeredir. Sâbir Kır'ân'dan hâlta olunamaz. Zîrâ diyârımızda meşhûr oldur demiş idik. Şimdi naşları ba'zî kıraet ile Hafş'ı mümtâz idelim. Allah-ü te'âlâ müyesser ide. Evvelâ Sûre-i Aẖzâb'da üç yerde kelime âhîrinde elif yazılır. Vaşlında elifsiz okunur. Ve vakfında elif ile okunur. Birisi **وَتُظَنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا** ve bir dahî **اَوْاطَعْنَا الرُّسُولَا** ve bir dahî **وَاضْلُونا السَّبِيلَا** dir. Bu mezkûr olan üç mevzî'da bir elif serhîla yazalar ki hâle vakfa işâret ola. Sûre-i Hel Etâ'da **قَوَارِيرَا** de Hafş eger vakıf etmeyüb ikisini dahî vaşıl etse tazdığımız üzere ikisini dahî elifsiz okur. Eger ikinci **قَوَارِيرَا** da vakıf etse **رَا** nın sukûnu üzere vakıf ider. Eger evvel ki **قَوَارِيرَا** de vakıf etse **رَا** dan soñra bir elif getürüb elif üzerine vakıf ider. Sûre-i Kehf'de **لَكِنْ هُوَ اللَّهُ رَبِّي** de Hafş **لَكِنَا** de vakıf etse nûndan soñra bir eli getürüb elif üzerine vakıf ider. İmdi kâtib olan mü'min kardeşlere lâyıık ve münâsib olan oldur ki Hafş rivâyeti üzere olan kelâm-ı şerifde evvelki kavâirde bir elif ve **لَكِنْ** kelimesinde bir elif serhîle yazalar ki hâletü vakfa işâret ola. Ve yine sâbir kırrâdan rahimehümullâhü Hafş'ın mümtâz olduğu yer ki zîkr olunur. Ammâ bu

faşilda tertîb âyeti mümkün degüldür. Mü'min kârdişler Hâfş rahmetullâhi iki mevzi'de يومئذ kelimesi mîmiñ okur birisi Sûre-i Hüd'da ومن خزی يومئذ de mîm-i meksûradır. Sûre-i Me'âric'de عذاب يومئذ لو یفتدی من de dahî mîm-i meksûradır. Ve yine bu sûrede حمیمین حمیما ولا یسأل حمیمین یا de meftûhadır. Sûre-i Kehf'de الشیطان الا واما انسانیه da Sûre-i Fetih'de بما عاهد علیہ الله de ha s1 ve علیہ niñ ha s1 ikisi de dahî zammelidir. Sûre-i Rûm'da ضعف من خلقکم من الله الذی ایet-i kerimesinde üç kere ضعف kelimesi vardır. ضا dañ fethayla da zammeyle de câizdir. İkisi dahî rivâyet-i Hâfş'dır. Sûre-i Qad Eflaha'da اتخذناهم سخریا امزاعت Sûre-i Şâd'da اتخذناهم سخریا حتى انسوکم bu iki sûrede سخریا niñ س i kesrayladır. Ammâ Sûre-i Zuhruf'da لیتخذ بعضهم بعضا سخریا in zammeyledir. Sûre-i A'râf'da واخذنا الذین ظلموا بعذاب بئس بما كانوا یفسقون Ya'ni meftûha, hemze-i meksûra, yâ-i sâkinedir. Sûre-i Qad Eflaha'da ثم ارسلنا رسلنا تنتری tenvînsız ve فعلى veznidir. Sûre-i Bakara'da فلما تبين له قال اعلم ان الله فعلى veznidir. Elkindif-i meftûha mîm maẓmūmedir. Sûre-i En'âm'da فبهدى هم اقتده ۱ dal meksûra ha sâkinedir. Sûre-i A'râf'da Sûre-i Şu'arâ'da ارجه قالوا hemze meftûha را sâkine جيم meksûra ha sâkinedir. Sûre-i Neml'de اذهب بكتابی هذا فالقه bu dahî hemze meftûha لام sâkine قاف meksûra ha sâkinedir. Sûre-i Nûr'da ويخشى الله ويتقه يا ve تا meftûha قاف sâkine ها maksûra ve تا hem müşeddededir. ha bilâ şıladı. Sûre-i Zümer'de وان تشكروا يرضه لكم de ya meftûha را sâkine لئن ve لئن لم ينته şu'be'siz ihtilâsladır. Sûre-i Hüd'da ما نفقه كثيرا مما لئن لم تنته şu'be câiz değildir. Haṭâyaya maḥzdır. Şefeteyni şu'belendirmeyub ihtilâs ile geçmek gerekdir. Şu'be dedikleri Şefeteyni sökültüb dişlerinden ırak ayırub meydana çıkarmağa dirler. Ve ihtilas deyü harekeniñ ثلثان virmege dirler. Ravm'in aksidir. Ve Ravm deyü harekeniñ ثلث virmege dirler. Ve müşeddid harf üzerine vaķıf olunsa ravm onda olur. Eger meftûh ise dahî lâbid hâşıl olur. Ravm ve işmâm tecvîd kitablarında tafşîl olunmuşdur. Bu nüshâda dahî icmâlen zikrolundu. Tafşîle ḥâcet yokdur. Birkaç kelimât-ı şerife dahî Hâfş'a maḥşuşdur. Beyân idelim. Hâfş'ı mümtâz idelim. Ve her ne mevzi'de هـ زوا okursa زا niñ zammeyler, vâvladı. والقدس ve خطوات kelimeri kaç mevzi'de olursa دال in zammeyledir. Ve dahî انن kelimeri ne mevzi'de

vāḳi‘ olursa ذال in zammeyledir. Sûre-i İhlâş-ı Şerîf’de de fa niñ zammeyledir ve و iledir. Sûre-i Bakara’da, Sûre-i Nisâ’da, Sûre-i Enfal’de bu üç sûrede vāḳi‘ olmuşdur. Kıraette ve kitapta hemze iledir. یا ya nokta konmaya ve یا ile okunmaya. Kıraet-i Seb‘a’da yokdur. Ancak ‘şerede Ebû Ca‘ fer rahmetullâhi ya ile kıraet ider. Ve iki yerde ابل kelimesi vardır. با niñ kesrayladır. Kıraet-i Seb‘a’da ba niñ sukûnu yokdur. Lüğat-ı ‘arabda olsa ‘aceb olmaz. Qur’an’da yokdur. Bu ابل kelimesi birisi Sûre-i En‘âm’da ومن الابل اثنين ve birisi daḥî Sûre-i Hel Etâka’da افلا والسلام على من اتبع الهدى bunlardır. ينظرون الى الى الابل

فصل الهمزة المختلفة فيها

Qur‘ân-ı Şerîf’in evvelinde iki hemze olan kelimât-ı tayyibe vardır ki qurrâ rahimehümullâh ihtilâf üzeredir. Hâzreti Hâfş rivâyetini temeyyiz lâzımdır. Ne mevzi‘ de bir hemze ile okur, ne mevzi‘ de iki hemze ile okunur beyân idelim. Evvelâ Sûre-i A‘râf’da انكم لتأتون الرجال شهوتن انكم bir hemze iledir. Bir daḥî bu sûre-i kerimede قال فرعون آمنتم به قبل ان آذن ان niñ hemzesi birdir. Bir daḥî ان لنا de ان لنا نحن الغالبين قال de bir Hemze-i Memdûde iledir. Sûre-i Tâhâ’da انتم له de Sûre-i Şu‘arâ’da قال de üçü daḥî birdir. Ammâ bu sûre-i kerimede ان لنا لاجرا de hemze ikidir. Sûre-i Neml’de انكم لتأتون الرجال de hemze ikidir. Ve yine bu sûrede مع الله beş mevzi‘ de gelür. Beşi daḥî iki hemze iledir. Sûre-i ‘Ankebût’da انكم لتأتون الفاحشة de Hâfş rivâyetinde hemze birdir. Ve yine bu sûre de انكم لتأتون الرجال de yine Hâfş rivâyetinde hemze ikidir. Bu hemze onda ihtilâf çokdur. Hâzreti Hâfş sāyir qurrâ beyninde mümtâz içün diğerk evvelinde iki hemze ile kelime Qur‘ân’da keşir ol vuḳu‘dur. İhtilâf olmadığı içün terk olunmuşdur. رحمت الله عليهم اجمعين

وصيت القارى

Budur ki nice mevzi‘ de فاحكم ح niñ ve م iñ sukûnu iledir. Ammâ Sûre-i Âli ‘İmran’da ولكن كانوا انفسهم de hemze fetḥa م mazmûmedir. Ve nice mevzi‘ de خالدين فيها د niñ kesrayladır. Ammâ Sûre-i Hâşr’da خالدين فيها de meftûḥadır. Ve nice mevzi‘ de من عبادنا صالحين ح niñ kesrayladır. Ammâ Sûre-i Taḥrîm’de من عبادنا صالحين ح niñ kesrayladır.

oğuyasın. Sûre-i En'âm'da قل اغير الله اتخذ niñ hemzesi kaçır' dır. Fetha ile oğuyasın. Sûre-i Kehf'de فاعينونى بقوة اجعل بينكم de hemze-i fethayla oğuyasın. Sûre-i kehicv da كهيعص de hemzeleri fethayla oğuyasın. Ve yine bu sûre-i kerîmede اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمان عهدا de hemze-i fetha ile oğuyasın. Sûre-i Kaşas'da هو اهدى منهما اتبعه , هو اتبعه hemze-i kaçır' dır. Fetih ile oğuyasın. Sûre-i Şâd'da استكبرت ام كنت de hemze-i fetih ile oğuyasın. Ve istigfâr fi' li her ne mevzi' de vaқи' ise ya' nî estagfîrullâh da lafzatullâh fetha ile oğuyasın. Raf' olmak ihtimâl değildir. وبالله التوفيق

فصل الیاء المحذوفة والاكتفاء بالكسر

Bil ve oña ol ki kitâbullâhta یا ħazf olunub kesralı iktifâ olunduğî mevzi' ne miğdar ise beyân olunur. İnşâallah tertibiyle cümlesi yüz otuz üçdür. Evvelâ Sûre-i Bakara'da altı mevzi' dedir. فاتقون يا اولی الالباب , واذا دعان , ودعوة الداع , ولا تكفرون , فاتقون , فارهبون ve فاتقوا الله واطيعون وخیى الله dir. Bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i Âli 'İmrân'da üç mevzi' dedir. فسوف يؤت الله المؤمنين وسوف يؤت الله المؤمنين bir mevzi' dedir. Sûre-i Nisâ'da bir mevzi' dedir. فلا تخافوهم وخافون bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i Mâide'de iki mevzi' dedir. فلا تخشوا الناس ولا تشتروا bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i En'âm'da bir mevzi' dedir. ثم كيدون Sûre-i A'râf'da iki mevzi' dedir. فلا تنظرون Sûre-i Yûnus'da iki mevzi' dedir. وننج المؤمنين , ولا تنظرون , ثم تنظرون فى ضيفى , ولا تحزون فى ضيفى , ثم تنظرون bir dağî bir mevzi' dedir. فلا تنظرون Sûre-i Yûsuf'da beş mevzi' dedir. انه من يتق , ولا تقربون , من الله فارسلون , حتى توتون موثقا Sûre-i Ra'd'da dört mevzi' dedir. bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i İbrâhîm'de üç mevzi' dedir. فتقبل , بما اشرکتون من قبل , وخاف وعيد Sûre-i Hicr'de iki mevzi' dedir. فلا تفضحون Sûre-i Nahl'de iki mevzi' dedir. Bir dağî bir mevzi' dedir. فاتقون يا اولی الالباب , واذا دعان , ودعوة الداع , ولا تكفرون , فاتقون , فارهبون Sûre-i İsrâ'da iki mevzi' dedir. فاتقوا الله واطيعون وخیى الله dir. Bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i Kehf'de altı mevzi' dedir. ما كنا , ان تعلمن , ان يؤتین , ان تردن , ان يهتدين , فهو المهتد Sûre-i Tâhâ'da iki mevzi' dedir. نبيغ Sûre-i Enbiyâ'da üç mevzi' de. Bir dağî bir mevzi' dedir. Sûre-i Hac'da üç mevzi' dedir. فلا تستعجلون , لا اله الا انا فاعبدون Sûre-i Qad Eflaḥa'da altı mevzi' dedir. فماخاف Sûre-i Şu'arâ'da on altı mevzi' de

واطيعون. ان قومی کذبون yine ثم يحين, فهو يشفين, ويسقين, فهو يهدين, سيهدين, ان يقتلون, ان يكذبون kelimesi sekiz mevzi' dedir. Cümlesi on altıdır. Sûre-i Neml'de üç mevzi' dedir. على ان, من شاطئ الواد الايمن. حتى تشهدون, اتمدون, واد النمل Sûre-i Kaşas'da üç mevzi' dedir. فاعبدون. Sûre-i Rûm'da bir mevzi' dedir. Sûre-i 'Ankebût'da bir mevzi' dedir. ان يكذبون, يقتلون mevzi' dedir. Sûre-i Sebe'de iki mevzi' dedir. الجوار ve نكير. Sûre-i Fâtır'da bir mevzi' dedir. ان يردن الرحمان, ولا ينقذون, نكير. Sûre-i Yâsîn'de üç mevzi' dedir. سأل الجحيم, الى ربى سيهدين, لتردين. Sûre-i Şaffât'da üç mevzi' dedir. فاسمعون يا عباد الذين آمنوا Sûre-i Zümer'de üç mevzi' dedir. فحق عقاب, بل لما يذوقوا عذاب Sûre-i Ğafir'de dört mevzi' dedir. فاتبعون اهدكم, والتناد, وعقاب, التلاق. Sûre-i Zuhrûf'da üç mevzi' dedir. الجوار. Sûre-i Duḥān'da iki mevzi' de bir mevzi' dedir. فاعترفون, ان ترجمون, ان يعتزلون, Sûre-i Kāf'da dört mevzi' de bir mevzi' dedir. فاتبعون, سيهدين, Sûre-i Zāriyāt'da üç mevzi' de bir mevzi' dedir. فالحق وعيد, المناد, يوم يناد, فحق وعيد Sûre-i Kāmer'de toktuz mevzi' dedir. Altı mevzi' de bir mevzi' dedir. İkisi الداع, يوم يدع الداع, Sûre-i Raḥmān'da bir mevzi' de bir mevzi' dedir. فما تغن النذر, والى الداع, Sûre-i Nūḥ'da bir mevzi' dedir. فكيف كان نكير, نذير, Sûre-i Tebāreke'de iki mevzi' dedir. وله الجوار المنشآت Sûre-i Mürselāt'da bir mevzi' dedir. سجد فكيدون. Sûre-i Nāzi'āt'da bir mevzi' dedir. بالواد المقدس. Sûre-i Kāfirūn'da bir mevzi' dedir. واهانن, اكرمن, بالواد, اذا يسر. Sûre-i Fecr'de dört mevzi' dedir. توكلت على الله فى جميع امور نا فى الدارين. لكم دينكم ولي دين. Sûre-i Yâsîn'de bir mevzi' dedir. ان لا تعبدوا الشيطان

فصل رسم عثمان رضي الله عنه

Āḥir nūshada bir miqdār Resm-i Ḥazreti 'Osmān raḥīyallāhu 'anhu yazılmaḡ rey'i ve münāsib görölmeñin imlā olunmuşdur. Ne ki kātibul Qur'ān-ü'l-azīm qarındaşlar resm-i şerīfe muḡalefetden ḡalāş olub şevāb-ı azīme nā'l olalar. Lākin iḡtilāfī olanları yazmadıḡ denile İmdi benim din qarındaşım Ḥazreti Qur'ān içere on mevzi' de bir mevzi' dedir. yine bu Sûre-i A'rāf'da الحق على الله الا Sûre-i Hūd'da ان لا ملجأ من الله الا اليه Sûre-i Tevbe'de ان لا يقول على الله الا الحق Sûre-i Hac'da ان لا تشرك Sûre-i Duḥān'da ان لا تعبدوا الله Sûre-i Yâsîn'de ان لا تعبدوا الشيطان

فصل لعنت

Bir daḥī لعنت kelimesi iki mevzi‘de uzun تا ile gelür. Evvelā Sūre-i Āli ‘İmrān’da فنجعل ve’s-selām. Sūre-i Nūr’da لعنت الله عليه الكاذبين.

فصل معصيت

Bir daḥī معصيت kelimesi iki mevzi‘de uzun تا iledir. İkisi daḥī سمع قد sūresindedir. ومعصيت الرسول ومعصيت الرسول.

فصل

Ve daḥī birkaç kelimāt-ı şerife vardır. Kaç mevzi‘de vaḳi‘ olursa uzun تا ile gelür. Bunlardır: Sūre-i ذات الشولت ,وفطرت الله ,وآيات ,وغيايت الجب ,ويا ابت ,هيهات ,مرضات :Fuṣṣilet’de ثمرات من ثمرات من اكمامها da ان شجرت الزقوم Sūre-i Duḥān’da افرايتم Sūre-i Necm’de قرت عين لي ولك Sūre-i Kaşaş’da وجنت نعيم da واقعت Sūre-i Şād’da مريم ابنت عمران التى da Sūre-i Taḥrīm’de ولات حين مناص Sūre-i Hūd’da تمت كلمت de وتمت كلمت ربك الحسنأ على بنى اسرائيل Sūre-i A‘ rāf’da Bu uzun تا lar üzerine vaḳıf olunduḡda ekşeri ḡurrā raḡimehumullāh Ḥafş raḡmetullāh ile ma‘an تا ile vaḳıf iderler.

فصل

Ve daḥī şalāt kelimesi zamīre muza‘āf olsa واو ile yazılmaz الف لام ile yazılır. Gerek zamir ḡāib ve gerek muḡāṭab ve gerek mütekellim zamīri olsun. Mişāli Sūre-i En‘ām’da يحافظون على صلاتهم ونسكى ونسكى bir daḥī ان صلاتى واهم على صلاتهم يحافظون En‘ām’da ولاتجهر بصلاتك Sūre-i İsrā’da ياشعيب اصلاذك تأمرك S re-i Hūd’da صلاتك سكن لهم Sūre-i Qad Eflaḡa’da الذينهم فى صلاتهم خاشعون Sūre-i Nūr’da علم صلاته الذينهم على صلاتهم يحافظون bir daḥī والذينهم على صلاتهم دائمون Sūre-i Me‘āric’de فويل للمصلين الذينهم عن صلاتهم ساهون Sūre-i Eraeyte’da صلاتهم يحافظون Mişāli la yazılır واو الذينهم على صلواتهم يحافظون Sūre-i Eflaḡa’da bir daḥī vardır ki müsteşnādır. Mişāli Nihāyet Ḥamza ve Kisāi raḡmetullāh bunı daḥī الف لام ile okur ve’s-selām.

فصل زكّات

وزكّوة kelimesi cümle ẖur'ân'da واو la yazılır. Ammā üç mevzi' de الف ile yazılır. Mişâli Sûre-i Kehf'de خيرا منه زكّاة واقرب رحما. Sûre-i Meryem'de داḥî وكان تقيا. Sûre-i Rûm'da من زكّاة تريدون وجه الله ve's-selâm.

فصل حيوة

Ve حيوة kelimesi cümle ẖur'ân'da واو la yazılır. Ammā beş mevzi' de الف ile yazılır. Evvelâ Sûre-i En'âm'da ان هي الا حياتنا الدنيا. Sûre-i ẖad Eflaḥa'da داḥî ان هي الا حياتنا. Sûre-i Cāsiye'de وقالوا ما هي الا حياتنا الدنيا. Sûre-i Aḥḳāf'da فى حياتكم الدنيا. Sûre-i Fecr'de قدمت لحاتى bu beş sûrede zamîre muzâf olmaḡla elif ile yazılır ve's-selâm.

فصل

Ve داḥî واو indan soñra elif yazılmaḡ kâ'ide-i küllihdir. Ammā Ḥazreti 'Oşmân razıyallâhu ẖur'ân-ı Şerîf'de dört mevzi' de elif yazmışlardır. Evvelâ Sûre-i Baḳara'da والذين سعو فى آياتنا. Sûre-i Fuḳān'da وعتو عتوا كبيرا. Bir داḥî Sûre-i Sebe'de فان فؤ. Sûre-i Ḥaşr'da تبؤ الدار. Ve's-selâm.

فصل

Ve داḥî جاؤ ve باؤ faşlları kaç mevzi' de vâḳi' olursa evvelü واو larının önünde elif yazmışlardır. Sûre-i Nisâ'da عسى الله ان يعفو vâvından soñra elif yazılmaz. Ve داḥî Sûre-i Ġāfir'de كانوا هم اشد منهم قوة de كانوا vâvının önünde elif yazmamışlardır. كالوهم kelimesine ḥaml eylemişlerdir ve's-selâm.

فصل

ان الله لذوا فضل علي kelimesinin واو ının önüne elif yazılmaz. Lâkin Sûre-i Ġāfir'de ان الله لذوا فضل علي kelimesinin واو ının önüne elif yazılmış. Sırrını bilmemişlerdir ve's-selâm.

فصل

Bunu داḥî bilgil ki من ام dört mevzi' de maḳṭu' yazılır. Evvelâ Sûre-i Nisâ'da من ام من خلقنا. Sûre-i Şaffât'da من اسس بنيانه. Sûre-i Tevbe'de يكون عليهم وكيلا. Sûre-i Fuşşilet'de انا خلقناهم. Sûre-i bākîleri mevşuldür ve's-selâm.

فصل

Ve daḥī فمن ما ملكت ايمانكم üç mevzi' de maḳṭu' yazılır. Evvelā Sūre-i Nisā'da Sūre-i Rūm'da واتفقوا من ما رزقناكم üçüncü Sūre-i Münāfiḳūn'da ve's-selām. من قبل ان يأتى

فصل

Ve daḥī لکيلا üç mevzi' de maḳṭu' yazılır. Evvelā Sūre-i Ḥac'da لکيلا يعلم من بعد علم شياً ikinci Sūre-i Aḥzāb'da وکان الله غفورا رحیما üçüncü Sūre-i Ḥadīd'de لکيلا يكون عليك حرج وکان الله غفورا رحیما dūr ve's-selām. لکيلا تأسوا على ما فاتکم

فصل

Ve daḥī ايه kelimesi üç mevzi' de elifsiz yazılır. Evvelā Sūre-i Nūr'da ايه المؤمنون لعلمكم üçüncü Sūre-i Raḥmān'da ايه الثقلان ikinci Sūre-i Zuḥrūf'da ادع لنا ايه الساحر اذع لنا ايه الثقلان

فصل

Ve daḥī بثسما iki mevzi' de mevşūledir. Evvelā Sūre-i Baḳara evvelinde بثسما اشتروا به dir ve's-selām. بثسما خلفتموني ikinci Sūre-i A' rāf'da انفسهم

فصل

Ve daḥī ال iki mevzi' de mevşūledir. Ya' ni نون suz لا m şeddesiyledir. Evvelā Sūre-i Kehf'de ال نجمع عظامه ikinci Sūre-i Ḳıyāme'de ال نجمع عظامه

فصل

Ve daḥī اينما iki mevzi' de mevşūledir. Birisi Sūre-i Baḳara'da اينما تولوا فثم وجه الله dir. Birisi daḥī Sūre-i Naḥl'de اينما يوجهه لا يأت بخير

فصل

Bir daḥī كل iki mevzi' de maḳṭu' yazılır. Evvelā Sūre-i Nisā'da كل ما ردوا الى الفتنة Sūre-i İbrāhīm'de سئالتموه اركسوا فيها

فصل

ان ما يدعون من دونه هو Ve daḥī an iki mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır. Evvelā Sūre-i Ḥac‘da ولو ان bir daḥī yine Loḳman‘da ikinci Sūre-i Loḳmān‘da ان ما يدعون من دونه الباطل dir ve’s-selām. ما فى الارض اختلافى

فصل

يوم هم بارزون Ve daḥī en iki mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır. Evvelā Sūre-i Mü‘min‘de maḳṭū‘ dur. ikinci Sūre-i Zāriyāt‘da على النار يفتنون

فصل

Ve daḥī على kelimesi لام dan sonra يا ile yazılır. Ḥarfī Cer olduḡu için. Lākin iki mevzi‘de elif ile yazılır. Ḥarfī Cer olmadığı için. Sūre-i Ḳad Eflaḥa‘da ولعلا بعضهم ان فرعون علا فى الارض bir daḥī Sūre-i Ḳaşaş‘da على بعض

فصل

Ve iki mevzi‘de لدى vāḳi‘ olmuştur. Biri elif ile bir diğeri ya ile yazılır. Ammā Sūre-i Yūsuf‘da elif ile yazılır. Mişālī الباب السيدها لها dir. Birisi daḥī Sūre-i Ġāfir‘de يا ile yazılır. Mişālī لدى الحناجر كاظمين dir ve’s-selām.

فصل

فلما عتوا عن ما نهوا عنه Ve daḥī bir mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır. Sūre-i A‘rāf‘dadır. ان ما توعدون لأت dir. Daḥī an bir mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır. Sūre-i En‘ām‘dadır.

فصل

وان ما نرينك بعض الذى نعدهم Sūre-i Ra‘d‘da daḥī bir mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır.

فصل

dir ve’s-selām. فى ما ههنا آمين Sūre-i Şu‘arā‘dadır. daḥī bir mevzi‘de maḳṭū‘ yazılır.

فصل

Bunu daḥī bilmek gerekdir ki ba‘zı kelimât-ı ṭayyibe elif ile okunur. Ammâ واو la yazılır. Evvelâ شركاء kelimesi iki mevzi‘de واو la yazılır. Birisi Sûre-i En‘âm‘da فهم dir ve‘s-selâm.

فصل

Ve daḥī علموا kelimesi iki mevzi‘de واو la yazılır. Birisi Sûre-i Şu‘arâ‘da علموا بنى .انما يخشى الله من عباده العلماء daḥī Sûre-i Fâtır‘da اسرائل

فصل

Ve daḥī ضعفاء kelimesi iki mevzi‘de واو la yazılır. Birisi İbrâhîm Sûresi‘nde فقال فيقول الضعفاء للذين استكبر daḥī Sûre-i Ġâfir‘de الضعفاء ve bir

فصل

Ve daḥī ان بواء kelimesi iki mevzi‘de واو la yazılır. Birisi Sûre-i En‘âm‘da فسوف يأتيهم انبواء daḥī Sûre-i Şu‘arâ‘da انبواء birisi

فصل

Ve daḥī بلواء kelimesi iki mevzi‘de واو la yazılır. Birisi Sûre-i Şaffât‘da ان هذا لهو البلاء daḥī Sûre-i Duḥân‘da ما فيه بلواء مبين

فصل

Ve daḥī دعاء kelimesi bir mevzi‘de واو la yazılır. Sûre-i Mü‘min‘de وما دعاء الكافرين الا فى ضلال ve‘s-selâm.

فصل

Ve daḥī شفعاء kelimesi bir mevzi‘de واو la yazılır. Sûre-i Rûm‘da ولم يكن لهم شركائهم شفعاء .شفعاء

فصل

Ve daḥī نشواء kelimesi bir mevzi‘de واو la yazılır. Sûre-i Hûd‘da او ان نفعل فى اموالنا ما نشواء

فصل

Ammā kelimesi her mevzi‘de واو la yazılır. İllā Sûre-i Rûm‘da ربا de وما آتيتكم من ربا de elif ile yazılır. Ve dahî Sûre-i Hâc‘da انه من تولاہ aşı ya ile ise elif ile yazılır ve’s-selâm. اللهم سهل علينا سكرات الموت ثم الكلام

فصل

Ebu ‘Amr kırâ‘etinden ba‘zi kâ‘ide-i küllihî beyân edelim. Bu evrâkıñ ketb-ü imlâsına sebep ihvândan ba‘zıları Ebû ‘Amr rahmetullâh kırâ‘etinde tâlîb ve râğîb olmağın ‘izzetli ve faziletli efendim ve ‘azîm hâzretlerinden istizân ile mezheb-i Ebî ‘Amr‘dan birkaç faşıl yazılmağa tekeyyüd olunmuşdur. Ve lâkin sayır kurrâ ile ihtilâfı olan kelimât-ı tayyibe beyân olunmadı. Hemân kâ‘ide-i küllihîsi beyân olunmuşdur ve’s-selâm. يسر لنا بحرمة القرآن العظيم.

فصل الاستعاذة والبسملة

İsti‘âze ibtidâ-i kırâ‘tde sünnettir. Gerek sûre evvelinde ve gerek eczâda ve gerek i‘şârda ve gerekse bir âyet-i kaşîrede ve evveli sûrede besmele lâzımdur. Sûre-i Tevbe‘den gayride. Ammâ Sûre-i Tevbe‘de besmele yokdur. Lâkin mezhebi mezheb-i Ebî ‘Amr‘da sûreteyn beyninde besmele yokdur. Bilâ besmele okuduğundan iki kavli vardır. Bir kavli budur ki sûreteyn beyninde sekte ider. Āayrı degil. Bir kavli dahî sûre âhirini harekeyi ile sûre evveline vaşıl ider. Nihâyet dört sûrede iki sûreyi birbirine vaşl etmez. لا اقسام āhirini evveline vaşl etmez. Ve انقطاع āhirini evveline vaşl etmez. والعصر āhirini evveline vaşl etmez. لا اقسام والفجر āhirini evveline vaşl etmez. Bu dört sûrede ya besmele eder veyâ sekiz sûre beyninde sekte ider. Sekteyi bemele maķāmına ķâim ider. Zîrâ bu sûrelerin vaşlı ĥasen degildir. İstikbâh vardır ve’s-selâm.

فصل ادغام مثليين كبير

Hâzreti Qur‘ân içre Sûsî rivâyeti üzre İdgâm-ı Mıṣleyn-i kebir ki ĥarfin müteĥarrikinde olur. Kaç ĥarfde ĥâşıl olur ve kaç mevzi‘de vâķi‘ olur ânı beyân ider. İdgâm-i Mıṣleyn-i Kebîr on yedi ĥarfde olur. Ĥırķaları bunlardır: با, تا, ثا, جا, را, عین, سین, لا, كاف, قاف, فا, عین, سین, را, جا, ثا, تا, با, bu ĥarflerden ĥayri ĥarfde İdgâm-i Mıṣleyn-i Kebîr olmaz. Ne bir

kelimede ve ne kelimeteynde olur. Ol İdgām-ı Kebîr olmayan harfler on iki harftir. Hemze, جيم, خا, دال, ذال, زى, شين, صاد, ضاد, طا, ظا, elif. Dinle imdi. İki hemze birlikte idgām Hâzreti Qur'ân'da yokdur. Ammâ kelâm-ı ' arabda bulunur. Kuyular kazıcıya âr derler. Başlar satıcıya ru''âs dirler. Suâli keşîr olana sü''âl derler. لال satıcıya لال dirler. Ve iki kelimede idgām vardır. اقرا انا ارسلنا derler. اقرا انا افتحنا derler. İmdi با با de elli yedi mevzi' dedir. تا تا de idgām on üç mevzi' dedir. ثا ثا de idgām üç mevzi' dedir. Baqara'da ve Nisâ'da حيث ثقفتهم وما يأده, ثالث ثالثه da idgām iki mevzi' dedir. Baqara'da عقد النكاح حتى يبلغ ve Kehf'de ابرح حتى يبلغ da idgām otuz beş mevzi' dedir. سين سين de idgām üç mevzi' dedir. Sûre-i Hâc'da ikidir. الناس عین عین da idgām on sekiz mevzi' dedir. Sûre-i Nûh'da للناس سواء سكارى وامن يبتغ غير الاسلام دينا da idgām bir mevzi' dedir. Āli ' İmrân'da قاف قاف da idgām beş mevzi' dedir. كاف كاف da idgām otuz altı mevzi' dedir. Ammâ Sûre-i Lokmân'da يحزنك كفره mûsteşnâdır. كاف mî mā kabli نون u sâkin ve hem ğunne harfidir. لام لام da idgām iki yüz yigirmi mevzi' dedir. واو واو da idgām yüz kırk mevzi' dedir. نون نون da idgām yetmiş bir mevzi' dedir. واو i zâmîr-i ha mā kabli ha i zâmîr-i maẓmûmedir. Evveli Sûre-i Baqara'da هو والذين dir. Āhîri Müddeşşir'dedir. هو وما هي dir. Bâkî kalan beş mevzi' deñ üçisinde واو mî mā kabli ha i zâmîr-i sâkinedir. Mişâli ikisinde واو mî mā kabli sâkinedir. Lâkin zâmîr degildir. Mişâli Sûre-i A' râf'da خذ العفو وءامر. Sûre-i Cumu' a'da من اللهو ومن التجارة dir. idgām sekizdir. يا يا de idgām toqsan beş mevzi' dedir. Dinle imdi. İdgām Mişleyn-i Kebîr iki kelimede olur. Bir kelimede olmaz. İllâ ancak bu iki kelimede olur. Birisi Baqara'da مناسكم فى سفر. Ve bir dahî Müddeşşir'de مناسكم فى سفر. Ve tâ-i mütekellimde ve tâ-i haṭâbda dahî idgām olmaz ve's-selâm.

فصل ادغام مثلين صغير

Bu idgām Ebû ' Amr'a maḥşuş degildir. Cümle kırrâ raḥimehumullâh-ü te' âla ittifâkla idgām iderler. Bu idgām bir kelimede olur. Ve kelimeteynde dahî olur. Bir kelimede olduğunu mişâli Sûre-i Nisâ'da يدرككم الموت gibi. Ve Naḥl'de اينما يوجهه dir. Ve

olur. Dāl meksūr, maẓmūm olsa lākin dāl meftūḥ olsa mā ḳabli mūteḥarrik olmayınca bu ḥarflerde idḡām olmaz. Miṣālī شاهد وشهد gibi. Šā'da idḡām iki mevzi'dedir. Biri Sūre-i Nisā'da الدنيا dir. Birisi daḥī Sūre-i İsrā'da لمن نريد dir. Ve cīm'de idḡām iki mevzi'dedir. Sūre-i Baḳara'da داود جالوت dūr. Bir daḥī Ḥāmīm Secde'dedir. الخلد جزاء dir. Ve zāl'de idḡām on altı mevzi'dedir. Zāy'da idḡām iki mevzi'dedir. Sūre-i Kehf'de الحياة تريد bir daḥī Sūre-i Nūr'dadır. يكاد زيتها de. Sīn'de idḡām dört mevzi'dedir. يكاد سنابرقه, عدد سنين ve كيد ساحر ve فى الاصفاذ سراييلهم. Šīn'de idḡām iki mevzi'dedir. Sūre-i Yūsuf'da ve Aḥḳāf'da شاهد وشهد dūr. Šād'da idḡām dört mevzi'dedir. Ve zād'da idḡām üç mevzi'dedir. Sūre-i Yūnus'da ve Ḥāmīm Secde'de bu iki sūrede من بعد ضراء dūr. Sūre-i Rūm'da من بعد ضعف dir. Zā'da idḡām üç mevzi'dedir. Sīn'de idḡām iki mevzi'dedir. Biri Sūre-i Āli 'İmrān'da, biri Sūre-i Ġāfir'de, biri daḥī Sūre-i Mā'ide'de من بعد ظلمه bir mevzi'dedir. Dinle imdi tā ḥarfī on ḥarfde idḡām olur. Šā, cīm, zāl, zāy, sīn, šīn, šād, zād, zād, ṭā, zā. Evvelā šā'da idḡām yedi mevzi'dedir. Cīm'de idḡām on yedi mevzi'dedir. Zāl'de idḡām dokuz mevzi'dedir. Zāy'de idḡām üç mevzi'dedir. الجنة زمرا fa لزاخرات زجرا biri laḳḳa zayna. Ve sīn'de idḡām on dört mevzi'dedir. Šīn'de idḡām iki mevzi'dedir. Miṣālī Sūre-i Ḥāc'da ان با ربعة شهداء biri daḥī Sūre-i Nūr'da زلزلة الساعة شىء عظيم dir. Šād'da idḡām üç mevzi'dedir. Zād'da idḡām bir mevzi'dedir. فالمغيرات صبحا, والملاكت صفا, والصفاء صفا dir. Zād'da idḡām bir mevzi'dedir. Tā'da idḡām dört mevzi'dedir. Zā'da idḡām iki mevzi'dedir. Sūre-i Nisā'da Sūre-i Naḥl'de الملائكة ظالمى dir. Bundan maḳṣūd isme muttaṣıl olan geride tā olur. Šā daḥī beş ḥarfde idḡām olur. Tā, zāl, sīn, šīn, zād. Tā'de idḡām iki mevzi'dedir. Sūre-i Ḥicr'de حيث تؤمرون. Sūre-i Necm'de هذا الحديث تعجبون. Sūre-i Āli 'İmrān'da والحرث ذلك. Sīn'de idḡām dört mevzi'dedir. Šīn'de idḡām beş mevzi'dedir. Zād'da idḡām bir mevzi'dedir. حديث ضيف. Ve daḥī lām, rā'da seksen dört mevzi'de idḡām olur. Bu idḡāmın şarāṭī vardır. Budur ki bā, lām'ın mā ḳabli mūteḥarrik gerek ve yāḥūd mā ḳabli sākin olur ise lām kendi yā maẓmūm ve yāḥūd meksūr gerek. Mā ḳabli mūteḥarrik olanın miṣālī ريح كمثل gibi. Maẓmūme miṣāl ربنا من يقول gibi. Meksūra miṣāl الى سبيل ربك ve eger lām meftūḥ olub mā ḳabli sākin olursa idḡām olmaz. Miṣālī وعصوا رسول ربهم, فيقول رب gibi.

ن bu yigirmi bir harfdan mā ‘ adası ne müdgām ve ne müdgāmün fiḥ olur. Bu idgāmdan murād olan İdgām-ı Müteḳāribeyn’dir. Harfleri bunlardır: Hemze, elif, hā, ğayn, fā, vāv, hā, yā bunlardır.

فصل همزات سوسى رحمة الله عليه

Bu derki bir kelimede hemze sākin olsa gerek hemze fā’e’l fi’ilde ve gerek ‘ayne’l fi’ilde ve genel lāme’l fi’ilde olssun Sūsī mā ḳabliniñ hareketi cinsine ḳalb ider. Mişāli وبيوثر bu meḳūle hemzeler Ḳur’ān-a ‘Azimü’ş-Şān’da ḳatī çokdur. İllā beş kısım hemze müsteşnādır, ḳalb etmez. Bu beş kısım otuz beş hemzedir. Bir kısım ‘amil ile meczūm olandır. Mişāli ان يشاء gibi. Bu meczūm meḳūlesi on dokuz hemzedir. Bir kısım mebni olan hemzedir. Mişāli بنىء gibi. وانبئهم gibi. Bu cümle on bir hemzedir. Bir kısım daḥī ḳalbinden taḥḳīḳ aḥf ola. Mişāli Aḥzāb’da توى gibi. Ve hemze ma’āricde تويه dir. Hemān bu ikisidir. Bir kısım daḥī hemze ḳalb olsa kelime ğayri yā miltibās ola. Mişāli Sūre-i Meryem’de اثاثا ونا dir. Bu kısım hemān birdir. Bir kısım daḥī ḳalīl olsa āḥir lügāte tebdil ola. Mişāli Sūre-i لا اقسام de مؤصدة فى عمد ممددة ve Sūre-i Hümeze’de نار مؤصدة Bu daḥī ikidir. Cümlesi otuz beş hemzedir.

فصل اختلافات دورى وسوسى رح

Dinle imdi. Rivāyet-i Sūsī’de İdgām-ı Mişleyn-i Kebīr ve İdgām-ı Teḳārib ṣābitdir. Ammā Dūrī idgāmı cāiz görmeye ile degildir. Nihāyet muḥālefetleri evlā olmasındadır. Dūrī ḳatında idgām cāizdir. İzhār evlādır. Ammā Sūsī ḳatında İzhār cāizdir. İdgām evlādır. İkisi daḥī Ebū ‘Amr’iñ rāvileridir. Ve ikisiniñ daḥī rivāyeti Ebū ‘Amr ve ḳirā’etidir. Kezālik ḳalb-ü hemzātü daḥī şöyledir. Dūrī ḳatında taḥfif-i hemze cāiz ve taḥfif-i hemze evlā, ammā Sūsī ḳatında taḥḳīḳ-i hemze cāiz ve taḥfif-i hemze evlādır. Cevāzında muḥālefetleri yoḳdur. Bir hoşca fehmluna. Elḥāşıl Ebū ‘Amr’iñ dört ḳavli olmuş olur. Evvelā taḥḳīḳ-i hemze ma’al izhār. İkinci taḥfif-i hemze ma’al idgām. Üçüncü taḥḳīḳ-i hemze ma’al idgām. Dördüncü taḥfif-i hemze ma’al izhār. Dördüne daḥī bir mişāl kifāyet ider. Mişāli لن نؤمن لك hemze taḥḳīḳ nūn’i lām’da İzhār. Ve hemze

kelimesi daḥī imāledir. Ve bu meḵūle fi‘li daḥī olsa imāle ider. Emsāli اسرى، وادرى، kelimesi vaḳıfda imāle ider. وان kelimesi vaḳıfda imāle ider. واشترى، وافتري، واعتريك، وادريك، ولا تعري، وتتري ويرى. ويغترى، ويتواري، وتتماري، ويرى، وتري، وارى، ونرى. Bu mezkūr fi‘liniñ māzisi daḥī imāledir. Mişāli رأى kelimesidir. وناى daḥī imāledir. Bu mezkūr anıñla āḥirinde rā’dan soñra yā’dan maḳlūb elif ola. Lām-ı ta‘ rife mülākī olduğda Sūsī raḥmetullāh rivāyetinde ānı daḥī ḥulūfle imāle ider. ذكرى الدار gibi. نصارى المسيح gibi. وراى faşlını Sūsī raḥmetullāh hem راي ve hem hemze’-i imāle ider.

فصل الامالة الصغرى

Bir nev‘i daḥī fa‘lā, fi‘lā, fū‘lā vezinleri fethayla, zammeyle, kesrayla isim ola. Ve rā ḥarfı daḥī olmaya. Ebū ‘Amr raḥmetullāhi İmāle’-i Şuğrā ider. Ya‘nī beyne beyne ider. Fethaya emsāli ويحيى، ويقتلى، مأوى، مئوى، شتى، تقوى، مرضى، سلوى، نجمى ism-i nebī olsa imāle olur. Kesraya emsāli، سيماهم، عيسى، ضيزى، طوبى، زلفى، Zammeye emsāl، الوثقى، مرسيا، قربى، عليا، رؤيا، رجعا، عقبى، قصوى، دنيا، سفلى، هسنى، اولى، انثى، وسطى، سقيا، الوثقى، مرسيا، قربى، عليا، رؤيا، رجعا، عقبى، قصوى، دنيا، سفلى، هسنى، اولى، انثى، وسطى، سقيا، السواى kelimesi Sūre-i İsrā’da ve Tāhā’da āyet āḥirinde olsa imāle ider. Ve āyet āḥirinde olmayan اعمى kelimesini imāle etmezdir. Ve Ḥazreti Dūrī raḥmetullāh birkaç kelimeniñ imālesini rivāyet ider. Mişāli الناس kelimesiniñ sīn’i meksūr olsa maḥẓi imāle ider. Meftūḥ yā maẓmūm olsa etmez. وانى kelimesi Ḥazreti Ḳur’ān’da kaç mevzi’de vāḳi’ olursa Dūrī imāle beyne beyne ider. Ve daḥī يا ويلتى kelimesi üç yerde vāḳi’dir. Māide’de ve Hūd’da ve Furḳān’da Ḥazreti Dūrī imāle beyne beyne ider. Sūre-i Zümer’de يا حسرتى kelimesini Dūrī imāle beyne beyne ider. Ve يا اسفى de Dūrī’niñ ḥulfi vardır deyū rivāyet vardır. Ammā Sūsī fetihle okur. Ma‘dūd olan bir sūreniñ āyetin āḥirlerinin cümlesini Ebū ‘Amr imāle ider. Rā ḥarfı olan kelime-i maḥẓa imāle ider. Rā ḥarfı olmayan beyne beyne ider. Sūreler bunlardır. Tāhā, en-Necm, Se’le Sā’il, el-Ḳıyāme, en-Nāzi‘āt, ‘Abese, Sebbiḥisme, eş-Şems, el-Leyl, Veẓẓuhā, el-‘Alaḳ. El ḥāşıl Ḥazreti Ebū ‘Amr if‘ālī imāle etmez. Meger Ḥāḥirinde rā ile elif ola. Ve daḥī bu sūrler ki āyet āḥiri ola. Ol zamān fi‘il daḥī olursa imāle ider. Rā olanı imāle maḥẓ ider. Olmayanı imāle-i şuğrā ki beyne beyne ider. Ve’s-selām.

فصل الهمزتين من كلمة

Bir kelime evvelinde iki hemze ola. Ve ikisi daḥī meftūḥ ola. Evveli taḥkīk ve ṣāniyeh teshīi ider. Ve iki hemze beyninde bir elif-i fāṣıla ider. Miṣāli أعنذرهم gibi. Bu mekūle hemze Qur'an'da yigirmi bir mevzi'dedir. Ve hemzeniñ evveli meftūḥ ṣānī meksūr olsa yine evveli taḥkīk ṣānī teshildir. Miṣāli أتيناكم gibi. Bu mekūle hemze Ḥazreti Qur'an'da yigirmi mevzi'dedir. Ammā ائمه kelimesi çok mevzi'de ise müsteṣnādır. Gerçi evveli taḥkīk ṣānī teshil'dir. Elif-i fāṣıla etmez. Ve bunlardan mā 'adā yine evveli meftūḥ ṣānī meksūr mükerrer illā istifhāmdırlar. Qur'an içre on bir mevzi'de vāḳi'dir. Miṣāli ائنا، انذا kelimeleri vardır. Her biri mükerrer vāḳi' olmağıyle yigirmi iki hemze olmuştur. Bu hüküm bunlarda daḥī cārīdir. Öyle olacak. Evveli meftūḥ ṣānī meksūrşa cüle kırk iki mevzi' olur. Ve's-selām.

فصل

Ve hemzeniñ evveli meftūḥ ṣānī maẓmūm olsa yine evveli taḥkīk ṣānī teshildir. Lākin elif-i fāṣıla cāizdir. Ve terki daḥī cāizdir. Bu hemze Ḥazreti Qur'an'da hemān üç mevzi'dedir. Biri Sūre-i Āli 'İmrān'da اءنبكم dür. Biri daḥī Sūre-i Şād'da انزل عليه. Biri daḥī Sūre-i Kāmer'de اءلقى الذكر dir. Ve daḥī evvelinde iki hemze olan meftūḥateyn hemzeniñ ṣānī hemzesi memdūd olsa evvelki hemze-i taḥkīk ider. Ve ṣānī' teshil ider. Ve hem med ider. Ammā elif-i fāṣıla itmezdir. Zīra fāṣıla etse bir kelimedede iki meddi lāzım olur. Evvel kerredir. Miṣāli اءمنتكم gibi. Bu üç mevzi'dedir. A'rāf'da ve Ṭāhā ve Şu'arā'dadır. Ve Zuḥrūf'da اءلهتنا daḥī bu hükümdedir. Ve's-selām.

فصل الهمزتين من كلمتين متفتحين

Eger kelimeteynde iki hemze vāḳi' olsa ikisi daḥī meftūḥ olsa hemze-i ūlā-i isḳāṭ ider. Ba'de meddi ve ḳaşrı cāizdir. Miṣāli جاء امرنا gibi. وشاء انشره gibi. Böyle hemzeler Ḥazreti Qur'an'da yigirmi dokuz mevzi'de gelür. Ve iki hemze daḥī meksūr olsa yine ūlā-i ḥazif ider. Ya'nī isḳāṭ ider. Meddi ve ḳaşrı cāiz. Miṣāli ان كنتم هولاا gibi. Bu hemzeler daḥī on beş mevzi'de vāḳi' olmuştur. Eger iki hemze daḥī maẓmūm olsa yine ūlā-i isḳāṭ ider. Meddi ve ḳaşrı cāiz. Bu hemze Qur'an'da hemān bir mevzi'dedir.

Sûre-i Ahkâf'da اولياء او اولئك bu üç kısmın daḥî hemze-i şāniyeleri taḥkîk olur. Ve's-selām.

فصل الهمزتين من كلمتين مختلفتين

Eger kelimeteinde olan iki hemze muhtelif olsalar beş kısım olur. Bir kısmı evveli meftūḥ şānī meksūrdur. Mişāli اذ حضر gibi. Bu kısım'da evveli taḥkîk şānī teshil gelir. Bu cümle on dokuz mevzi'dedir. İkinci kısmı evveli meftūḥ şānī maẓmūmdur. Mişāli hemān bir mevzi'dedir. Sûre-i Qad eflaḥ'da جاء dir. Bu daḥî evveli taḥkîk şānī teshil gelir. Üçüncü kısım evveli maẓmūm şānī meftūḥadır. Mişāli السفهاء الا gibi. Bu şüretde evveli taḥkîk şānīhi vāv'ı meftūḥa olur. Bu cümlesi Qur'ân'da on bir mevzi'dedir. Dördüncü kısım evveli meksūr şānī meftūḥadır. Mişāli من خطبة النساء او كنتم gibi. Evveli taḥkîk şānīhi yā-i meftūḥa olur. Bu cümle on altı mevzi'de olur. Beşinci kısım evveli maẓmūm şānī meksūrdur. Mişāli من يشاء الى صراط مستقيم. Evveli taḥkîk şānī vāv-ı meksūr 'inde'l kurrā ya'nī ولى يشاء olur. Bu cümle yigirmi üç mevzi'de gelir. Ammā nuḥḥāt katında evveli taḥkîk şānī teshil كالياء demişlerdir. Dinle imdi. Bu muhtelifeteynde zikr olan teshilāt ve ibdālāt ḥāleti vaşıldadır. Eger hemze-i ūlā üzere vaḥıf olursa şānī daḥî taḥkîk olur. لا غير. Bu muhtelifeteyn evvelā بحسب العفل altı kısım olmak gerek idi ki evveli maẓmūm şānī meksūr ola. Ammā bu kısım Ḥazreti Qur'ân'da vāḳi' olmamıştır. Lākin kelām-ı 'arabda mişāli سينزل من السماء امور dur.

فصل المدات

Bu faşılada medleri bildirir. Meddin envā'ı vardır. Ḥarfî med üçdür. ا، ي، و harfleridir. Meddin sebebi daḥî üçdür. Hemze, şedde, sākin bunlardır. İmdi ا، ي، و harfinden birisi üç sebebin birine mülākī olsa ol zaman med olur. Ḥarfî meddiñ birisi hemzeye mülākī olduğda iki nev'ıdır. Bir nev'ı harfî med ile hemze ikisi bir kelimede olmak var. Mişāli جاء gibi. شاء gibi. سوء gibi. سىء gibi. Bunlara Meddi muttaşıl dirler. Medd-i Vācib'da dirler. Cümle kurrā ittifākī med iderler. İhtilāfları hemān meddiñ miḳdārıdır. Bir nev'ı daḥî harfî med bir kelimede ve sebep olan hemze āḥir kelimede olmak var. Mişāli يا ايها gibi. ما انزل gibi. آمنوا ايمانا gibi. انى اذا gibi. انى امنت gibi. Bunlara Medd-i munfaşıl dirler. Dūri raḥmetullāh med etmez ancak kaşır ider. Bir nev'ı daḥî harfî med sebebdendir.

mevzi‘ de sākin idüb, bâķī seksen yedi yā’yı fetihle”e okur. İmdi fetihle olanın zikri tavil olur. Sākin itdügi on altı yā’yı beyān idelim. Bâķisi bundan ma‘lūm olur. Evvelā Sūre-i Bakara’da انكرونى فاذكرونى dur. Bir dahī A‘rāf’da انظر اليك dir. Bir dahī Tevbe’de ولا تقتنى الا فى الفتنة. Bir dahī Hūd’da وترحمنى iken ve yine Hūd’da افلا dir. Bir dahī Yūsuf’da ليحزننى ان تذهبوا ve yine Yūsuf’da سبيلى ادعوا. Bir dahī Meryem’de فاتبعنى اهدك. Bir dahī Tāhā’da لم حشرتنى اعمى. Bir dahī Neml’de ليبلونى اءشكر yine Neml’de اوزغنى ان ادعونى. Bir dahī Zümer’de تأمرونى اعبد. Bir dahī Gāfir’de ذرونى اقتل ve yine Gāfir’de ادعونى. Bir dahī Aḥḳāf’da اشكر ان اخرج ve yine Aḥḳāf’da اتعداننى ان اخرج. Bu on altı yā’yı sākin ider. Bâķī seksen yedi yā’yı fetihle ider. Ve’s-selām.

فصل

Yā’dan soñra meksūr olan hemzeler altmış bir hemzedir. Bunların on doḳuz yā’sını iskān ider. Bâķī kalan kırk iki yā’yı fetihle okur. İskān itdügi yā’larını beyān idelim. Evvelā Āli ‘İmrān’da ve Sūre-i Şaf’da ikisinde من انصارى الى الله. A‘rāf’da ve Hicr’de يدعوننى الىه. Bir dahī yine Hicr’de بناتى انكنتم. Bir dahī Yūsuf’da ستجدنى ve yine Yūsuf’da و بين اخوتى ان ربى. Bir dahī Kehf’de ve Ḳaşaş’da ve Şaffāt’da لعننى ve yine Ḳaşaş’da يصدقنى انى. Bir dahī Şu‘arā’da عبادى انكم ve yine Şād’da الى يوم. Bir dahī Gāfir’de تدعوننى الى النار. Bir dahī Aḥḳāf’da تدعوننى الىه. Bir dahī Aḥḳāf’da اخرتنى الى اجل. Bir dahī Mūnāfīkūn’da ان ورسلى ان الله. Bir dahī Ḳad Semi‘a’da ذرريتى انى. Bu on doḳuz yā’ya iskān ider.

فصل

Yā’dan soñra maẓmūm olan hemzeler on ikidir. Bu yā’ların cümlesini iskān ider. Bu üç kısım hemze cümlesi yüz altmışaltı hemzedir. بلا زيادة ولا نقصان.

فصل القواعد

Bir ḳā‘ide-i küllihīsī dahī budur ki الرياح kelimesi elif ile Ḥazreti Ḳur‘ān’da on sekiz mevzi‘de vāķi‘dir. On mevzi‘de yā’dan soñra elif ile okunur. Ya‘ni cem‘i olmak üzere. Mişālī الرياح. Birisi Bakara’da ve A‘rāf’da ve Hicr’de ve Kehf’de ve Furḳān’da ve Neml’de ve Rūm’uñ evveli ve şānī’sinde ve Fāṭır’da ve Cāşiye’de ve bâķī sekiz mevzi‘de müfredi der. الرياح okunur. Yā’dan soñra elifsiz ider. Ol sekiz mevzi‘iñ birisi

mużāf olsa ve ism-i zāhire mużāf olsa ve hiç mużāf olmasa sākin etmez. Mişāli رسله gibi. رسل üñ gibi. ورسل ربنا gibi. ورسلا gibi. Ve's-selām.

فصل

Bir kā‘ide daḥī budur ki Baḫara’da iki mevzi‘de بارنكم de Dūrī hemze-i iḥtilās ider. Ammā Sūsī hemān iskān ider. ويأمركم، وتأمركم، وينصركم، ويشعركم bu dört fi‘ilde daḥī her ne mevzi‘de vāḫi‘ ise kezālik Dūrī rā’yı iḥtilās ider. Ve Sūsī ancak iskān ider. وارنا، her ne yerde vāḫẓ‘ olursa Dūrī rā’yı iḥtilās ider. Sūsī rā’yı iskān ider.

فصل

Bir kā‘ide daḥī هزوا kelimesi kaç mevzi‘de vāḫi‘ ise Ḥafş‘da ğayri sā‘ır kurrā daḥī Ebū ‘Amr ile ma‘an هزاء oḫurlar. Ya‘ni zāy‘ıñ zammeyle ve vāv‘ı hemzeye ḫalb iderler. Ve هجنان daḥī كفوا ya‘ni vāv‘ın hemze ile ve fā‘nıñ zammeyledir. كفا oḫurlar.

فصل

Bir kā‘ide daḥī budur ki bir krlimede zāl‘in sākin tā‘ya mülākī olduḫda zāl‘i tā‘ya ḫalb idüb tā‘yı tā‘da idḡām ider. Mişāli اتخذتم gibi.

فصل

Bir kā‘ide daḥī budur ki bir kelimede şā-i sākine tā‘ya mülākī olsa şā‘yı tā‘ya ḫalb idüb tā‘yı tā‘da idḡām ider. Mişāli ان لبثتم gibi.

فصل

Bir kā‘ide daḥī لهی، فهی، وهی، لهو، فهو، هوه kelimeleri Ḳur‘ān-ı Şerīf‘de kaç mevzi‘de vāḫẓ‘ ise hā‘ları sākin ider.

فصل

Ve bir kā‘ide daḥī يحسب، تحسب fi‘illeri kaç mevzi‘de vāḫi‘ ise sīn‘leri meksūr ider.

فصل

Ve her ne mevzi‘de ki روف gelür. Ḥazreti Ebū ‘Amr vāv’sız رءف oḫur. Ve her ne mevzi‘de nūn-u mütaharrik bā‘ya uğrasa Sūsī raḫmetüh aḫlāb ider. Mişāli يؤمن بالله gibi. Ve’s-selām.

فصل

نسخه قرآت سبعة

Ḥazreti Nāfi[‘] ve Ḥamza ibtidā-i kıra’et de isti’āze-i ihfā iderler. Ve Ḥazreti Nāfi[‘] cehr ile daḥī ider ḥulūfledir. Ve sāyir ḳurrā cehr ile iderler. Ḥamza raḥmetüh ḥulūf rivāyetinde Fātiḥā evvelinde اعوذ yü cehr ile ider. Sāyir Ḳur’ān’da ihfā ile ider. Ammā Ḥallād rivāyetinde sāyir Ḳur’ān’da hem cehr ve hem ihfā ider. Nāfi[‘] gibi ḥulūfle ider. Ve’s-selām.

فصل

Ve sūreteyn beyninde besmele idenler. Ḳālūn ve İbn-i Keşīr ve ‘Āsım ve Kisāi bunlardır. Ve sūreteyn beyninde besmele etmiyenler. Ebū ‘Amr ve İbn-i ‘Āmir ve Ḥamza bunlardır. Ve ammā Verş hem besmele ider ve hem etmez, ḥulūfledir. Ve cemī[‘]i ḳurrā Sūre-i Fātiḥā’nıñ evvelinde ve cemī[‘] sūreniñ evvelinde abtidā etdiklerinde besmele okumaḳda müttefiklerdir. İllā Sūre-i Bera’et’de ḳatı[‘] besmele cāyız degildir. Ve Verş için besmelede üç vecih vardır. İki sūre beyninde besmele’i işbāt ider. Bu meşhūridir. Ve sūre āhirini sūre evvline vaşıl ider, besmelesiz. Ve iki sūre beyninde sekte ider. Üç vecih olur. Ve Ebū ‘Amr ve İbn-i ‘Āmir sūre Āhirini sūre evveline vaşıl iderler, besmelesiz. Ve iki sūre beyninde süknā daḥī iderler. Ve Ḥamza sūre āhirini sūre evveline vaşıl ider, besmelesiz. Lākin sekte etmezdir. İllā Sūre-i Müddeşşir’de ve Sūre-i Ḳıyāme’de ve İnfiṭār’da ve Müṭaffifin’de ve Fecr’de ve Beldeteyn’de ve ‘Aşr’da ve Hümeze’de bunların beyninde Ḥazreti Ḥamza daḥī sekte ider. Ve’s-selām.

فصل كلمه الآن

Ḳālūn için ve Verş için ḥāleti vaḳfında on ikişer vecih icrā olunur. Āniñ ṭūli üzerine lā’nıñ ṭūli ma‘an. Ve ikinci veḥi āniñ ṭūli ile lā tevessuṭi. Ve üçüncü vechi āniñ ṭūli ile lā’nıñ ḳaşrı. Ve def ā bir vechi daḥī āniñ tevessuṭi ile lā’nıñ ṭūli. Ve ikinci vecih āniñ tevessuṭi ile lā’nıñ tevessuṭi ma‘an. Ve üçüncü vechi āniñ tevessuṭi ile lā’nıñ ḳaşrı altı vecih olur. Ve def ā yine āniñ ḳaşrı ile lā’nıñ ṭūli. Ve ikinci vechi āniñ ḳaşrı ile lā’nıñ tevessuṭi. Ve üçüncü vechi āniñ ḳaşrı ile lā’nıñ ḳaşrı ma‘an doḳuz vecih olur. Ve def ā

bir vechi daḥī ibdālsizce hemze-i şāniye'ı teshīl ile olanda yine lā'nın tūli ile. Ve ikinci vechi yine hemze-i şāniye'ı teshil ile lā'nın tevessuṭı. Ve üçüncü vechi yine hemze-i şāniye-i teshil ile lā'nın kaşrı ile cem'an. Qālun için ve Verş için on ikişer vecih olur. Ve Qālun için ḥālet-i vaşıl-da üç vecih icrā olunur. Evvel ki vecih ānın tūli ile lā'nın kaşrı. Ve ikinci vecih ānın kaşrı ile lā'nın kaşrı. Ve üçüncü vecih ibdalsizce hemze-i şāniye'ı teshil ile lā'nın kaşrı üç vecih olur. Ve Verş için ḥālet-i vaşıl-da altı vecih vardır. Evvel ki vechi ānın tūli ile lā'nın tūli ma'an. Ve ikinci vechi ānın tūli ile lā'nın tevessuṭı. Ve üçüncü vechi ānın tūli ile lā'nın kaşrı. Üç vecih oldu. Ve def'ā bir vecih daḥī ānın tevessuṭı ile lā'nın tevessuṭı. Ve ikinci vecih ānın tevessuṭı ile lā'nın kaşrı. Ve üçüncü vecih ānın kaşrı ile lā'nın kaşrı. Cem'an altı vecih olur. Ve Verş ḥālet-i vaşıl-da teshil etmez. Ve Nāfi' 'den ğayrı sāyir kurrā naḳil etmezler.

فصل

Bir kelime evvelinde iki hemze meftūḥ olsa Ḥazreti Ebū 'Amr ve Qālūn evvelini taḥḳīḳ ve şāniye'ı teshil ider. Ve bir elif-i fāşıla iderler. Mişāli أءنذرهم gibi. Ve Verş ve İbn-i Keşir evveli'ı taḥḳīḳ şāni'ı teshil iderler. Verş hem ibdāl ider. Ve hemzeniñ evveli meftūḥ şāni meksūr olsa Ebū 'Amr ile Qālūn yine evveli taḥḳīḳ şāni teshil iderler. Ve iki hemze beyninde bir elif-i fāşıla iderler. İbn-i Keşir ve Verş evvelini taḥḳīḳ şāni'ı ancak teshil iderler. Mişāli انكم gibi. Ammā ائمة kelimesi kaç mevzi' de vāḳi' ise Ehli Semā evvelini taḥḳīḳ ve şāni'ı teshil iderler. Lākin elif-i fāşıla etmezler. ائمة kelimesi Sūre-i Tevbe'de, Enbiyā'da, Qaşaş'da yine Qaşaş'da, الم Secde'de bu beş yerdedir. Hişām ikisinde taḥḳīḳ ider, elif-i fāşıla ider. Terkide cā'izdir. Ve İbn-i Zekvān ile Kūfiyyūn ikisini daḥī taḥḳīḳ iderler, fāşılasız.

فصل

Bir kā'ide daḥī hemzeniñ evvelini meftūḥ şāni maẓmūm olsa Ḥazreti Qālūn evveli taḥḳīḳ şāni'ı teshil ve elif-i fāşıla ider. Mişāli وألقى، وأنزل، وأنبئكم. Ḥazreti Qur'an'da bu üçüdür. Ğayrı yokdur. Ve Ḥazreti Ebū 'Amr evvelini taḥḳīḳ ve şāni'ı teshil ider. Lākin elif-i fāşıla cā'iz ve terki daḥī cā'iz. İbn-i Keşir ve Verş ancak evvelini taḥḳīḳ şāni'ı teshil ider.

فصل

Bir kelime âhirinde olan hemze bir âhir hemzeye uğrasa ikiside meftûh olsa Qālûn ve Bezzî ve Ebû ‘ Amr evvel ki hemze-i ıskât iderler. Şânî’i taḥkîk iderler. Meddi ve kaçrı cā’izdir. Mişâli جاء امرنا gibi. جاء احد gibi. Ve Verş ve Qunbul evvelî’i taḥkîk şânî’i teshil iderler. Ve ibdâl daḥî cā’izdir.

فصل

Bir kâ‘ide daḥî iki hemze meksûr olsa ان كنتم gibiler. Qālun ve Bezzî hemze-i ûlâ’i teshil iderler. Meddi ve kaçrı cā’iz. Ammâ Verş ve Qunbul ûlâ’i taḥkîk şânî’i teshil iderler. İbdâl de cā’iz. Ve Ebû ‘ Amr ûlâ’i ıskât ider. Meddi ve kaçrı cā’iz. Şâniye taḥkîk ider. Ve Verş’den naḥil vardır ki iki hemze meksûr olsa ان كنتم gibi. Hemze-i şâniye’i yâ’yı meksûra ile okur deyû. Ammâ Sûre-i Yûsuf’da لا بالسوء müsteşnâdır. Bezzî ile Hâzreti Qālûn hemze-i ûlâ’i vâv’a kalb iderler. Vâv’ı vâv’a adgâm iderler. Bu meşhûridir. Teshilde cā’izdir. Ve Verş ve Qunbul ûlâ’i taḥkîk şâniye’i teshil iderler. Ve yâ’ya ibdâlde cā’izdir, za‘ifdir. Ve Ebû ‘ Amr ûlâ’i ıskât ve şâniye’i taḥkîk ider. Meddi ve kaçrı cā’izdir.

فصل

Ve iki hemze maẓmûm olsa Qālûn ve Bezzî ûlâ’i teshil iderler. Mişâli hemân Ahkâf’da اولئك اولياء şâniye’i taḥkîk iderler. Meddi ve kaçrı cā’iz. Ammâ Verş ve Qunbul ûlâ’i taḥkîk ve şâniye’i teshil iderler. Ve ibdâl daḥî cā’iz. Ammâ Ebû ‘ Amr ûlâ’i ıskât ider. Meddi ve kaçrı cā’izdir. Şâniye’i taḥkîk ider.

فصل

Ammâ muhtelifeteyn beş kısım olur. Biri, evveli meftûh şânî meksûrdur. On dokuz mevzi‘ dedir. Evveliniñ mişâli شهداء اذ حضر. Ve âhiriniñ mişâli الى تقي dir. Ehli semâ cümle evvelini taḥkîk ve şânî’i yâ gibi teshil iderler. Bir kısmı daḥî evveli meftûh şânî maẓmûmdur. Mişâli birdir. جاء امة. Bunu daḥî Ehli Semâ evvelini taḥkîk şânî’i teshil iderler, vâv gibi. Bir kısmı daḥî evveli maẓmûm şânî meftûhıdır. Mişâli السفهاء الا انهم gibi. Yine Ehl-i Semâ evvelini taḥkîk şânî’i vâv’ı meftûhaya kalb iderler. Bir kısmı

daḥī evveli meksūr ṣānī meftūḥdur. Mişāli من خطبة النساء او اكننتم buni daḥī Ehl-i Semā evvelini taḥkīk ṣānī 'i yā'ya meftūḥaya ḳalb iderler. Beşinci kısmı evveli maẓmūm ṣānī meksūrdur. Mişāli من يشاء الى اصراف gibi. Buni daḥī Ehl-i Semā evvelini taḥkīk ṣānī 'i vāv'ı meksūra ḳalb iderler. Ammā nuḥāt ḳatında buni evvelini taḥkīk ve ṣānī 'i yā gibi teshil iderler.

فصل

Bir kelimedede meftūḥateyn hemzede Hişām evveli taḥkīk ṣāniye 'i hem taḥkīk hem teshil ider. Elif-i fāşıla ile. Mişāli اعنرتهم gibi. İbn-i Zekvān ve Kūfiyyūn gibi hemzeteyni taḥkīk ider. Evveli meftūḥ ṣānī meksūrda Hişām ikisini de taḥkīk ider. Elif-i fāşıla cā'iz terki daḥī cā'iz. Mişāli اعنكم لتشهدون. Ammā Sūre-i Secde'de قل اعينكم اننكم لتأتون الرجال kışşa Lūt 'aleyhi's-selām ve yine bu sūrede آتئنا لاجرا. Meryem'de آءذا ما مت فلسوف. Şu'arā'da اننكم Secde'de حم. افكا آلهة. آئنك لمن المصدقين. آئن لنا لاجرا لتكفرون.

فصل

Evveli meftūḥ ṣānī maẓmūm Āli 'İmrān'da من. Şād'da اعزل. Ḳamer'de اعلى. Hişām ikisini daḥī taḥkīk ider. Ve üçinde de faşıl ider. Ve hem terk ider. Hişām'dan bir rivāyet daḥī vardır. Şād ile Ḳamer'de teshil ider. Meddile ḥilāfsız eyleye. Āli 'İmrān'da iki vecih olur. İki hemze-i taḥkīk fāşıla ile ve terkiyle. Ammā Şād ile Ḳamer'de üç olur. İki hemze-i taḥkīk fāşıla ile ve terkiyle daḥī teshil fāşıla ile bir ḳolda. Ammā İbn-i Zekvān, Kūfiyyūn gibi taḥkīk ider. Ve iki hemze bir kelimedede vāḳi' ola, tek cümlesini Kūfiyyūn taḥkīk ider. Ḳan' 'i hareketi ile olursa da ğayrı deĝil. İki hemze iki kelimedede gerek müttefik genel mühtelif Ḥazreti İbn-i 'Āmir ile Kūfiyyūn cümlesini taḥkīk iderler ğayrı deĝil.

فصل

وآءمنتم A' rāf'da, Ṭāhā'da, Şu'arā'da ve Zuḥrūf'da İbn-i 'Āmir, Nāfi', Ebū 'Amr ve Bezzī evvelini taḥkīk ṣānī 'i meddiyle teshil iderler. Ḳunbul Şu'arā ile Zuḥrūf'da

Bezzi'ye muvâfıktır. Ammā Ṭāhā'da bir hemzeyle okur. Mişâli أَمْنَمٌ gibi. A' rāf'da ve Tebāreke'de hemze-i istifhāmı vāv'a kalb ider. Ve hemze-i şāniye'yi teshil ider. A' rāf'da meddi ile. Mişâli قَالَ فَرَعُونَ وَأَمْنَمٌ بِهِ dir. Ve Tebāreke'de medssiz ider. Mişâli وَالِيهِ النَّشُورُ وَأَمْنَمٌ dūr. Ve Qunbul hemze-i vāv'a kalb etmek hālet-i vaşıldadır. Vaqıf etse hemze-i ūlā-i taḥkīk ile bede-i ider. Ve Qālun ve Ebū ' Amr Tebāreke'de hemze-i ūlā'ı taḥkīk şāniye'yi teshil ider. Elif-i fāşıla ile. Mişâli أَمْنَمٌ gibi. Ve Verş ve Bezzī ūlā'ı taḥkīk şāniye'yi teshil ider. Fāşılasız ibdālde cā'izdir. أَمْنَمٌ dūr. Hişām Tebāreke'de hemzeteyni taḥkīk ider. Ve hem ūlā'ı taḥkīk şāniye'yi teshil ider. Elif-i fāşıla ile. Ve İbn-i Zekvān hemzeteyni taḥkīk ider, fāşılasız. Kūfiyyūn gibi. Ve Kūfiyyūn A' rāf'da ve Ṭāhā'da ve Şu'arā'da ve Zuhrūf'da istifhām idüb hemzeteyni taḥkīk iderler. Hemze-i şāniyede bir elif miqdārı meddiyle. Mişâli أَمْنَمٌ gibi. Ammā Ḥafş A' rāf'da ve Ṭāhā'da ve Şu'arā'da bu üçünde münferid olduğu bir hemze ile bir elif miqdārı meddiyle haber ider. İstifhām etmezdir. Mişâli أَمْنَمٌ gibi. Ve Zuhrūf'da yine istifhām ider. Ammā Tebārek'de Kūfiyyūn hemzeteyni taḥkīk iderler, medsiz. Ve's-selām.

فصل

Bu faşıl mükerrer el-istifhām on bir mevzi'dedir. Beyān idelim. Ra' d'da birdir. İsrā'da ikidir. Qad Eflaḥa'da birdir. Neml'de bir, ' Ankebūt'da الم Secde'de bir ve Şaffāt'da ikidir. Vāqı' ā'da bir ve Nāzi' āt'da birdir. İmdi Nāfi' ve Kisā'ı evvellerini istifhām iderler. Ve şāniyelerini haber iderler. Birine mişāl اءَذَا كُنَّا اِنَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ. Ve Nāfi' 'iñ rāvīleri iki hemzede kā'ideleri nice ise öylece iderler. Ammā Nāfi' Neml'de ve ' Ankebūt'da olanı haber ider. Şāniye'yi istifhām ider. Ve Neml ki haberinde Kisā'ı bir nūn ziyāde ider. اِنَّا لَمُخْرَجُونَ okur. Ve yine Kisā'ı ' Ankebūt'da ikisini daḥī istifhām ider. Ve İbn-i Keşir ' Ankebūt'da evvelini haber ider. Cümlesini istifhām ider. Ūlā'ı mā 'adāsının taḥkīk şāniye'yi teshil ider. Elif-i fāşılasız. Ve Ebū ' Amr cümlesini istifhām ider. Ūlā'ı taḥkīk şāniye'yi teshil ider. Elif-i fāşıla ile. Ve İbn-i ' Āmir evvellerini haber ider. Şāniyelerini istifhām ider. Ammā Neml'de evvelini istifhām ider. Ve şāniye'yi haber idüb iki nūn ile okur. Kisāi gibi. Ve Nāzi' āt'da daḥī evvelini istifhām ve şāniye'yi haber ider. Vāqı' ā'da ikisini daḥī istifhām ider. Vāqı' ā'dan gayrı

da ikisini istifhām etmez. Ve hiçbir mevzi‘ de ikisini haber de etmez. Ammā Hişām iki hemze beyninde elif-i fāşıla ider. İbn-i Zekvān etmez. Hemzeleri taḥkīk ider, teshil etmez. Ve ‘Āşım ile Ḥamza cümlesini istifhām ider. Ancaḳ Ḥafş ‘Ankebūt’da evvelini haber idüb bir hemze-i meksūra ile okur. Ḥaberdan murād bir hemze-i meksūra okumaktır. Ve’s-selām.

فصل

Ve Ḳālūn raḥmehم وكم zamīrini şıla idüb ve hem iskān ider. Ve hemze-i ḳaṭ‘ a mülākī olduğda yine şıla idüb kendi miḳdārınca med ider ve hem ḳaşr ider. Ve Verş raḥmetühعليهمو zamīrini ancaḳ hemze-i ḳaṭ‘ a mülākī olduğda şıla idüb med ider. Mişālīماتهمم gibi. Ve hemze-i ḳaṭ‘ a mülākī olmasa askān ider. Ve’s-selām.

فصل

Verş daḥī hemze-i ḳaṭ‘ in mā ḳablinde sākin ḥarf olsa hemze-i ḥazif idüb ḥarekenin mā ḳabline naḳil ider. Mişālīمن بعضكم gibi. من احسن gibi.

فصل

Ve tenvīn nūnı daḥī olursa yine Verş hemze’niḥ ḥarekenin tenvīni nūn’ına virür. Mişālīفنظرون الى ميسرة gibi. نفسان الا وسعها gibi.

فصل حروف لتنود والتتوين

اولانقص، Isrā’da، اوخرجوا، اوادعوا. Ebū ‘Amr, İbn-i ‘Āmir, Kisā’i bunlar zammeyle iderler. ‘Āşım, Ḥamza bunlar kesrayla iderler. nūn’ları فمن اضطر، ان اقتلوا، ان اعبدوا، ان احكم، ان اشكر، ولكن انظر tā’sını وقالت اخرج. Nāfi‘, İbn-i Keşir, İbn-i ‘Āmir, Kisā’i bu dört ‘aziz zammeyle iderler. Ebū ‘Amr ve ‘Āşım, Ḥamza bu üç ‘aziz kesrayla iderler. Isrā’da، اوخرجوا، اوادعوا. Müzzemmil’de، Nāfi‘, İbn-i Keşir, Ebū ‘Amr, İbn-i ‘Āmir, Kisā’i bunları zammeyle iderler. ‘Āşım, Ḥamza kesrayla iderler. Daḥī En‘ām’da ve Ra‘d’da ve Enbiyā’da ولقد فتيلان انظر مبین. Ebū ‘Amr, ‘Āşım, Ḥamza bu üç ‘aziz kesrayla iderler. Ve daḥī tenvīnle ن اقتلوا محظوران انظر عيون ن ادخلوا de tenvīn nūn’ını Nāfi‘, İbn-i Keşir, Kisā’i, Hişām

zammeyle iderler. Ebū ‘Amr, ‘Āşım, Ḥamza, İbn-i Zekvān kesrayla iderler. برحمة ن
 نāfi‘, İbn-i Keşir, Kisā’i, Hişām bunlar zammeyle iderler. Ebū
 ‘Amr ve ‘Āşım bunları kesrayla iderler. İbn-i Zekvān ḥulūfle ider. ان امشوا، وان امرؤ
 bunların kesri ittifākīdir.

فصل

Ve Verş meddi cā’izden gayrı cümle meddini beş elif miqdārı med ider. Daḥī med
 ibdālī üç vecih med ider. Bir meddi ṭul ya‘nī beş elif miqdārı med ider. Ve biri tevessūt
 ider. Ve biri qaşır ider. Ammā dört mes’ele müsteşnādır. Birisi med ibdālīn mā ḳabli
 ḥarf-i şaḥīḥ sākin ola. Mişāli ومذوما، ومسؤلا، وظمان، وقرآن gibi. Bir daḥī med ibdālīn mā
 ḳabli hemze-i vaşıl ola. Mişāli اءت بقرآن gibi. واؤتمن gibi. واذن لى gibi. Bir daḥī اسرائل
 kelimesidir. Biri daḥī meftūḥ tenvīninden ibdāl ola, ḥālet-i vaḳıfda. Mişāli غشاء، ونداء
 gibi. ودعاء kelimesini Verş ḥālet-i vaşıl ve vaḳıfda meddi ṭul ve
 tevessūt ider. İki vecih olur. Ve Ḳālūn daḥī وکهيئة، وسوء، وشیء kelimesini Verş ḥālet-i vaşıl ve vaḳıfda med ve tevessūt
 ve qaşır ider. Üç vecih olur. Vaşıl da ancak qaşır ider.

فصل

Ḥazreti Ḳur’ān’da vāḳi‘ انا kelimesinden sonra hemze on beş mevzi‘ dedir. İki
 mevzi‘de hemze maẓmūmedir. Üç mevzi‘de hemze maksūradır. Ve on mevzi‘de
 hemze meftūḥadır. Hemze-i meftūḥanın mişāli Sūre-i En‘ām’da اول المسلمين
 A‘rāf’da اول المؤمنين. Yūsuf’da انا اخوك. Kehf’de iki yerdedir. انا اكثر، وانا اقل. Ve
 Neml’de iki mevzi‘de انا آتيك به. Mü’mīn’de انا ادعوك. Zuḥrūf’da اول العابدين
 Mümtaḥinne’de انا اعلم وانا bunlardır. Hemze-i maẓmūmenin mişāli Bakara’da انا احيى
 Yūnus’da انا انبئكم bu on iki mevzi‘de Nāfi‘ raḥmetūḥ vaşıl ve vaḳıfda elifi işbāt
 ider. Rāvīleri miqdārlarınca med iderler. Ammā üç mevzi‘de hemze-i maksūra olanın
 mişāli A‘rāf’da وبشير وناذر. ان انا الا نذير. Şu‘arā’da وما انا الا نذير. Aḥḳāf’da وما انا الا
 bu üç mevzi‘de Ebū Neşid rivāyeti üzere Ḥazreti Ḳālūn vaşıl ve vaḳıfda elifi işbāt ider.
 Meftūḥa ve maẓmūme gibi, bilā tefāvut. Ammā gayrıları rivāyeti üzere Ḳālūn vaşıl ve
 vaḳıfda işbāt ider. Cumhūra muvāfiḳ. Ammā Verş raḥmeh bu üç mevzi‘de
 vaşıl ve vaḳıfda elifi ḥazif ider. Vaḳıfda ḥazfi cumhūra muḥālīfdir. Ammā انا den

şoñra hemze olmadığı mevzi‘de eger Nāfi‘ raḥmetüh eger sāyir ḳurrā vaşlında ḥazıf vakfında isbāt ider.

فصل

Rā'ın mā kablinde yā'ı sâkine olsa ve yâhûd kesra'ı lâzime olsa yâhûd mā kabli sâkin harfi olup onuñ mā kabli kesra'ı lâzime olsa bu üç halde Verş rahmeh rā'yı terkîk ider. Rā'yı sâkineniñ Mişâli مغيرات، خيرات، خيرا، نصيرا، بصيرا، قديرا، بشيرا، نذيرا، يسيرا، عسيرا gibi. Ve kesra'ı lâzimeye mişâl معصرات، الآخرة، فاقرة، باسرة، حشر، خسر، مبصرة gibi. Sâkin harfin mişâli كيره gibi. Meger sâkin olan harf şād ve t̃a harfleri ola ol zamān terkîk māna' dır. Rā tefhîm olur. Mişâli مصر، وقطر، وفطر gibi. Ve ismi a' cemi lâ yenşarifü olsa terkîk māna' dır. Mişâli ابراهيم، واسرائل، وعمران، ورمزان gibi. Ve bir kavim رمان ın terkîkini daḥî ḥâyız gördüler. Lâkin tefhîm olmak meşhûrdur. Ve rā meger râviside terkîk māna' dır. Mişâli ضرارا، وفرارا، والغرار، واسرار gibi. İllâ Sûre-i Murselât'da بشرر kelimesinde rā'ı şâniye meksûr olduğu için rā'yı ûlâ'ı terkîk ider. الضرر da mā kabli zād olduğu için rā'yı ûlâ'ı tefhîm ider. Terkîk bir māna' daḥî kelime manşûb ve tenvîn olsa. Mişâli اصرا، وصهرا، وامرا، ذكرا، حبرا، وزرا، مصرا gibi. Terkîk bir māna' daḥî rā'dan zād, t̃a, kâf vâқи' olsa. Mişâli اعراض، صراط، اشراق، فراق gibi. Rā'da olan elif hayil olmaz. Terkîk bir ma' nâ daḥî kesra' arız olsa. Mişâli برسل، برشيد gibi. Bu sûrelerin cümlesinde Verş rahmeh rā'yı tefhîm ider.

فصل تغلیظ لامات ورش

Verş lām-ı meftūḥanın mā ḳabli şād, fā, zā olsa ve bunlar daḫī meftūḥ veyā sākin olsalar lām'ı taġlīz ider. Mişālī، فصلات، مصلحوا، يصلبون، مفصلات، فصل الخطاب، الطلاق، مىسالى gibilerdir. Ammā ḫarfı itbāk ile lām arasında elif olsa terkīḳ ve tefḥīm cā'izdir. Mişālī وصالا، مصالحا، وطال gibî. Ve vaḳıf içün lām sākin kılınsa yine iki vecih cā'izdir. Mişālī وفصل، وظل، فطل gibî. Ve daḫī lām imāle olunsa yine iki vecih cā'izdir. Misālī فيصلی، ويصلی، وتصلی، ولاصلى، فصلى gibî.

فصل

Ḥazreti Verş imâlesini beyân ider. Vāvī olan kelime’i imâle etmez. İllâ meger meşhûr on bir sûreniñ âyet âhiri ola da müennes zamîrine muttasıl olmaya öylece olsa vāv’i

daḥī Verş imāle ider. Ve zāmīre muttaşıl olsa vāvī olanı imāle etmez. Emsāli طحاها، بنیها، وسویها، gibî. Ve zāmīre muttaşıl olan yā’î olsa ḥulūfle ider. Emsāli وضحها وتلاها، ودحاها، وعلیها، وارسیها. Ve ammā ذکرها kelimesi yā’î ise daḥī ḥulūfle etmez. Hemān imāle ider. Rā ḥarfî olduğu için. Bu hemān Qur’ân-ı Şerîf’de Nāzi’ât’de bir mevzi’ dedir. Ve rā elifden soñra tarafta vāki’ olmasa imāle etmez. Emsāli قادریں، خاسریں، حاشریں، صابریں، ومشارق، نمارق، ومغارب، مأرب، بطارد، بارد، مارد، مارچ، سارب، gibî. يسارعون، نسارع، وسارعوا gibî. Āli ‘İmrân’da ve Sûre-i Şaf’da من انصاری ve Baḳara’da بارئ، وكافر، مشارب، الباری ve şibhehū. Bunları Verş cümle imāle etmez. Vāv yā’ya mişāl دعاء، وعفا، ودنا، وربا، وشفا، وسنابرقه، وابا، وصفاء، وبداء، وخلا، وزكى، احياء bunları daḥī Verş imāle etmezdir. Ve Sûre-i Māide’de ويا، وكافرين، الكافرين yā ile olsa beyne beyne imāle ider. Ve Sûre-i Nisâ’da iki mevzi’de والجار kelimesini beyne beyne imāle ve hem fetihle ider, ḥulūfledir. ورأى kelimesi on altı mevzi’de vāki’ dir. Hem رأى i hem elifi imāle ider. Ve Ḥazreti Verş cümle imāle itdüğünü imāle’i beyne beyne ider. Ya’ nî imāle’i şuğrâ ider. Ammâ Tâhâ’nıñ hâ’sında Verş imāle’i maḥẓ ider, ğayrı da etmez. Ve Verş rā’î olan kelimât-ı hemān imāle ider. Ve rā’î olmayan kelimât ki cümlesini hem imāle ve hem fetihle ider. El ḥaşıl netice budur. Ammâ ولو اريكم de rā’î ise de hem fetih hem imāle ider. Ve Ebû ‘Amr ve Ḥamza ve Kisâ’î imāle itdüklerini Verş raḥmeh imāle ider. Ammâ الناس kelimesini Verş imāle etmez. Ammâ Ḥazreti Ḳālūn raḥmeh üç kelimede imāle ider. Birisi التورية kelimesidir. Hem fetih ve hem imāle ider, ḥulūfle. Sûre-i Tevbe’de هار kelimesi. Birisi كهيعص da hâ ile yā’yı Verş’le ma’an imāle’i beyne beyne ider. Ve’s-selām.

Bezzî rahmetullâh otuz bir mezi‘ de muzâri‘ tâ’larını hâlet-i vaşıl-da idgâm ider. Mişâlî Sûre-i Baḳara’da تيمموا الخبيث . Ālî ‘İmrân’da ولا تفرقوا . Nisā’da توفيهم . En‘ām’da فتفرق بكم . A‘rāf’da ve Tāhā’da ve Şu‘arā’da تلفف . Mā’ide’de تعاونوا . Enfāl’de وان تولوا ، فان تولوا، لا تكلم Hūd’da هل تربصون . Tevbe’de ولا تنازعوا daḥī وولا تولوا . Hicr’de ما تنزل . نفس .على من تنزل، تنزل على كل Şu‘arā’da اذ تلقونه، وفان تولوا Hūd’da . Ahzāb’da ولا تنابزوا، Hucūrāt’da لا تناصرون . Ve Sāffāt’da ولا تبرجن، ولا ان تبدل بهن

لما تخيرون. Ve Nūn'da تَكَاد تَمِييز. Tebareke'de ان تولوهم. Mümteḥin'de ولاتجسسوا، ولتعارقوا. 'Abese'de نارا تلطى. Sūre-i Kadir'de تنزل الملائكة. Ve iki mezi'de ḥulūfı vardır. Birisi Āli 'İmrān'da ولقد كنتم تمننون. Ve birisi Vāḳı'ā'da فظلمتم تفكهون. Ammā cümlesinde ibtidā itdükde taḥfif ile ider. Ammā Kūnbul gerek vaşıl ve gerek vaḳfı ki ḥâlde taḥfif ile okur.

فصل

اِذ zāl'ini Nāfi' ve İbn-i Keşir ve 'Aşım raḥimehumullāh mişline idgām iderler. Mişāli اِذ ظلم gibi. Cinsine idgām iderler. Mişāli اِذ ظلم gibi. Gayrı ḥarfe idgām etmezler.

فصل

اِذ dāl'ını daḥī bu üç 'aziz mişline idgām iderler. Mişāli اِذ دخلوا gibi. Ve cinsine idgām iderler. Mişāli اِذ تبين gibi. Dālñ tā'da idgāmı Ḥazreti Kūr'an'da yokdur. Ve gayrı ḥarfe idgām etmezler. Lākin bir rivāyetde Verş zād ile zā'da idgām ider.

فصل

Tā'i te'nīs daḥī bu üç 'aziz mişline idgām iderler. Mişāli اِذ قالت طائفة gibi. Ve اِذ دعوا لله gibi. Ancaḳ Verş zā'da idgām ider.

فصل هل وقل وبل

اِذ lām'ları mişline ve cinsine idgāmları kurrā'i seb'adan ittifaḳıdır. Mişline mişāl اِذ بل لا gibi. Ve cinsine mişāl اِذ بل ربكم gibi. Ve اِذ قل ربی gibi. Ammā اِذ mişline idgām olmaḳ yine ittifaḳıdır. Mişāli اِذ لنا gibi. Ammā cinsine idgām olmaḳ Kūr'an-ı Şerif'de yokdur. Ḥazreti Ebū 'Amr ki idgāmını kitābında beyān itdük naẓar oluna. Ve's-selām.

فصل

Ḥazreti İbn-i 'Āmir اِذ zāl'ını mişline ve cinsine idgām itdükden soñra. Mişāli اِذ ذهب، اِذ ظلم gibi. Ḥazreti Hişām tā'da ve cīm'de, dāl, zāy, sīn, şād bu altı ḥarfe idgām ider. Mişāli اِذ دخلوا gibi. Bāḳi beş ḥarfde İbn-i Zekvān raḥmeh izhār ider.

فصل دال قد

Ḥazreti İbn-i ‘Āmir قد dāl’ını mişline ve cinsine idgām itdükden soñra Ḥazreti Hişām rahmeh cīm, zāy, zāl, sīn, şīn, şād, zād, zā bu sekiz harfde idgām ider. Ancağ Sûre-i Şād’da لقد ظلمك de zā’yı izhâr ider. Ammâ İbn-i Zekvân rahmetullâh zāl ve zāy ve zād ve zā bu dört harf’de idgām ider. Bâkî dört harf ki cīm, sīn, şīn, şād’dır. Bu dört harfde izhâr ider.

فصل تاء التأنيث

Ḥazreti İbn-i ‘Āmir tā’i te’nîş mişline ve cinsine idgām itdükden soñra şā’da ve şād’da ve zā’da idgām ider. Sīn, cīm, zāy bu üçünde izhâr ider. Lâkin لهدمت صوامع de ihtilâf vardır. Hişām izhâr ider. İbn-i Zekvân idgām ider. Dahî وجبت جنودها de İbn-i Zekvân’ın hulûfî vardır.

فصل هل ويل وقل

Hişām rahmeh هل lām’ını tā’da idgām ider. İllâ Sûre-i Ra’ d’da هل تستوى الظلمات de izhâr ider. Ve dahî şā’da idgām ider. Mütaffifin’de mişâli هل ثوب الكفار dir. Ğayrı degül. بل لا. Hişām tā, zāy, sīn, tā, zā bu beş harfde idgām ider. Ammâ İbn-i Zekvân هل و بل lām’larını bu altı harfde izhâr ider. İbn-i ‘Āmir hemân mişline ve cinsine idgām ider.

فصل اذ

Ḥamza rahmetullâh اذ zāl’ını mişline ve cinsine idgâmdan soñra tā ve dāl’da idgām ider. Cīm’de izhâr ider. Ve Ḥalef rahmetullâh zāy, sīn, zād’da izhâr ider. Ammâ Ḥallâd rahmetullâh bu üç harfde idgām ider.

فصل قد

Ḥamza rahmetullâh قد dāl’ını mişline ve cinsine idgâmdan soñra cīm, zāl, zāy, sīn, şīn, şād, zād, zā bu sekiz harfde idgām ider.

فصل تاء التأنيث

Ḥamza rahmetullâh tā’i te’nîş mişline mişline ve cinsine idgām itdükden soñra şā, cīm, zāy, sīn, şād, zā, bu altı harf’de idgām ider. Ve’s-selâm.

فصل هل وبل

Ḥamza raḥmeh هل lām'ını şā'da idgām ider. Mişāli Sūre-i Muṭaffif'de هل ثوب الكفار dir. Ġayrı degil. Ve daḥī tā'da idgām ider. Mişāli هل تعلم، وهل ترى. Ve daḥī bunlar gibi. Ve بل lām'ını tā'da ve sīn'de idgām ider. Mişāli بل تأتيهم، وبل تحسدوننا. Ve daḥī bunlar gibi. Ve بل سولت Sūre-i Yūsuf'da iki mevzī' dedir. Ve Sūre-i Nisā'da بل طبع الله da ancaḳ Ḥallād hem idgām ve hem izhār ider. Ve Ḥalef izhār ider. وقل lām'ını Ḥamza raḥmetullāh bunı ancaḳ mişline ve cinsine idgām ider.

فصل اذ

Ḥazreti Kisā'ī raḥmeh اذ zāl'ini mişline ve cinsine idgām itdükden şoñra cīm'de izhār ider. Ve tā, dāl, zāy, sīn, şād bu beş ḥarf'de idgām ider.

فصل دال قد

Ḥazreti Kisā'ī قد dāl'ini mişline ve cinsine idgām itdükden şoñra zāl, zāy, cīm, sīn, şīn, şād, zād, zā bu sekiz ḥarfde idgām ider.

فصل تاء التانيث

Kisā'ī raḥmetullāh tā'ı te'nīşi mişline ve cinsine idgām itdükden şoñra şā ve cīm, sīn, zāy şād, zā bu altı ḥarfde idgām ider. Ve's-selām.

فصل هل

Kisā'ī raḥmeh هل lām'ını mişline idgāmdan şoñra tā ve şā ve nūn'da idgām ider.

فصل بل

Kisā'ī raḥmetullāh بل lām'ını mişline ve cinsine idgāmdan şoñra tā, zāy, sīn, şād, tā, zā, nūn bu yedi ḥarfde idgām ider.

فصل قل

Kisā'ī raḥmetullāh قل lām'ını ancaḳ mişline ve cinsine idgām ider.

فصل امالة تاء تانيث

Ḥazreti Kisā'ī tā'ı te'nīşi imāle ider. Eger tā'ı te'nīşin mā ḳablinde bā, tā, şā, cīm, dāl, zāl, zāy, sīn, şīn, fā, lām, mīm, nūn, vāv, yā bu on beş ḥarf vāḳi' olsa. Ammā elif, ḥā,

فصل

Nāfi' yā'yı izāfetden sonra altmış bir hemze meksûrdur. Hâzreti Nāfi' dokuz yā'yı iskân ider. Sûre-i A' rāf'da انظرنى الى يوم. Sûre-i Hicr'de, Sûre-i Şād'da bu üç mevzi' de daḥī Sûre-i Aḥḳāf'da ذريتى انى ve Sûre-i Yûsuf'da يدعوننى اليه. Sûre-i Kaşas'da يصدقنى انى. Sûre-i Gâfir'de تدعوننى الى النار وتدعوننى اليه. Ve Sûre-i Mûnâḳîn'de اخرتنى الى اجل. Bâḳisini fetihle kırâ'et ider.

فصل

Ve on iki mevzi' de hemze maẓmûmedir. Hâzreti Nāfi' iki mevzi' de yā'yı iskân ider. Sûre-i Bakara'da بعهدى اوف. Ve Sûre-i Kehf'de آتونى افرغ. Bâḳī on mevzi' de fetihle ider. Ve's-selâm.

فصل

İbn-i Keşîr rahmeh hemze-i meftûhadan on yā'yı iskân ider. Mişalleri bunlardır. Sûre-i Âli ' İmrân'da ve Meryem'de اجعل لى آية. Sûre-i Hûd'da ضيفى اليس. Sûre-i Yûsuf'da انى. Sûre-i Tâhâ'da ليبلونى عاشكر. Sûre-i Neml'de ويسر لى امرى. Sûre-i Kehf'de حتى يأذن لى ابى وسبيلى ادعوا bir daḥī arانى وانى ان ارانى.

فصل

Ve sekiz yā'da İbn-i Keşîr'in ihtilâfı vardır. Sûre-i Hûd'da ve Sûre-i Aḥḳāf'da لكنى. Sûre-i Neml'de, Aḥḳāf'da اوزعنى ان اشكر. Sûre-i Hûd'da وانى اراكم yine Sûre-i Hûd'da فطرنى افلا. Sûre-i Zuḥrûf'da من تحتى افلا. Bu yedi mevzi' de Bezzî rahmetullâh fetihle ider. Ve Kunbul iskân ider. Ve Sûre-i Kaşas'da عندى اولم. İbn-i Keşîr hulûfle ider.

فصل

Hâzreti İbn-i Keşîr hemze-i meksûra'ı cümlesini iskân ider. İllâ iki mevzi' de hâlet-i vaşıl'da fetihle ider. Vakfında yine iskân ider. Sûre-i Yûsuf'da أبابى ابراهيم. Sûre-i Nûḥ'da دعائى الا فرارا.

فصل

Ve hemze-i maẓmūmede İbn-i Keşîr ve Ebû ‘ Amr on iki hemzede yâ’yı iskân ider. Ve hemze-i meftûḥa ve meksûraniñ aḥvâli Ebû ‘ Amr nüshâsında yazmışuz anda taleb oluna.

فصل

İbn-i ‘ Āmir raūmetullāh hemze-i meftûḥaniñ yâ’sında sekiz yâ’yı meftûḥa ider. Sûre-i Tevbe’de ابدأ معى. Sûre-i Tebâreke’de ارحمنا معى. Ve altı mevzi’de لعلى vardır. Sûre-i Tâhâ’da لعلى آتاكم. Ve Sûre-i Kad Eflâḥa’da لعلى اعمل صالحا. Sûre-i Kaşâş’da لعلى آتاكم. Ve Sûre-i Yûsuf’da لعلى ارجع yine Kaşâş’da لعلى اطلع. Sûre-i Gâfir’de لعلى ابلى الاسباب.

فصل

Ve Ḥazreti Hişâm bir kelime ziyâde eder, fetihle. Sûre-i Gâfir’de مالى ادعوكم. Ve Ḥazreti İbn-i Zekvân iskân ider. Sûre-i Hûd’da İbn-i Zekvân daḥî bir kelime fetihle ider. ارهطى. Ammâ Hişâm iskân ider.

فصل

İbn-i ‘ Āmir hemze-i maẓmūmeniñ on ikisinde daḥî yâ’larını iskân ider. Ve’s-selâm.

فصل

İbn-i ‘ Āmir hemze-i meksûrada on beş mevzi’de yâ’yı fetihle ider. Dokuz yerde ان ان وامى الطين. Sûre-i Mâ’ide’de وامى الطين. Sûre-i Hûd’da وما توفيقى الا بالله. Sûre-i Yûsuf’da وبأى براهم. Sûre-i Kad Semi’ a’da دعائى الا فرارا. Sûre-i Nûḥ’da انا ورلى ان الله.

الحمد لله على الاختتام. والصلوة والسلام. على محمد سيد الانام. وعلى اله العظام. واصحابه الكرام. تمت النسخة بعون الملك العلام

5. SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru yazılması ve doğru okunması maksadıyla geçmişten günümüze kadar, yetkin kişiler tarafından birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin başında kırâat ve tecvîd eserleri yer almaktadır. İslâm dîninin temel kaynağı olan Kur'ân'ın en sahih biçimde nasıl okunacağı konusu din alimlerinin öncelikli uğraşları arasında olduğundan, bu alanda çok kıymetli eserler verilmiştir. Ömer b. Mustafa'da Kefe'li müderrislerden olup, *Risâle fi'l-kırâa* isimli eseri bu maksatla kaleme almıştır. Eser, içerisinde birbirinden farklı başlıkları barındırmakta ve bu yönüyle alanında yazılmış olan eserlerden farklı bir konumda bulunmaktadır. Bu birbirinden farklı olan konular, Resm-i Hat, tecvîd, kırâat usul konuları ve kırâat imamlarının okuyuş farklılıklarından oluşmaktadır. Bununla beraber müellif, kâriilere ve katiplere vasiyetler başlıkları altında Kur'ân-ı Kerîm'de birbirine benzerlikleriyle bilinen ve aralarında ufak farklılıklar olan ayetleri ele almıştır. Bu ayetler gerek yazılma gerekse okunma noktasında katipler ve kâriiler tarafından karıştırılmaya müsâit yerlerdir. Bu manada *Risâle fi'l-kırâa* isimli eser bulunduğu coğrafyada ilgi görmüş ve önemli bir hizmeti yerine getirmiştir. Zaten eserin yazılma nedeni de o yörenin ileri gelenleri tarafından, halkın ihtiyacından dolayı Ömer b. Mustafa'ya yazdırılmıştır. Eser tamamlandığında ise sadece bulunduğu corafyaya fayda sağlamakla kalmamış, bütün islam corafyasının faydalanacağı, alanında kaynak bir eser olmuştur.

Müellif esere, resm-i osmânî ile alakalı on üç konuyla başlamıştır. Ardından “Katiplere vasiyyetler” diye bir başlık açmış, bu başlıkta kırk dört madde sıralamıştır. Bu maddelerde birbirleriyle yakınlıya bilinen, çoğu zaman karıştırılan ayetleri işlemiştir. Örneğin; *فی دارکم فی دیارهم* ifadesinin Kur'ân'da farklı yazıldığı yerler vardır. *فی دارکم فی دیارهم* şeklinde. İşte müellif, bu ifadelerin kaç ayette ve nerelerde olduğunu burada incelemiştir. Yine eser, Kur'ân'da bu şekilde kaç tane ayet var, bu ayetler hangi sûrenin kaçınıcı ayeti, bu bilgileri okuyucuya vererek adeta fihrist görevi yerine getirmektedir. Bu çalışma bütün bu yönleriyle hafızlık yapan ve Kur'ân ilimleriyle ilgilenenler için kendini ilgi çekici hale getirmektedir. Ömer b. Mustafa eserin devamında, Hafs rivayetini merkeze alarak kırâat usul başlıklarından imâle, işmâm, sıla, teshil gibi konuları incelemiştir. Müellif, bu konuların hemen akabinde tecvîd konularından med çeşitleri, idğâm, râ harfinin halleri, elif-i lâhika başlıklarını işlemiştir. Ömer b. Mustafa bu konulardan idğâm bahsini, kısa tecvîd tariflerinin

olduğu kitaplar gibi değil kırâat konusu gibi idğâm-ı kebir, idğâm-ı sağır kısımlarına da değinerek geniş ve ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Bu bölümde okuyucular için geniş malumatlar bulunmaktadır. Yazar, eserin sonraki bölümünde de kırâat imamlarından Ebû ‘Amr ve Verş’in usulleri çoğunlukta olmakla beraber, diğer kırâat imamlarının farklı okuduğu ayetleri işleyerek eserine son vermektedir. Eserin sonuna gelindiğinde *Risâle fi’l-Kırâa* isimli eserin, içeriğinde farklı başlıkları bulundurduğundan dolayı alanında yazılmış olan diğer eserlerden farklı bir konumda olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülhamit Birişik, “Kırâat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/425-432. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ'*. Beyrut: y.y.y, 1979.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kurrâları*. İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021.
- Âsım Efendi, Mütercim. *Kâmus Tercemesi*, İstanbul: Pasifik Ofset, 2013.
- AYÜ, Ahmet Yesevi Üniversitesi. “ŞERÎF, Şerif Musa Efendi”. Erişim 19.03.2014. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/afifi-seyh-abdullah-afifuddin-efendi>.
- AYÜ, Ahmet Yesevi Üniversitesi. “Şeyh Abdullah Afufiddin Efendi”. Erişim 24.02.1014. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/serif-serif-musa-efendi>.
- Bağdatlı, İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifîn*. 1/36. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1951.
- Başoğlu, Tuncay. “Zürkânî, Abdülbâki b. Yûsuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/577-578. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Beysanoğlu, Şevket. *Diyarbakır'da Gömülü Meşhur Adamlar*. Ankara: Neyir Matbaası, 1985.
- Bilge, Sadık Müfit. *Osmanlı Tarih Arşivi*. “Çerkezler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/287-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Birmâvî, İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Birmâvî. *İmtâ'u'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*. 2/135. b.y.y: Dâru'n-Nedve el-Âlemiyye, 2000.
- Bozkurt, Nebi. “Dârülkurrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bursalı, Mehmet Tahir. “Abdullah Ahîskavî: “Ebû Muhammed Abdullah Ziyâüddîn Ahîskavî”. *Sırat-ı Müstakîm*. Sayı 136, 13 Rebîülâhîr 1326.
- Canım, Rıdvan. *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh: Tâcü'l-lüğa ve sıhâhü'l-'Arabiyye*, Tah. Ahmed Abdülğafûr Attâr. Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1990.
- Corumlu.com (Çorum 2021), “El Yazma Kitaplar Hattatları” (Erişim 18 Eylül 2021).
- Çatal, Adem. *Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin el-Virdü'l-Müfîd fi Şerhi't-Tecvîd İsimli Eseri*. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. İstanbul: Emin Yayınları, 2016.
- Çiftçi, Yusuf. *Arapça Grameri Temel Sarf Bilgileri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.

- Çollak, Fatih. "Revm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *et-Teysîr fî 'l-kırâ'âti's-seb'a*. Tah. Pretzl Otto. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1404.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *Kitâbü'l-Muḫni' fî resmi meşâḫifi'l-emsâr me'a kitâbi'n-naḫṭ*. Tah. Muhammed Sâdık Kamhâvî. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, t.y.
- Durmuş, İsmail. "Hazif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/122-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Durmuş, İsmail. "Hemze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/192. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm en-Nahvî. *Sebilü'l-hüdâ bi-tahkîki Şerhi Kaṭri'n-nedâ*. Tah. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: Mektebeti Dâru'l-Fecr, 1433).
- Emecen, Feridun. "Sahib Giray". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/519-520. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Emin Efendi, Molla Muhammed. *'Umdetü'l-hullân fî idâhi Zübdeti'l-'irfân*. İstanbul: Karahisarzade Sahaf Esad Matbaası, 1287/1870.
- Erkoç, Ethem. *Çorumlu Şeyhülislam ve Âlimler*. Çorum: Hazar Matbaacılık, 2017.
- Fedâkar, Cengiz. "Anapa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/92-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Gökdemir, Ahmet. *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları*. İstanbul: Ravza Yayınları. 2018.
- Gökdemir, Ahmet. "Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Osmanlı İlim Dünyasına Katkıları". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44 (2017): 113-148.
- Gökdemir, Ahmet. "Kırâat Eğitiminde Ali b. Süleyman el-Mansûrî Öncesi Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme". *Marife*, 18 (2018). 177-192.
- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı'da Dâd Harfî Tartışmaları bağlamında Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin Yeri". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2 (2017): 245-257.
- Hasbolat, Kenan. "Diyarbakır'da Dinler ve Yaşam", *Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi* 3. 71/76-77. İstanbul: Uzman Matbaacılık, 2013.
- Hüseyin b. Ali Amasî. *Dürr-i meknûn*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde Blm., nr. 8, vr. 2b-3a.

- Hüseyin b. Ali Amasî. *Dürr-i meknûn*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Râgıp Paşa Blm., nr. 241, vr. 41b-42a.
- Hüseyin b. Ali Amasî. *Fevâidü'l-kesîrati'z-zarîfe fî Rusûmi Mesâhifi'l-Osmaniyye*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Mesih Paşa Blm., nr. 114, vr. 12b-33b.
- Hüseyin b. İskender. *Kitâbü't-Tecvîd*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 402, vr. 64a-79b.
- Hüseyin b. İskender. *Kitâbü't-Tecvîd*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Kasidecizâde Blm., nr. 684, vr. 63a-64b.
- İbn Hallikan. *Vefeyât*. 3/136-137-138. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1864.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. İstanbul: Dâr-u Sadr Yayınları, t.y.
- İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a fî'l-kırâ'ât*. (nşr. Şevkî Dayf). Kahire, 1972.
- İbnü'l-Cezerî. *en-Neşr fî'l-kırâati'l-'aşr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- İbnü'l-Cezerî. *Ğâyetü'n-nihâye*. 1/288-292-425. İstanbul: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- Kallek, Cengiz. "Berzenci". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/525-526. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kallek, Cengiz. "Kalyûbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/270. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-müellifîn*. 1/148. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- Kılıç, Hulusi. "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/298. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Maşalı, Mehmed Emin. *Kur'an'ın Metin Yapısı*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Maşalı, Mehmet Emin. "Mushaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/254. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Muhammed b. Ali el-Murâdî, *Silkü'd-dürer*. Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, t.y. 1/66.
- Muhammed b. Halil İslambulî. *Risâletü'l-cemîleti'l-müşmile 'alâ fevâidi'l-celiyye*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Laleli Blm., nr. 39, vr. 1b-92a.
- Muhaysın, Muhammed Sâlim. *el-Mühezzeb fî'l-kırâati'l-'aşr ve tevcîhihâ min tarîki Tayyibeti'n-Neşr*. 1/43. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye, 1997.

- Mustafa b. Hasen İstanbulî. *Mürşidü't-talebe ilâ ma'rifeti turuki't-Tayyibe*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa Blm., nr. 29, vr. 66b, 69b.
- Nahvî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm. *Şüzûrû'z zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*. Tah. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1424.
- Nicole Kançal-Ferrari. "Müftü Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/508. İstanbul: TDV yayınları, 2006.
- Ömer b. Mustafa. *Risale fî kavâ'id kıra'âtî'l-Kur'ân*. Çorum Hasan Paşa Ktp., kod no: 19 Hk 218/4, konu no: 297.18.
- Ömer b. Mustafa, *Risâle fî'l-Kırâa*. İstanbul: Millet Ktp., Ali Emiri Şeriyye. Blm., nr. 120.
- Ömer b. Mustafa. *Risâle fî'l-Kırâa*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 229, vr. 1b-2a.
- Pakdil, Ramazan. *Tâlim Tecvîd ve Kırâat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Pâlûvî, Abdülfettâh. *Zübdetü'l-'irfân fî vücûhi'l-Kur'ân*. İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, 2020.
- Parlak, Sevgi. "Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Serezli, Mehmed Esad. *Memleket Hatıraları*. Haz. İbrahim Şirin-Faruk Yavuz. 2/189-309. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Hamevî, Ahmde b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/456. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sûfîzâde Mehmed Efendi. *Manzum Cezeri Tercemesi*. Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi. nr. 8742, vr. 16b-24a.
- Sultan el-Mezzâhî. *Risâle fî evcüh-i Verş*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2123, vr. 157-158.
- Sultan el-Mezzâhî. *Risâle fî evcûhi't-tekbir*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi Blm., nr. 28, vr. 171-182.
- Sultan el-Mezzâhî. *Risâle*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Blm., nr. 2093, vr. 1-28.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Medine: Merkezü'd-Dirâseti'l-Kur'âniyye, 1426.
- Şeker Mehmed b. Ömer. *Risâle fî 'ilmi't-tecvîd*. İstanbul: Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi Blm., nr. 11, vr. 17a.

Tanman, M. Baha. “Mimari”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/545-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.

Unan, Fahri. “Sahn-ı Seman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/532-534. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Yaran, Rahmi. “Birmâvî, İbrâhim b. Muhammed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/203-204. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Yılmaz, Abdülkadir. *Mecmû‘atü’s-sarf*. İstanbul: Yasin Vakfı Yayınları, 2018.

Ziriklî, Hayruddîn. *el-A‘lâm*. 1/76. b.y.y: Dâru’l-‘İlim li’l-Melâyîn, t.y.

ÖZGEÇMİŞ

İlkokulu Terme Köybucağı İlkokulu'nda okudu. Ortaöğretimi ise Terme Anafartalar İlköğretim'de bitirdi. Hâfızlığını Terme Fatih Kur'ân Kursu'nda ikmal etti. Hâfızlıktan sonra Terme İmam-Hatip Lisesi'ne başladı ve 2009 yılında buradan, 2016'de ise Samsun OMÜ İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Güleç, Samsun Ayvacık ve Ordu Mesudiye'de İmam-Hatip; ardından Samsun İlkadım ve İstanbul Fatih ilçelerinde Müezzin-Kayyım olarak görev yaptı. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan, Tekirdağ Eğitim Merkezi'nde tashih-i hurûf eğitimi alan Güleç, İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi'nde de 'aşere-takrîb/Tayyibe okuyarak kurrâ hâfız oldu. Güleç, şu anda Samsun Ondokuz Mayıs Merkez Kur'ân Kursu'nda Kur'ân Kursu öğreticisi olarak vazife yapmaktadır.

